

Comisiynydd y
Gymraeg
Welsh Language
Commissioner

Adroddiad Blynyddol 2017-18 Annual Report

ALLWAYBR
ARENINIR

Cynnwys

4

Rhan 1
Adroddiad Strategol 8

Rhan 2
Atebolrwydd 108

Rhan 3
Datganiadau ariannol 160

Contents

5

Part 1
Strategic Report 9

Part 2
Accountability 109

Part 3
Financial Statements 161

Rhan 1

Adroddiad strategol

8

Cyd-destun	12
Rhagair	16
Cipolwg ar y flwyddyn	20
Hawliau i ddefnyddio'r Gymraeg	24
i) Gosod dyletswyddau	26
ii) Gweithredu dyletswyddau	30
iii) Gorfodi dyletswyddau	36
Hybu'r Gymraeg	48
i) Busnesau ac elusennau	50
ii) Polisi	56
iii) Isadeiledd	64
iv) Cyfathrebu	68
Rheoli a gweithredu	74
i) Sylwebaeth ar berfformiad ariannol	76
ii) Materion cydraddoldeb	86
iii) Materion amgylcheddol	90
iv) Materion staff	92
v) Rhyddid gwybodaeth	94
vi) Cwynion yn erbyn y sefydliad	96
Cynlluniau ar gyfer 2018-19	98
Heriau sy'n wynebu'r sefydliad	102

Part 1

Strategic Report

9

Context	13
Foreword	17
Summary of the year	21
Rights to use the Welsh language	25
i) Imposing duties	27
ii) Implementing duties	31
iii) Enforcing duties	37
Promoting the Welsh language	49
i) Businesses and charities	51
ii) Policy	57
iii) Infrastructure	65
iv) Communication	69
Management and operation	75
i) Commentary on financial performance	77
ii) Equality	87
iii) Environment	91
iv) Staffing	93
v) Freedom of information	95
vi) Complaints against the organisation	97
Plans for 2018-19	99
Challenges facing the organisation	103

Ers 1 Ebrill 2018 mae gan fyfyrwyr yng Nghymru hawl cyfreithiol i ddefnyddio'r Gymraeg.

Since 1 April students in Wales have now got legal rights to use Welsh.

Cyd-destun

12

Miliwn o siaradwyr Cymraeg

“Mae'r Gymraeg yn un o drysorau Cymru. Mae'n rhan o'r hyn sy'n ein diffinio fel pobl ac fel cenedl. Ein huchelgais ni fel Llywodraeth Cymru yw gweld miliwn o bobl yn gallu mwynhau siarad a defnyddio'r iaith erbyn 2050.”

Dyna'r weledigaeth yn y strategaeth Cymraeg 2050 a gyhoeddwyd fis Gorffennaf 2017.

Mae'r strategaeth yn cyflwyno uchelgais i gynyddu nifer y siaradwyr Cymraeg, cynyddu defnydd o'r iaith ac i greu amodau ffafriol fydd yn ei gwneud hi'n haws i bobl ei defnyddio.

Mae hyn yn cynnwys gweithredu i gyflawni'r canlynol:

- cryfhau trosglwyddiad y Gymraeg o fewn y teulu
- datblygu a chynnal sgiliau yn y Gymraeg drwy addysg a hyfforddiant, o'r blynyddoedd cynnar hyd at addysg ôl-16 a dysgu gydol oes
- cynyddu'r defnydd o'r Gymraeg yn y gweithle
- cynyddu ystod y gwasanaethau Cymraeg a defnydd ohonynt
- cynyddu defnydd o'r iaith yn gymdeithasol
- cefnogi seilwaith economaidd cymunedau Cymraeg
- sicrhau bod y Gymraeg yn ganolog i ddatblygiadau technolegol.

Cyhoeddwyd cynllun gweithredu sy'n canolbwyntio ar y blynyddoedd 2017-21.

Context

13

A million Welsh speakers

“The Welsh language is one of the treasures of Wales. It is part of what defines us as people and as a nation. Our ambition as Welsh Government is to see the number of people able to enjoy speaking and using Welsh reach a million by 2050.”

This is the vision outlined in the Cymraeg 2050 strategy published in July 2017.

The strategy presents an ambition to increase the number of Welsh speakers, increase the use of the language and create favourable conditions which will make it easier for people to use Welsh.

This includes taking action to achieve the following:

- reinforce the transmission of the Welsh language within the family
- develop and sustain Welsh language skills through education and training, from the early years to post-16 education and lifelong learning
- increase the use of Welsh in the workplace
- increase the range of Welsh language services and their use
- increase the social use of Welsh
- support the socio-economic structure of Welsh-speaking communities
- ensure that the Welsh language is at the heart of technological developments.

An action plan focusing on 2017-2021 was published.

Addysg Gymraeg

Ym mis Rhagfyr 2017, cyhoeddwyd cynllun gweithredu'r Llywodraeth ar gyfer y Gymraeg mewn addysg 2017-21. Dyma'r ddogfen sy'n egluro cynllun y Llywodraeth ar gyfer gwireddu amcanion addysg Gymraeg Strategaeth 2050 ar gyfer y pum mlynedd nesaf.

Mae'n rhaid i bob cyngor baratoi Cynllun Strategol y Gymraeg mewn Addysg, sef dogfen yn amlinellu eu cynlluniau ar gyfer addysg cyfrwng Gymraeg. Rhaid i'r cynlluniau osod targedau heriol ar gyfer datblygu addysg Gymraeg. Un o ddyletswyddau Comisiynydd y Gymraeg yw rhoi sylwadau i Lywodraeth Cymru ar gynnwys y cynlluniau hyn. Mewn llythyr at Weinidog y Gymraeg ym mis Chwefror 2017, dywedodd y Comisiynydd nad oedd yn gweld sut byddai mwyafrif y cynlluniau'n arwain at gynnydd arwyddocaol yn y ddarpariaeth addysg cyfrwng Cymraeg na'r nifer o blant a phobl ifanc sy'n derbyn eu haddysg trwy gyfrwng y Gymraeg. Ychwanegodd na welai sut byddai'r cynlluniau'n cyfrannu'n ystyrlon at gyflawni amcanion y Llywodraeth ar gyfer y Gymraeg.

Mewn ymateb, comisiynwyd adolygiad brys o'r cynlluniau, dan arweiniad Aled Roberts. Yn ei adroddiad a gyflwynwyd ym mis Awst 2017, casglodd Aled Roberts fod nifer o'r cynlluniau yn "wan iawn o ran creu unrhyw alw am addysg Gymraeg" a bod y "gofynion a chanllawiau deddfwriaethol [...] yn hollol annigonol." Gwnaeth ddeunaw argymhelliad ar gyfer datblygu'r sylfaen iawn i gynllunio addysg Gymraeg. Derbyniwyd ei holl argymhellion ac ym mis Chwefror 2018 cyhoeddwyd ei fod wedi ei benodi am gyfnod o flwyddyn i arwain ar y gwaith o wella'r system.

Deddfwriaeth

Ym mis Awst 2017 cyhoeddodd y Llywodraeth gynigion ar gyfer Bil newydd y Gymraeg, gan ddechrau ar broses o ymgynghori cyhoeddus. Roedd y ddogfen ymgynghori'n cynnwys nifer o opsiynau ar gyfer y strwythur i hybu a rheoleiddio'r Gymraeg, a'r Llywodraeth yn nodi ei bod yn ffafrio sefydlu Comisiwn i fynd i'r afael â'r gwaith. Roedd hefyd yn cyfeirio at y bwriad i gadw fframwaith safonau'r Gymraeg, ond i ddiwygio'r safonau eu hunain a sut cânt eu gosod ar sefydliadau.

Fe ymatebodd y Comisiynydd i'r ymgynghoriad ac mae copi ar ein gwefan.

Cyhoeddodd y Llywodraeth yr ymatebion i'r ymgynghoriad ar 24 Ionawr 2018.

Welsh-medium education

In December 2017, the Welsh Government published its action plan for Welsh in education 2017-21. This document outlines the Government's plan for meeting the Welsh-medium education objectives of the 2050 Strategy for the next five years.

All councils are required to prepare a Welsh in Education Strategic Plan, outlining their plans for Welsh-medium education. The plans must set out challenging targets for developing Welsh-medium education. One of the Welsh Language Commissioner's duties is to comment on the content of these plans to the Welsh Government. In a letter to the Welsh Language Minister in February 2017, the Commissioner said that she could not see how the majority of plans would lead to a significant increase in Welsh-medium education provision nor the numbers of children and young people receiving their education through the medium of Welsh. She added that she could not see how the plans would make a meaningful contribution to meeting the Government's objectives for the Welsh language.

In response, an urgent review of the plans was commissioned, led by Aled Roberts. In his report published in August 2017, Aled Roberts concluded that a number of plans were "very weak in seeking to create any demand for Welsh-medium education" and that the "legislative requirements and guidance [...] are totally inadequate." A total of 18 recommendations were made for developing the correct basis for planning Welsh-medium education. All of his recommendations were accepted and in February 2018 it was announced that he had been appointed to lead the work of improving the system, for a period of 12 months.

Legislation

In August 2017, the Government announced proposals for a new Welsh Language Bill, starting with a public consultation. The consultation document contained a number of options for the structure of promoting and regulating the Welsh language, with the Government stating that they favoured establishing a Commission to undertake the work. The document also referred to the intention to keep the Welsh language standards' framework, but revising the standards themselves, and how they will be imposed on organisations.

The Commissioner responded to the consultation, which is available on our website.

The Government published the consultation responses on 24 January 2018.

Rhagair

16

Wrth ysgrifennu'r geiriau hyn, rydw i ar ddechrau blwyddyn olaf fy mhenodiad fel Comisiynydd y Gymraeg. Er mai crynodeb o weithgareddau'r flwyddyn aeth heibio sydd rhwng cloriau'r adroddiad, da o beth fydd cymryd cam yn ôl am ennyd, ac edrych ar gyflawniadau heddiw drwy sbectol ddoe.

Pan ddechreuais yn y rôl yn 2012, doedd hawliau i dderbyn gwasanaethau Cymraeg ddim yn bodoli. Roedd gwasanaethau Cymraeg yn aml yn anghyson - yn amrywio o ardal i ardal, ac yn gyffredinol o ansawdd is na'r Saesneg. Weithiau roedden nhw'n dangos ôl cyfieithu peirianyddol neu dro arall yn wasanaeth oedd yn rhaid aros yn hir amdano. Bellach, mae gan bobl Cymru hawliau eang i ddefnyddio'r iaith gyda dros 100 o sefydliadau cyhoeddus drwy safonau'r Gymraeg, ac mae'r broses o gyflwyno safonau i ragor o sefydliadau'n parhau. Mae'r hawliau hyn yn rhoi sicrwydd i bobl y cânt wasanaeth Cymraeg o ansawdd, ble bynnag yng Nghymru maent yn byw. Un o'r pethau yr wyf fwyaf balch ohonynt yw ymdrechion sefydliadau o bob cwr o Gymru i barchu'r hawliau drwy fynd ati i ganfod ffyrdd o wella eu perfformiad a chyflwyno newidiadau i'r ffordd maent yn gweithio.

Gyda chynlluniau nawr ar y gweill i gyflwyno deddfwriaeth Gymraeg newydd, mae hi'n hollbwysig sicrhau nad yw'r gwleidyddiaeth a'r siarad am strwythurau'n arwain at golli momentwm. Mae angen sicrhau mai adeiladu ar y seiliau a osodwyd gan Fesur y Gymraeg a wneir, ac arwain at greu mwy o hawliau i ddefnyddio'r Gymraeg.

Tra bo sefydliadau cyhoeddus yn ymateb yn dda i ofynion y safonau, rydw i hefyd wedi gweld awydd na welwyd mo'i debyg o'r blaen gan fusnesau, elusennau a sefydliadau trydydd sector i ddatblygu eu defnydd o'r iaith. Wrth ddechrau ar y gwaith o'u perswadio, fe aethom ati i gynnal a chyhoeddi ymchwil yn dangos buddion economaidd y Gymraeg. Wedyn, fe wnaethom ddatblygu gwasanaeth arbenigol i gynghori, addysgu a chefnogi sefydliadau i gyflwyno'r iaith i'w gwasanaethau a gweithgareddau. Erbyn hyn, mae ein Tîm Hybu'n gweithio'n strategol gyda busnesau, mudiadau a chymdeithasau o bob math i'w rhoi ar ben ffordd gyda'u defnydd o'r Gymraeg. Un o ganlyniadau'r gwaith hwn yw bod uwch reolwyr banciau ac archfarchnadoedd bellach yn aelodau o'n fforymau sy'n cyfarfod yn rheolaidd i drafod sut i ddatblygu defnydd o'r iaith.

Foreword

17

At the time of writing, I am entering my final year as Welsh Language Commissioner. Although this report summarises activities from the past year, it would be worth taking a step back for a second and look at today's achievements through yesterday's lens.

When I started out in this role in 2012, rights to receive services through the medium of Welsh did not exist. Welsh language services were often inconsistent - varying from one area to the next, and of a lower standard than the English in general. Sometimes they showed signs of machine translation or at other times involved long delays. Now, people across Wales have a broad range of rights to use Welsh with more than 100 public organisations through the Welsh language standards, and the process of introducing standards to more organisations continues. These rights give people assurance that they will receive a quality Welsh language service, wherever in Wales they live. I am especially proud of the efforts of organisations from across Wales to respect these rights by seeking to improve their performance and make changes to their way of working.

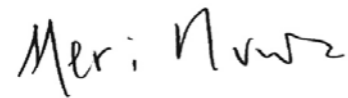
With plans now in place to introduce new Welsh language legislation, it is crucial to ensure that politics and discussions about structures do not lead to a loss of momentum. Steps must be taken to ensure that the foundations put in place by the Welsh Language Measure are built upon, leading to creating more rights to use the Welsh language.

Whilst public organisations are responding well to the requirements of the standards, I have also seen businesses, charities and third sector organisations showing an unprecedented enthusiasm in developing their use of Welsh. As we began our work of persuading them, we conducted and published research showing the economic advantages of the Welsh language. Then, we developed a specialist service to advise, educate and support organisations to introduce the language to their services and activities. Our Promotion Team now works strategically with a range of businesses, organisations and societies to guide them on their use of Welsh. One of the outcomes of this work is that senior managers of banks and supermarkets now sit on our forums which meet regularly to discuss how to develop the use of Welsh.

Yn ddiweddar, fe edrychais yn ôl ar rai datganiadau a chyhoeddiadau'r chwe blynedd diwethaf, a difyr oedd darllen y geiriau hyn o 2013, "Mae hi'n bwysig nad yw'r iaith yn cael ei hynysu i un darn o ddeddfwriaeth. Yn hytrach, dylai gael ei phrif-ffrydio a dod yn ystyriaeth ganolog mewn polisiau sy'n ymwneud â'r economi, cynllunio, cyfiawnder cymdeithasol, addysg, iechyd ac yn y blaen." Mae'n anodd credu erbyn hyn, efallai, ond yn ôl yn y cyfnod yma, yr ateb a gawn yn aml i sylwadau o'r fath oedd y dylwn fodloni ar Fesur y Gymraeg a pheidio â gofyn am weld y Gymraeg yn cael ei chynnwys mewn meysydd eraill. Er bod mwy o waith i'w wneud i sicrhau bod y Gymraeg wrth galon penderfyniadau polisi, rydyn ni wedi ennill tir yn sylweddol. Mae ein gwaith gyda'r Gymdeithas Alzheimer's i geisio gwneud y Gymraeg yn ganolog i wasanaethau gofal dementia yn brawf bod y neges o brif-ffrydio yn treiddio i feddylfryd a gwaith sefydliadau eraill yn ogystal.

Dros y ddwy flynedd ddiwethaf, fe fûm i'n cadeirio Cymdeithas Ryngwladol y Comisiynydd y Gymraeg. Cymdeithas a sefydlwyd gan griw ohonom yn Nulyn dros bum mlynedd yn ôl gyda'r nod gwreiddiol o sefydlu rhwydwaith cyswllt i rannu syniadau a phrofiadau. Ers hynny, mae'r Gymdeithas wedi tyfu i fod yn rhywbeth llawer iawn mwy ymarferol a dylanwadol. Braint aruthrol i mi fis Mai'r llynedd oedd croesawu aelodau'r gymdeithas a'u staff yma i Gymru i'n cynhadledd flynyddol lle buom yn trafod ac yn dathlu sefyllfa'r Gymraeg - ym myd y gyfraith, addysg, yn y gweithle ac yn ddiwylliannol gymdeithasol. Fis Mai eleni byddaf yn ildio'r gadeiryddiaeth; ac rwy'n siŵr y bydd y cadeirydd newydd, Rónán Ó Domhnaill o Iwerddon, yn parhau i ddatblygu'r Gymdeithas a'r cydweithio clos sydd rhwng y gwledydd.

Ymhen blwyddyn, byddaf wedi trosglwyddo'r fantell arall i Gomisiynydd newydd y Gymraeg. Ond, mae yna ambell beth ar ôl y bwriadaf eu cyflawni cyn hynny. Y mwyaf arwyddocaol, mae'n debyg, fydd gosod safonau'r Gymraeg ar sefydliadau yn y maes iechyd a sicrhau bod y Gymraeg yn ystyriaeth yng nghontractau newydd meddygon teulu am y tro cyntaf. Un o'r pynciau sydd agosaf at fy nghalon, ac sydd wedi fy sbarduno yn y gwaith dros y blynedd diwethaf, yw sicrhau cyfiawnder i siaradwyr Cymraeg. Yn arbennig felly i'r unigolion mwyaf bregus yn ein cymdeithas, lle mae gallu defnyddio'r iaith yn fater o angen gwirioneddol. Dros y flwyddyn sydd i ddod, byddaf yn gwneud popeth o fewn fy ngallu a mhŵer i sicrhau bod yr angen hwn yn cael ei adlewyrchu yn y gwasanaeth iechyd a gofal y maent yn ei dderbyn; a bod urddas cleifion yn cael ei barchu.

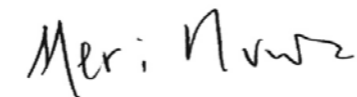

Meri Huws
Comisiynydd y Gymraeg
Ebrill 2018

Recently, I looked back at some statements and press releases made over the past six years, and it was interesting to read these words from 2013, "It is important that the language is not isolated to one piece of legislation. Rather, it should be mainstreamed and be a central consideration in policies involving the economy, planning, social justice, education, health and so forth." It might be difficult to imagine now but, back then, the answer I would be given often to such comments was that I should be satisfied with the Welsh Language Measure and not to ask for the Welsh language to be included in other areas. Although there is more work to be done in ensuring that the Welsh language is at the heart of policy decisions, we have gained considerable ground. Our work with the Alzheimer's Society to try to make the Welsh language a central part of dementia care services is one example where the concept of mainstreaming the language has filtered through to the mindset and work of other organisations.

For the last two years, I have been chair of the International Association of Language Commissioners. This association was formed by a group of us in Dublin over five years ago with the original aim of establishing a network to share ideas and experiences. Since then, the Association has grown to become far more practical and influential. I had the enormous privilege last May of welcoming members of the association and their staff here to Wales to our annual conference where we discussed and celebrated the position of the Welsh language - in law, education, the workplace and in a socio-cultural context. This May I will relinquish my chairmanship; and I am sure that the new chair, Rónán Ó Domhnaill from Ireland, will continue to develop the Association and the close collaboration between the countries.

In a year's time I will have passed on the other baton to a new Welsh Language Commissioner. But, there are still a few things I intend to accomplish before then. The most significant, probably, will be placing Welsh language standards on health organisations and ensuring that the Welsh language is a consideration in new GP contracts for the first time. One of the topics closest to my heart, and which has motivated me in my work, is ensuring justice for Welsh speakers. Especially so for the most vulnerable members of society, where using the language is a real necessity. In the coming year, I will do everything within my ability and power to ensure that this need is reflected in the health and care service they receive; and that patients' dignity is respected.

Meri Huws
Welsh Language Commissioner
April 2018

Cipolwg ar y flwyddyn

Gosod

Gosod safonau ar
25
o sefydliadau addysg

Gweithredu

Arolygu sut oedd
130
o sefydliadau'n defnyddio'r Gymraeg

Gorfodi

Dyfarnu ar
58
ymchwiliad

Hybu

Cyhoeddi modiwl ar-lein i **annog defnydd** o'r Gymraeg mewn chwaraeon

Dylanwadu

Cyflwyno **argymhellion polisi** rhagweithiol am y Gymraeg yn y blynyddoedd cynnar ac mewn rhaglenni prentisiaethau

Datblygu

Cynnal **cynhadledd** Cymdeithas Ryngwladol y Comisiynwyr Iaith yng Nghymru

Cyfathrebu

Negeseuon Twitter yn cael
1.3m
o argraffiadau.

Darparu

Dosbarthu
66,363
o fathodynau a chortynnau gwddf iaith Gwaith

Summary of the year

Imposing

Imposed standards on
25
educational organisations

Implementing

Reviewed the use of Welsh in
130
organisations

Enforcing

Determined
58
investigations

Promoting

Published an online module to **encourage the use** of Welsh in sport

Influencing

Presented proactive **policy recommendations** for the Welsh language in the early years and apprenticeship programmes

Developing

Hosted the International Association of Language Commissioners' **conference** in Wales

Communicating

1.3m
Twitter impressions

Providing

Distributed
66,363
iaith Gwaith badges and lanyards

Mae dyletswyddau ar sefydliadau cyhoeddus i ddarparu gwasanaeth Cymraeg.

Public organisations have a duty to provide a Welsh language service.

Hawliau i ddefnyddio'r Gymraeg

24

Mae'r Comisiynydd yn gosod safonau'r Gymraeg ar sefydliadau, sef rhestr o'r pethau y mae'n rhaid iddynt eu darparu a'u gwneud yn Gymraeg. Mae yna safonau ar gyfer cyflenwi gwasanaethau, gweithredu mewnol, llunio polisiau, hybu defnydd ehangach o'r Gymraeg a chadw cofnodion.

Mae'r Comisiynydd yn sicrhau bod sefydliadau'n defnyddio'r Gymraeg fel dylent, gan eu rhoi ar ben ffordd gyda dehongli'r safonau, annog cydymffurfiaeth a rhannu arferion da. Mae hi hefyd yn eu gorfodi i wella'r ffordd maen nhw'n gweithredu, os oes angen.

Mae rhai sefydliadau'n gweithredu cynlluniau iaith yn hytrach na safonau. Gyda'r rhain hefyd, mae'r Comisiynydd yn hybu gweithredu'n briodol fel bod pobl yn gallu defnyddio'r Gymraeg yn ddidrafferth.

Rydw i am weld Cymru lle gall pobl weld, clywed a defnyddio'r iaith ym mhobman o'u cwmpas. Gwlad lle mae hi yr un mor rhwydd defnyddio'r Gymraeg ag yw hi i ddefnyddio'r Saesneg, a lle mae gan bobl hyder mewn gwasanaethau Cymraeg.

Mae gosod safonau a sicrhau bod sefydliadau'n gweithredu fel dylent yn rhan ganolog o wireddu'r amcan hwn.

Meri Huws

Rights to use the Welsh language

25

The Commissioner places Welsh language standards on organisations, which is a list of the things they must provide and undertake in Welsh. There are standards for service delivery, internal operations, policy making, promoting the wider use of Welsh and record keeping.

The Commissioner ensures that organisations use the Welsh language as they should, providing them with guidance on interpreting the standards, encouraging compliance and sharing good practice. She also requires them to improve their way of working, where needed.

Some organisations implement language schemes rather than standards. With these also, the Commissioner promotes appropriate action so that people can use the Welsh language easily.

I want to see a Wales where people can see, hear and use the language everywhere around them. A country where it is as easy to use Welsh as it is English, and where people have confidence in Welsh language services.

Placing standards and ensuring that organisations operate as they should is a central part of meeting this objective.

Meri Huws

Gosod dyletswyddau

Gosod safonau ar

25

o sefydliadau yn y maes addysg

Cyfarfodydd unigol gyda **phob sefydliad** sy'n newydd i'r drefn safonau

26

Cychwyn ar ymgynghoriad ar **god ymarfer** sy'n helpu sefydliadau i ddehongli safonau

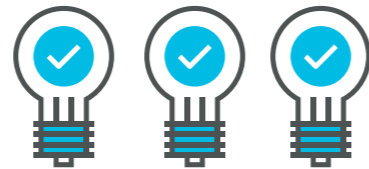
100%

yn dweud bod y sesiynau briffio yn 'dda iawn' neu'n 'dda'

93%

yn dweud bod ganddynt well dealltwriaeth ar ôl bod yn sesiynau briffio'r Tîm Gosod Safonau

Cytuno

8

cynllun iaith newydd neu ddiwygiedig

Imposing duties

Imposed standards on

25

educational institutions

Individual meetings with **every organisation** new to the standards

27

Launched a consultation on a **code of practice** to help organisations interpret the standards

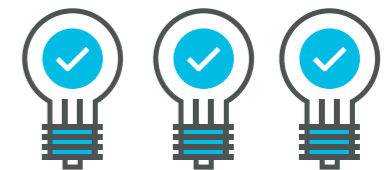
100%

said that the briefing sessions were 'very good' or 'good'

93%

said they had a better understanding of the standards after attending our briefing sessions

Agreed

8

new or revised language schemes

Hawliau newydd i ddefnyddio'r Gymraeg mewn colegau a phrifysgolion

Gosod safonau ar y sector addysg oedd gwaith mawr y Tîm Gosod yn ystod 2017-18. Mae yna nifer o gamau mae'n rhaid eu dilyn wrth osod safonau ar sefydliadau, ac mae cyfathrebu effeithiol yn gwbl hanfodol i sicrhau bod sefydliadau'n deall beth fydd angen iddynt ei wneud wrth weithredu'r safonau.

Cafodd Rheoliadau Rhif 6, sef y safonau ar gyfer y sefydliadau hyn, eu cymeradwyo mewn pleidlais gan y Cynulliad ar 31 Ionawr 2017. Roedd hyn yn galluogi'r Comisiynydd i ddechrau ar y gwaith o osod y safonau.

- Ym mis Mawrth 2017 fe gynhaliodd sesiynau briffio ar gyfer y sefydliadau fel grŵp, ac ar ôl trafod â phob sefydliad yn unigol.
- Rhoddodd hysbysiad cydymffurfio drafft iddynt ym mis Mai 2017 yn nodi beth fyddai'r gofynion arnynt. Bu cyfnod o wyth wythnos o ymgynghori ar yr hysbysiadu cydymffurfio drafft, lle roedd gan sefydliadau gyfle i ddweud beth, yn eu barn nhw, oedd yn rhesymol a chymesur iddynt ei wneud yn Gymraeg.
- Yn dilyn yr ymgynghori a'r negodi, rhoddodd y Comisiynydd hysbysiadu cydymffurfio terfynol i'r sefydliadau ym mis Medi 2017 oedd yn rhoi 6 mis iddynt i baratoi cyn oedd y safonau'n dod yn weithredol.
- Daeth y safonau'n weithredol ar 1 Ebrill 2018.

Uchafbwyntiau eraill

- Cynnal cyfarfodydd unigol â 100% o'r sefydliadau y gosodwyd safonau o'r newydd arnynt.
- Ymgynghori ar god ymarfer drafft i safonau sydd wedi eu gosod ar gynghorau sir, Llywodraeth Cymru ac awdurdodau parciau cenedlaethol, sef dehongliad y Comisiynydd o'r safonau a chanllawiau ymarferol i alluogi sefydliadau i ddeall y gofynion yn well.
- Creu canllaw a thempled ar gyfer cynlluniau iaith cynghorau tref a chymuned er mwyn symleiddio'r broses, ceisio cysondeb o fewn y sector a chynyddu'r nifer o gynghorau tref a chymuned sydd wedi ymrwymo i gynnig gwasanaethau Cymraeg.
- Cychwyn ar y broses o osod safonau ar sefydliadau yn y sector iechyd, wedi i'r Cynulliad gymeradwyo Rheoliadau Safonau'r Gymraeg (Rhif 7) ar 20 Mawrth 2018.

New rights to use the Welsh language in colleges and universities

The Standards Imposition Team's major project in 2017-18 was imposing standards on the education sector. There are a number of steps which must be taken when imposing standards on organisations, and effective communication is crucial to ensure that organisations understand what they will need to do when implementing the standards.

Regulations No. 6, the standards for these organisations, were approved by the Assembly on 31 January 2017. This enabled the Commissioner to start the work of imposing the standards.

- In March 2017 briefing sessions were held for the organisations as a group, and then individual discussions with each organisation.
- A draft compliance notice was given to each organisation in May 2017, indicating their requirements. An 8-week consultation took place on the draft compliance notices, where organisations were given the opportunity to state what they believed to be reasonable and proportionate for them to do in Welsh.
- Following the consultation and negotiation, the Commissioner issued final compliance notices to the organisations in September 2017, which gave them 6 months to prepare before the standards came into force.
- The standards came into force on 1 April 2018.

Other highlights

- Held individual meetings with 100% of organisations on which new standards were imposed.
- Consulted on a draft code of practice for standards imposed on county councils, Welsh Government and national park authorities, namely the Commissioner's interpretation of the standards and practical guide to allow organisations to improve their understanding of the requirements.
- Developed a guidance and template for town and community councils' language schemes in order to streamline the process, seek consistency within the sector and increase the number of town and community councils committed to offering services in Welsh.
- Began the process of imposing standards on organisations in the health sector, after the Assembly approved the Welsh Language Standards (No. 7) Regulations on 20 March 2018.

Gweithredu dyletswyddau

Cyhoeddi **adroddiad arolygon** yn dangos bod gwasanaethau Cymraeg yn gwella

Yn sgil cynnal gweithdai am hybu gwasanaethau nododd

93%

o'r ymatebwyr bod y cynnwys yn dda neu ardderchog a nododd 88% y byddai'r gweithdai yn ddefnyddiol neu ddefnyddiol iawn i'w gwaith nhw.

30

Arolygu

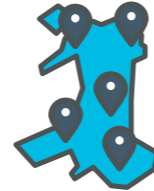
10

math o wasanaethau a ddarparwyd gan 130 o sefydliadau

Cynnal **sesiynau ymgysylltu**

gyda gwahanol garfannau o siaradwyr Cymraeg ar draws Cymru

Implementing duties

Published a **survey report** showing that Welsh language services were improving

93%

of those who attended workshops concentrating on promoting Welsh language services said they were either good or excellent and 88% said that the workshops would be useful to their work.

31

Examined

10

types of services provided by 130 organisations

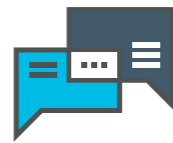
Held **engagement sessions** with various groups of Welsh speakers across Wales

Cyfweld

18

o garcharorion fel rhan o brosiect yn edrych ar hawliau a phrofiadau carcharorion

Cyflwyno sesiynau briffio am gydymffurfio a gorfodi i

22

o staff colegau a phrifysgolion

Interviewed

18

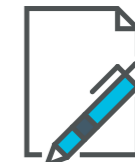
prisoners as part of a project examining the rights and experiences of prisoners

Held briefing sessions on compliance and enforcement for

22

college and university staff

Cyhoeddi

6

astudiaeth achos o arferion llwyddiannus y gall sefydliadau eu hefelychu

Cynnal

50

o gyfarfodydd un-i-un gyda sefydliadau i drafod eu perfformiad

Published

6

case studies on successful practices which can be emulated by organisations

Held

50

one-to-one meetings with organisations to discuss their performance

Gwella cydymffurfiaeth a hybu defnyddio'r Gymraeg

Ym mis Hydref 2017 fe gyhoeddwyd 'Hawliau'n Gwreiddio', sef adroddiad sy'n casglu sut mae sefydliadau cyhoeddus yn perfformio yn unol â'r safonau neu â'u cynlluniau iaith. Fel mae teitl yr adroddiad yn ei awgrymu, fe welwyd gwella yn y ffordd oedd sefydliadau'n darparu gwasanaethau Cymraeg yn gyffredinol, er bod gwaith pellach i'w wneud o ran gwella ansawdd ac argaeledd gwasanaethau Cymraeg. Roedd yr adroddiad yn tynnu sylw at bwysigrwydd hybu gwasanaethau. Rhoddwyd sylw penodol hefyd i'r strategaethau hybu y mae'r cynghorau sir ac awdurdodau parciau cenedlaethol wedi eu cyhoeddi o dan y safonau hybu.

32

Cynhaliodd swyddogion y Tîmoedd Cydymffurfio gyfres o 6 gweithdy a thros 50 o gyfarfodydd adborth gyda sefydliadau'n unigol er mwyn trafod canfyddiadau'r adroddiad a galluogi sefydliadau i wneud gwelliannau, casglu gwybodaeth am broblemau ac arferion llwyddiannus.

Gan baratoi ar gyfer adroddiad eleni, fe gwblhawyd y gwaith o brofi 10 math o wasanaethau gyda thros 130 o sefydliadau cyhoeddus yn ystod y flwyddyn. Gwasanaethau fel gohebiaeth, gwasanaeth ffôn, peiriannau hunanwasanaeth, derbynfydd, cyfarfodydd, arwyddion ac yn y blaen. Yn ogystal, arolygwyd sut mae sefydliadau'n cadw golwg ar eu perfformiad eu hunain ac yn cofnodi hynny. Cwblhawyd astudiaethau thematig er mwyn deall sut mae sefydliadau'n cydymffurfio â safonau sy'n delio â chontractau, grantiau, polisi a gweinyddu mewnol.

Cynhaliwyd 14 grŵp ymgysylltu gyda gwahanol garfannau o siaradwyr Cymraeg er mwyn rhoi cyfle i bobl fynegi barn am ansawdd a phrofiadau o wasanaethau Cymraeg. Aed ati i gyrraedd trawstoriad eang o gymdeithas. Cynhaliwyd pedair sesiwn 'cysgodu defnyddwyr' hefyd, sef edrych ar ymateb pobl i wahanol senarios er mwyn gweld pa ffactorau sy'n effeithio ar ymddygiad a phrofiadau wrth ddefnyddio gwasanaethau. Yn ogystal, fe holwyd sampl o 500 o siaradwyr Cymraeg am eu barn a phrofiadau o wasanaethau Cymraeg drwy Arolwg Omnibws.

Caiff canlyniadau'r gwaith profi, yr astudiaethau ac ymateb y grwpiau ymgysylltu eu cyhoeddi yn ystod haf 2018.

Improving compliance and promote the use of Welsh

In October 2017 'Rights taking root' was published, a report concluding how public organisations are performing in accordance with the standards or their language schemes. As the title of the report suggests, improvements were seen in the way in which organisations provided Welsh language services in general, although further work was needed in terms of improving their quality and availability.

33

The report highlighted the importance of promoting services. Particular emphasis was also placed on the promotion strategies published by the county councils and national park authorities under the promotion standards.

Officers from the Compliance Teams held a series of 6 workshops and over 50 feedback meetings with individual organisations to discuss the findings of the report and allow organisations to make improvements, collect information on issues and successful practices.

Looking ahead to this year's report, ten types of services were tested with over 130 public bodies. Services such as correspondence, telephone service, self-service machines, reception areas, meetings, signage etc. In addition, the way in which organisations monitor and record their own performance was examined. Thematic studies were completed to understand how organisations are complying with standards relating to contracts, grants, policy and internal administration.

Fourteen engagement groups were held with different cohorts of Welsh speakers in order to allow people to share views on the quality and experience of Welsh language services. Efforts were made to reach a cross-section of society. Four 'user shadowing' sessions were held, looking at people's response to different scenarios in order to ascertain which factors affect behaviours and experiences when using services. In addition, a sample of 500 Welsh speakers were surveyed on their views and experience of Welsh language services through the Omnibus Review.

The results of the testing, studies and engagement group responses will be published during the summer of 2018.

Uchafbwyntiau eraill

- Mynd ati i baratoi darn o gyngor i gefnogi gweithrediad strategaethau hybu'r Gymraeg yr awdurdodau lleol a'r awdurdodau parciau cenedlaethol.
- Casglu a chyhoeddi enghreifftiau o arferion llwyddiannus gan sefydliadau wrth weithredu safonau. Mae 6 astudiaeth achos bellach wedi eu cyhoeddi ar wefan y Comisiynydd, a'r rhai diweddaraf yn ymwneud â hybu gwasanaethau a gwella prosesau recriwtio er mwyn denu siaradwyr Cymraeg.
- Parhau gyda'r gwaith o gynnal awdit o'r anawsterau sy'n wynebu sefydliadau wrth gofnodi a rhannu dewis iaith yn fewnol ac yn allanol, gyda'r bwriad o sefydlu grŵp i ddod o hyd i ddatrysiadau.
- Dechrau ar brosiect sy'n edrych ar beth yw hawliau carcharorion i ddefnyddio'r Gymraeg a chanfod i ba raddau mae'r hawliau hynny'n cael eu gweithredu. Fel rhan o'r gwaith, cyfwelwyd â charcharorion i ganfod beth yw realiti eu profiad nhw. Cyflwynwyd tystiolaeth lafar ac ysgrifenedig i ymchwiliad y Pwyllgor Dethol Materion Cymreig yn rhoi argraffiadau cynnar o'r sefyllfa. Bydd yr arolwg yn parhau drwy gynnal cyfweliadau â sefydliadau sy'n gysylltiedig â charchardai, a bwriedir cyhoeddi adroddiad yn hydref 2018.

Other highlights

- Prepared advice to support the implementation of local authority and national park Welsh language promotion strategies.
- Collected and publish examples of successful practices by organisations in implementing the standards. Six case studies have now been published on the Commissioner's website, with the most recent involving promoting services and improving recruitment processes in order to attract Welsh speakers.
- Continued with the work of undertaking an audit of the difficulties facing organisations in recording and sharing preferred language internally and externally, with the aim of establishing a group to find solutions.
- Launched a project looking at the rights of prisoners to use Welsh and find to what extent those rights are upheld. As part of the work, prisoners were interviewed in order to discover the reality of their experience. Oral and written evidence was given to the Welsh Affairs Select Committee inquiry, providing early impressions of the situation. The survey will continue by conducting interviews with organisations linked to prisons, and a report is due to be published in Autumn 2018.

Gorfodi dyletswyddau

Cyfanswm o **153**
cwyn ddilys wedi eu derbyn – 110 cwyn
ddilys am safonau'r Gymraeg a 43 cwyn
ddilys am Gynlluniau Iaith Gymraeg

36

Agor

79

ymchwiliad

Dyfarnu ar

58

ymchwiliad

Rhoi **cyngor** i ddau gwmni preifat
am ryddid unigolion yng Nghymru i
ddefnyddio'r Gymraeg

Roedd

13%

o'r cwynion
dilys ynglŷn â
'gwasanaethau
ffôn'

Roedd

23%

o'r cwynion dilys
ynglŷn â 'gohebiaeth'

Enforcing duties

A total of **153** valid
complaints were upheld - 110 valid
complaints on the Welsh language
standards and 43 valid complaints
on Welsh Language Schemes

37

Opened

79

investigations

Determined

58

investigations

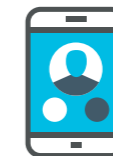

Advised two private companies on
individuals' freedom in Wales to use
the Welsh language

13%

of valid complaints
involved 'telephone
services'

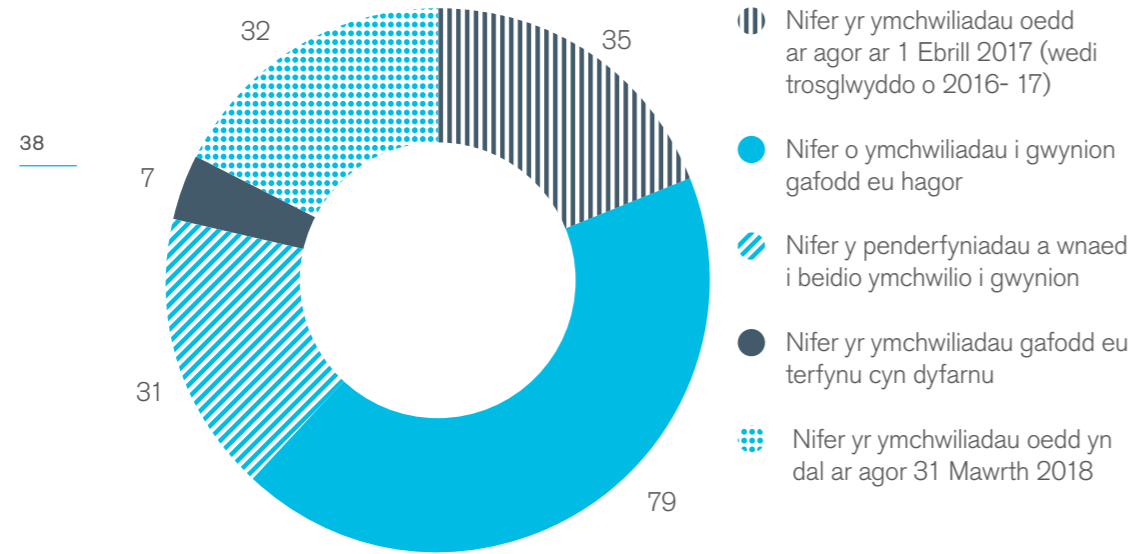
23%

of valid
complaints involved
'correspondence'

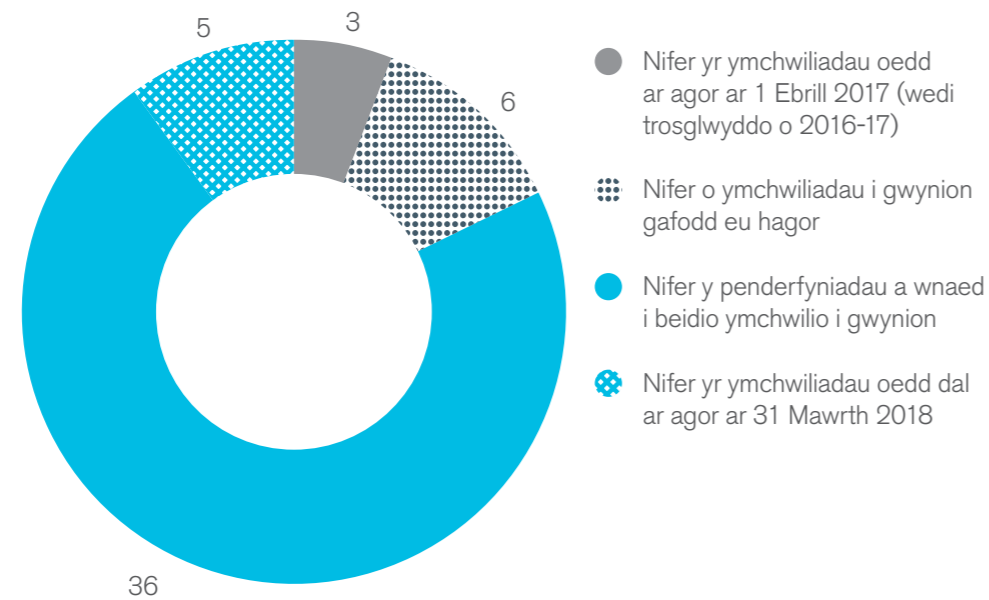

Statws Ymchwiliadau

Sefydliadau sy'n gweithredu safonau

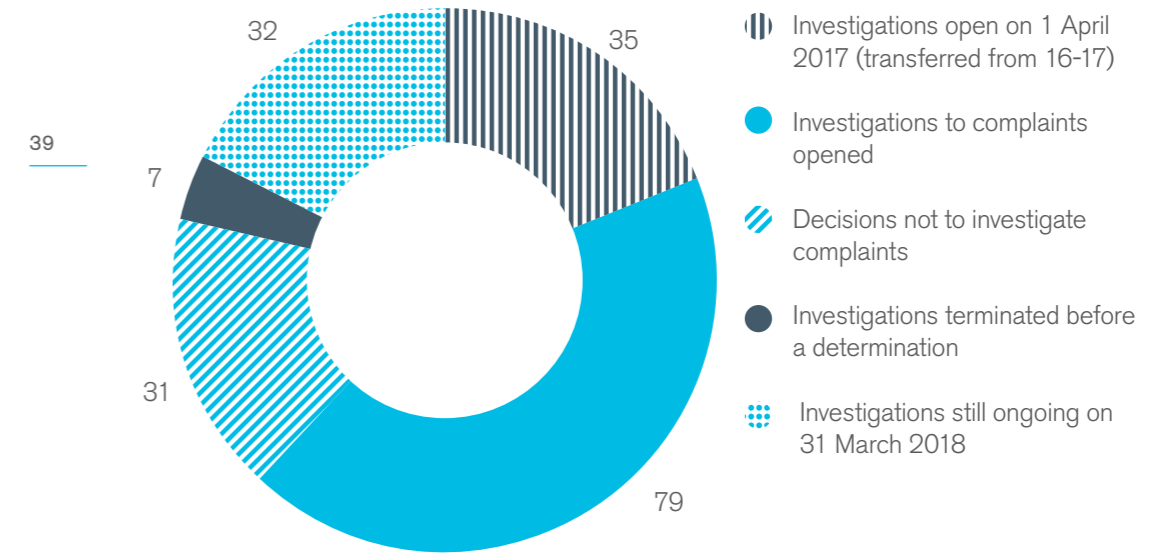

Sefydliadau sy'n gweithredu cynlluniau iaith

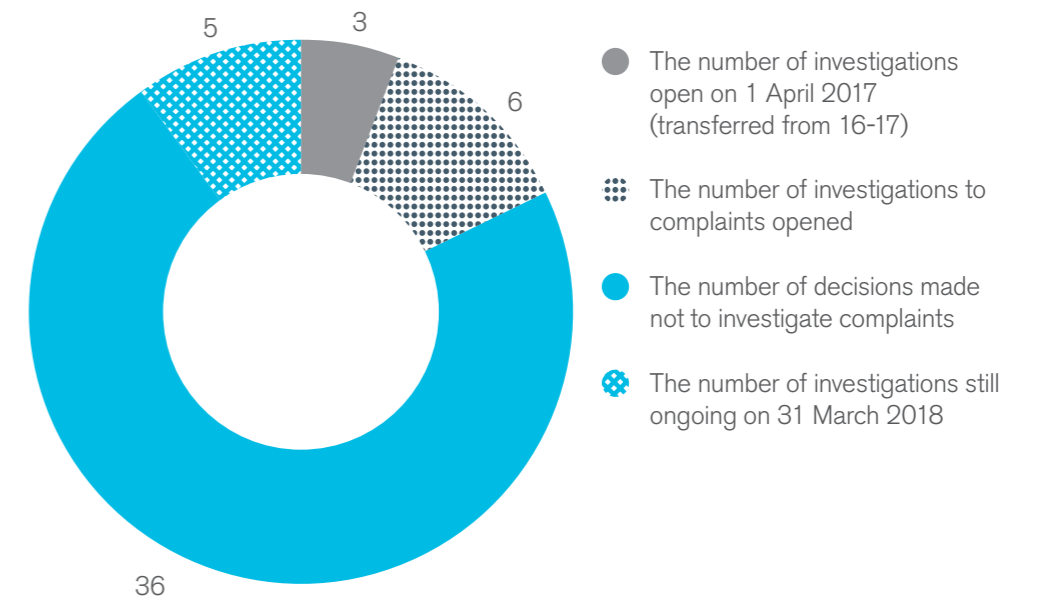

Status of investigations

Organisations subject to standards

Organisations implementing Welsh language schemes

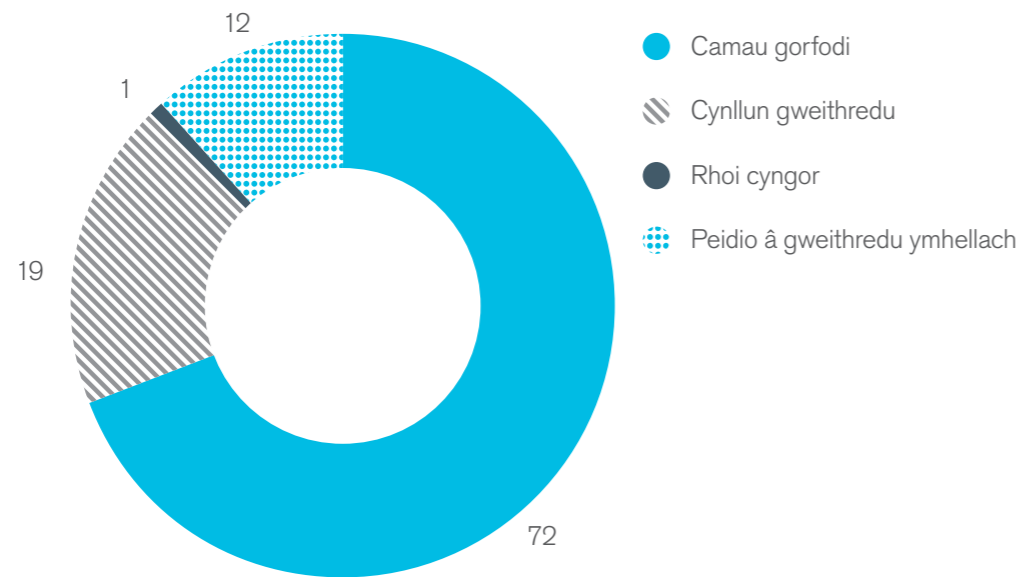
Defnyddio pwerau gorfodi

Yn ystod 2017-18, dyfarnodd y Comisiynydd ar 58 ymchwiliad. Ambell waith bydd y Comisiynydd yn ymchwilio i fwy nag un safon o fewn ymchwiliad, ac yn ystod y flwyddyn gwnaed 156 dyfarniad mewn perthynas â'r safonau a ymchwiliwyd.

O'r safonau y dyfarnwyd y bu methiant, dyma'r camau a gymrodd y Comisiynydd:

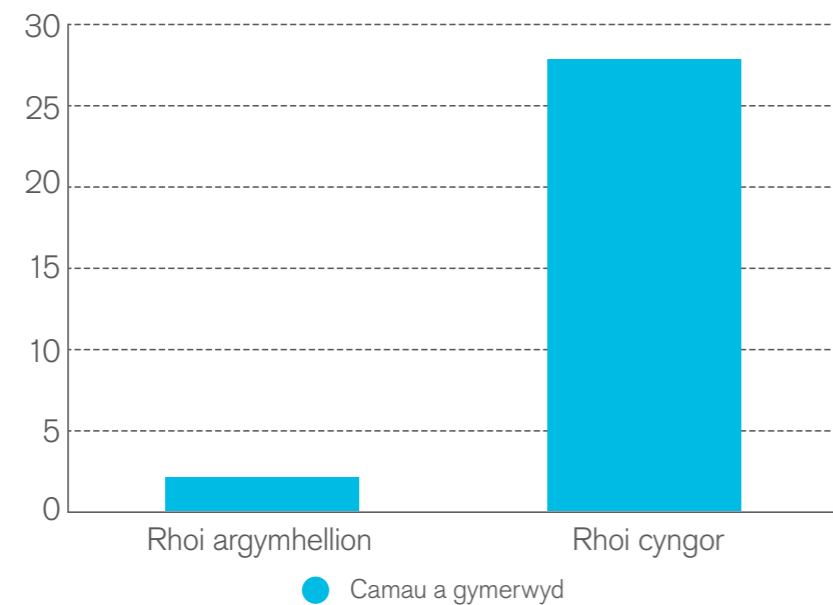
40

Camau gorfodi

O'r safonau y dyfarnwyd nad oedd methiant, dyma'r camau a gymrodd y Comisiynydd:

Camau a gymerwyd

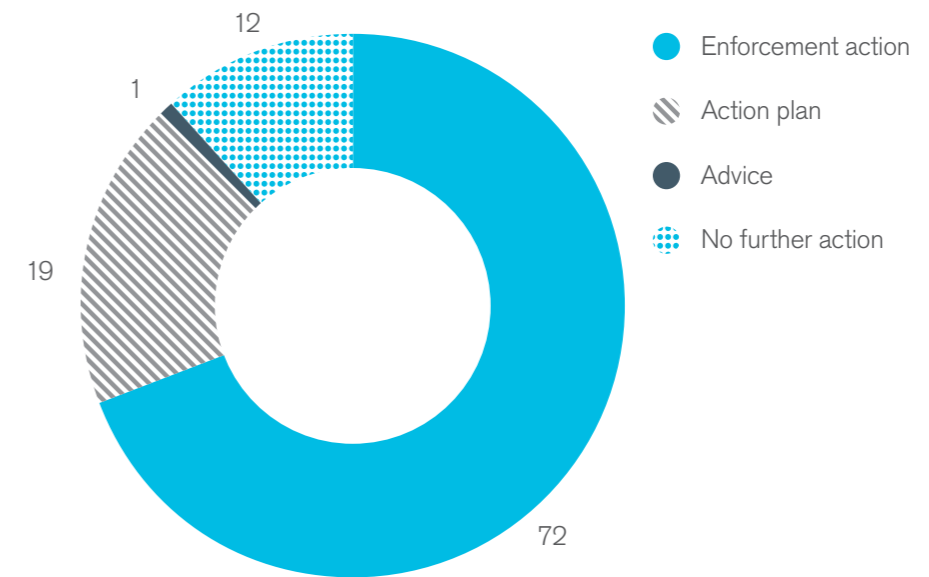
Using powers of enforcement

During 2017-18, the Commissioner determined 58 investigations. Sometimes the Commissioner will investigate more than one standard during an investigation, and during the year 156 determinations were made in relation to the standards investigated.

Of those standards where a failure was determined, here are the steps taken by the Commissioner

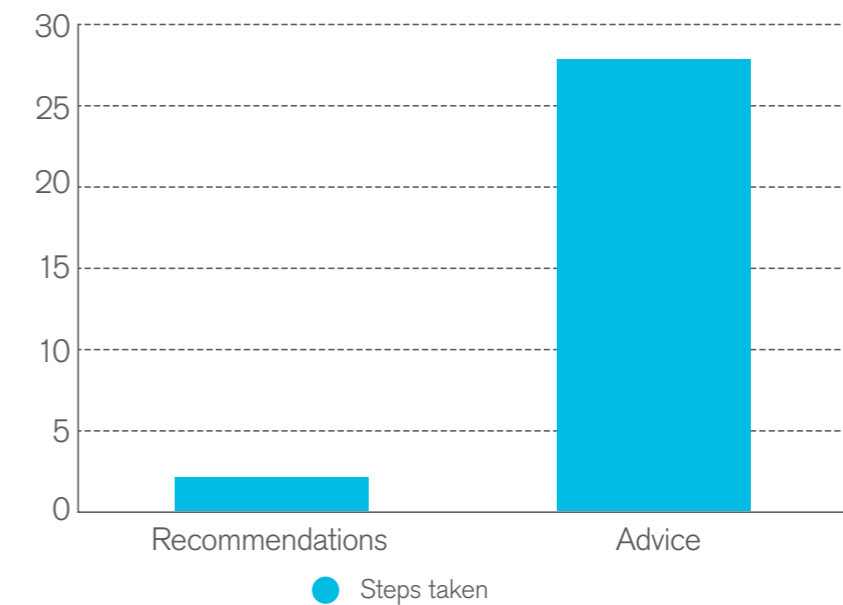
41

Enforcement action

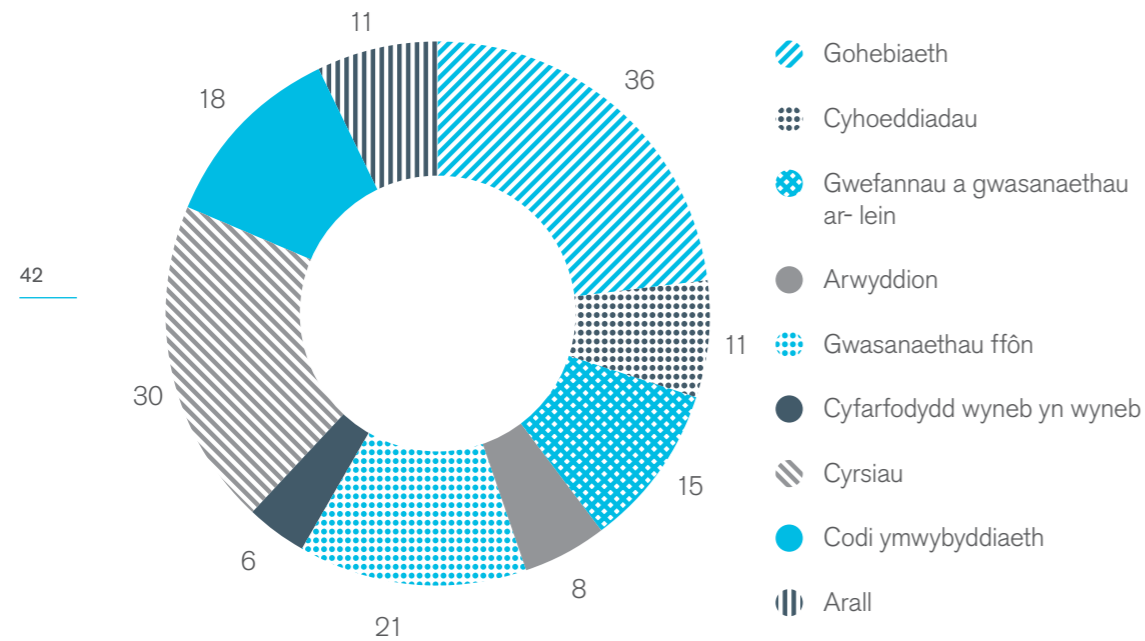

Of those standards where no failure was determined, here are the steps taken by the Commissioner

Steps taken

Natur y gwasanaethau ddyfarnwyd arnynt

* Noder hefyd, o'r 43 cwyn a dderbyniwyd am weithrediad sefydliadau â chynlluniau iaith Gymraeg, bod natur y gwasanaeth y cwynwyd amdano yn gyffredinol debyg i'r uchod.

Ymchwiliadau a agorwyd

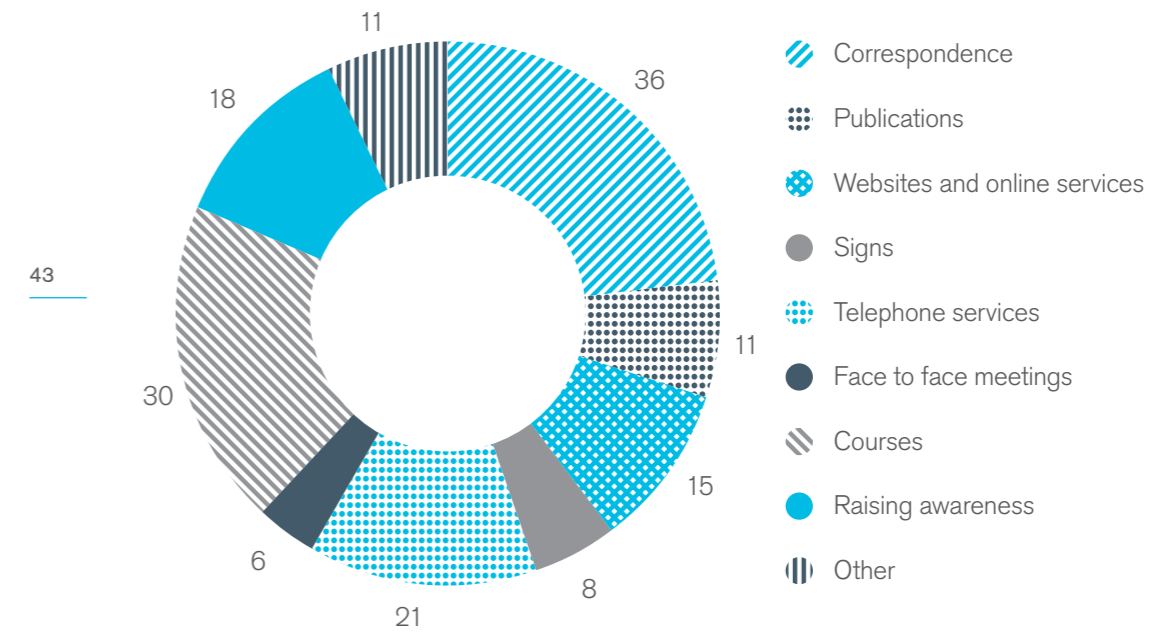
Gall y Comisiynydd gynnal ymchwiliad yn dilyn derbyn cwyn neu gall benderfynu cynnal ymchwiliad os oes tystiolaeth sy'n creu amheuaeth nad yw sefydliad yn cydymffurfio â safon.

Nod y Comisiynydd yw gwella argaeledd ac ansawdd gwasanaethau Cymraeg, a dyma ddwy enghraifft o sut arweiniodd ymchwiliadau at wella gwasanaethau Cymraeg.

Gwersi nofio

- Cynnal ymchwiliad i gydymffurfiaeth 17 cyngor â'r dyletswydd i ddarparu gwersi nofio drwy gyfrwng y Gymraeg.
- Dyfarnu bod methiant i gydymffurfio â'r safonau perthnasol.
- Ei gwneud hi'n ofynnol i'r cyngorau baratoi cynlluniau gweithredu er mwyn atal y methiant rhag parhau neu gael ei ailadrodd.
- Swyddogion y Comisiynydd yn cwrdd â rheolwyr hamdden a swyddogion iaith y cyngorau a Nofio Cymru i'w helpu i gydymffurfio yn y dyfodol.
- Cymeradwyo pob un o'r cynlluniau gweithredu.
- Mae cyngorau sir nawr yn cymryd camau i gynyddu argaeledd gwersi nofio Cymraeg ac yn cynyddu'r gwaith o'u hybu a'u hyrwyddo.

The nature of services determined

* Also note, of the 43 complaints about organisations' implementation of Welsh language schemes, the nature of services complained about were generally similar to the above.

Investigations opened

The Commissioner may conduct an investigation after receiving a complaint. She may also conduct an investigation at her own discretion if there is evidence which raises doubts about an organisation's compliance with a standard.

The Commissioner aims to improve the availability and quality of Welsh language services, and here are two examples of how investigations led to improving Welsh language services:

Swimming lessons

- The Commissioner held an investigation into the compliance of 17 councils with the duty to provide swimming lessons through the medium of Welsh.
- She determined that there was a failure to comply with the relevant standards.
- She required councils to prepare action plans to prevent the continuation or repetition of the failure.
- The Commissioner's officers met with councils' leisure managers and language officers, and Swim Wales, to help them with compliance in the future.
- Each action plan was approved.
- County councils are now taking steps to increase the availability of swimming lessons in Welsh and increase their promotion.

Peiriannau hunanwasanaeth

- Cynnal ymchwiliad a dyfarnu bod sefydliadau'n methu â chydymffurfio â'u dyletswydd i beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg ar beiriannau hunanwasanaeth.
- Rhai sefydliadau heb sylweddoli bod gosod Saesneg fel iaith ddiodyn ar beiriant, gyda dewis i newid iaith i'r Gymraeg, yn trin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.
- Gosod camau gorfodi ar sefydliadau.
- Erbyn hyn, maent wedi cymryd camau er mwyn newid iaith ddiodyn eu peiriannau hunanwasanaeth i'r Gymraeg neu gynnig dewis iaith clir wrth ddechrau defnyddio'r peiriant.

44

Rhyddid i ddefnyddio'r Gymraeg

Ni dderbyniwyd ceisiadau swyddogol i gynnal ymchwiliad i achosion o ymyrraeth â rhyddid i ddefnyddio'r Gymraeg, hynny yw ceisiadau gan rywun a effeithiwyd yn uniongyrchol arno gan yr ymyrraeth; ond fe ystyriwyd dau achos sy'n berthnasol i'r mater yma:

Roedd un achos yn ymwneud â phryderon fod cangen o siop gadwyn wedi rhoi cyfarwyddyd i'w staff i siarad Saesneg yn y gwaith, gan gynnwys mewn sgysiau personol. Roedd y llall yn ymwneud â honiadau fod rheolwr cwmni cynnal a chadw awyrennau wedi rhoi cyfarwyddyd i staff beidio â siarad Cymraeg ym mhresenoldeb aelodau staff di-Gymraeg.

Yn y ddau achos, rhoddwyd cyngor i'r cwmnïau yn eu hatgoffa o'r cymalau perthnasol yn Mesur y Gymraeg a'r Ddeddf Hawliau Dynol, a gofyn iddynt gymryd camau i sicrhau bod eu staff yn ymwybodol y cânt ddefnyddio'r Gymraeg yn y gwaith.

Ers 2012, mae'r Comisiynydd wedi derbyn 27 cais sy'n berthnasol i ymyrraeth â'r rhyddid i ddefnyddio'r Gymraeg. O'r rhain, mae wedi cynnal 4 ymchwiliad. Y prif reswm pam na all gynnal ymchwiliad i nifer uwch o geisiadau yw nad ydynt yn cwrdd â gofynion y Mesur, fel arfer golyga hyn fod y cais wedi dod gan rywun na effeithiwyd arno'n uniongyrchol.

Self-service machines

- The Commissioner held an investigation and determined that organisations failed with their duty to treat the Welsh language no less favourably than English with regard to self-service machines.
- Some organisations had not realised that setting English as the default language on machines, with an option to switch to Welsh, treated Welsh less favourably than English.
- The Commissioner placed enforcement actions on organisations.
- Now, organisations have taken steps to change the default language of their self-service machines to Welsh or offer a clear language choice when starting to use the machine.

45

Freedom to Use Welsh

There were no official applications to investigate interference with the freedom to use Welsh, that is applications from those directly affected by the interference; but two cases relevant to this matter were considered:

One case related to concerns that a branch of a retail chain had directed staff to speak English at work, including personal conversations. The second case related to allegations that an aviation maintenance company had directed staff not to speak Welsh in the presence of non-Welsh speaking members of staff.

In both cases, the Commissioner gave advice to the companies reminding them of the relevant clauses in the Welsh Language Measure and the Human Rights Act, and asked them to take steps to ensure that their staff were aware of their right to use the Welsh language at work.

Since 2012, the Commissioner has received 27 applications relevant to interference with the freedom to use Welsh. Of these, she has carried out 4 investigations. The main reason for not being able to investigate a higher number of applications is that they do not meet the requirements of the Measure. This usually means that the application was made by someone not directly affected by it.

Lansiwyd modiwl y Gymraeg mewn chwaraeon ym mis Mawrth.
Welsh language in sports module was launched in March.

Hybu'r Gymraeg

48

Mae gosod, gweithredu a gorfodi safonau oll yn ffyrdd o hybu'r iaith – drwy gynyddu defnydd ohoni a thrwy greu galw am weithlu sy'n gallu darparu gwasanaethau yn y Gymraeg. Yn yr adran yma, canolbwyntir ar weithgareddau eraill lle mae'r Comisiynydd yn hybu defnydd o'r Gymraeg: gyda busnesau a sefydliadau trydydd sector, drwy ddylanwadu ar yr ystyriaeth o'r Gymraeg mewn penderfyniadau polisi, drwy gydlynw a datblygu isadeiledd yr iaith a thrwy weithgareddau cyfathrebu.

Rydw i wastad wedi edrych ar rôl Comisiynydd y Gymraeg fel un driphlyg – lle mae'r gorfodi'n digwydd law yn llaw â'r hybu a'r dylanwadu.

Drwy gymell a chefnogi defnydd o'r iaith a thrwy annog y llunwyr polisi i ystyried y Gymraeg yn eu penderfyniadau, fe welwn Cymru'n datblygu'n wlad lle gall pobl ddefnyddio'r Gymraeg ym mhob agwedd ar eu bywydau.

Meri Huws

Promoting the Welsh language

49

Imposing, implementing and enforcing standards are all means of promoting the language – by increasing its use and creating a demand for a workforce able to provide services through the medium of Welsh. In this section, we focus on other activities where the Commissioner promotes the use of Welsh: with businesses and third sector organisations, by influencing consideration of the Welsh language in policy decisions, by coordinating and developing language infrastructure and through communication.

I have always considered the role of Welsh Language Commissioner to be three-fold – where enforcement happens alongside promotion and influence.

By motivating and supporting the use of the language and by encouraging policy makers to consider the Welsh language in their decisions, we will see Wales develop into a country where people can use Welsh in every facet of their lives.

Meri Huws

Busnesau ac elusennau

50

Lansio **modiwl** i hybu defnydd o'r iaith wrth hyfforddi **chwaraeon**

198

o fusnesau ac elusennau wedi defnyddio'r teclyn hunanasesu er mwyn cynllunio i ddefnyddio mwy ar y Gymraeg

Cynnal hyfforddiant ar gyflwyno'r Gymraeg i 73 cynrychiolydd o

60

sefydliad

O'r rhai wnaeth fynychu'r sesiynau hyfforddiant roedd

91%

yn dweud eu bod yn deall mwy am sefyllfa'r Gymraeg ar ôl bod.

Roedd

100%

yn dweud bod y sesiynau hyfforddiant yn dda neu'n dda iawn

Cyhoeddi canllaw defnyddio'r Gymraeg ar **gyfryngau cymdeithasol**

Cyhoeddi canllaw ystyried y Gymraeg mewn ceisiadau **contract a grant**

Sefydlu **cylchlythyr chwarterol** i fusnesau ac elusennau gyda newyddion a gwybodaeth fuddiol

Dros **74,000** o argraffiadau i ymgyrch hyrwyddo'r modiwl chwaraeon ar Twitter

122

o fusnesau ac elusennau'n defnyddio'r gwasanaeth prawfddarllen am ddim

Businesses and charities

51

Launched a **module** to promote the use of Welsh in **sports** coaching

198

businesses and charities used the self-assessment tool to plan to use more Welsh

Delivered training on introducing the Welsh language to 73 representatives from

60

organisations

91%

of those who attended a training session said that they understood more about the position of the Welsh language afterwards.

100%

said that the training sessions were good or very good

Published a guide on using the Welsh language on **social media**

Published a guide on Welsh language considerations in **contract and grant** applications

Established a **quarterly newsletter** for businesses and charities with useful news and information

Over **74,000** Twitter impressions for the campaign to promote the sports module

122

businesses and charities used the free proofreading service

Modiwl chwaraeon

Cydweithiodd y Comisiynydd gyda Chwaraeon Cymru i ddatblygu modiwl ar-lein i annog arweinwyr chwaraeon cymunedol i ddefnyddio gymaint o Gymraeg ag y gallant ar y meysydd chwarae.

Bydd y modiwl yn cael ei ddefnyddio gan wahanol gymdeithasau a champau, ac mae Undeb Rygbi Cymru, Criced Cymru, y Gweilch yn y Gymuned ac Ymddiriedolaeth Cymdeithas Bêl-droed Cymru eisoes wedi ymrwymo i ddefnyddio'r modiwl yn eu rhaglenni hyfforddi.

Cafodd y fenter ei chefnogi gan y chwaraewyr rygbi cenedlaethol Rhys Patchell a Ken Owens a hyfforddwr blaenwyr Cymru Robin McBryde, yn ogystal â'r comediwr o Gaerdydd Mike Bubbins. Cafodd y modiwl ei lansio yng nghwmni Mike Bubbins ac aelodau Clwb Rygbi Cymry Caerdydd dan 8 a'r Gweinidog Diwylliant, Twristiaeth a Chwaraeon yn adeilad Chwaraeon Cymru. Gellir dod o hyd i'r modiwl ar wefan atebionclwb.cymru.

Roedd ystadegau Twitter y cyfrif @Hybu_Cymraeg, sef cyfrif ar gyfer gwaith y Comisiynydd gyda busnesau a sefydliadau trydydd sector, yn dangos dros 28,000 o argraffiadau i'r trydariadau am y modiwl chwaraeon, mewn cymhariaeth â'r cyfartaledd o 2,500 o argraffiadau a geir yn arferol.

Sports module

The Commissioner worked with Sports Wales to develop an online module to encourage community sports leaders to use as much Welsh as possible on the sports field.

The module will be used by different associations and sports, and the WRU, Cricket Wales, Ospreys in the Community and FAW Trust have already committed to using the module as part of their training programmes.

The initiative was supported by international rugby stars Rhys Patchell and Ken Owens and the Wales forwards coach Robin McBryde, as well as the Cardiff-based comedian Mike Bubbins. The module was launched in the company of Mike Bubbins and members of Cardiff Welsh RFC under eights and the Minister for Culture, Tourism and Sport at Sports Wales. The module is available at clubsolutions.wales.

Twitter statistics for the @Hybu_Cymraeg account, which focuses on the Commissioner's work with third sector businesses and organisations, showed over 28,000 impressions for tweets about the sports module, compared with 2,500 impressions on average normally.

Uchafbwyntiau eraill

- Cynnal dau gyfarfod o'r fforwm bancio a chymdeithasau adeiladu. Roedd uwch reolwyr o saith o'r prif sefydliadau yn bresennol yn y cyfarfodydd. Yn ogystal â rhoi cyfle i'r sefydliadau rannu arferion da a thrafod heriau, cafwyd cyflwyniadau gan y Ganolfan Dysgu Cymraeg Genedlaethol, RWG Mobile a Gweinidog y Gymraeg a Dysgu Gydol Oes.
- Cyflwynwyd canfyddiadau ymchwil am werth y Gymraeg i gyfarfod o'r fforwm archfarchnadoedd, mewn cyfarfod a drefnwyd ar y cyd â Chonsortium Manwerthu Cymru.
- 198 o fusnesau ac elusennau wedi defnyddio'r holiadur ar lein i asesu eu darpariaeth drwy gyfrwng y Gymraeg er mwyn cynllunio i greu mwy o wasanaethau. Roedd y rhain yn cynnwys 80 busnes neu elusen ficro (hyd at 10 aelod staff neu wirfoddolwyr); 63 busnes neu elusen ganolig (hyd at 50 aelod o staff neu wirfoddolwyr); 55 busnes neu elusen fawr (dros 50 o staff neu wirfoddolwyr).
- Cynnal 8 sesiwn hyfforddiant ar ddefnyddio'r Gymraeg i dros 70 o unigolion yn cynrychioli 60 sefydliad. Cafodd y rhain eu trefnu drwy weithio mewn partneriaeth â Chyngor Gweithredu Gwirfoddol Cymru, y Gronfa Loteri Fawr a Chyngor Celfyddydau Cymru.
- Cyhoeddi canllawiau ar ddefnyddio'r Gymraeg ar gyfryngau cymdeithasol ac wrth ymgeisio am gontractau a grantiau.
- Sefydlu cylchlythyr chwarterol i fusnesau a sefydliadau trydydd sector er mwyn rhannu gwybodaeth am ymchwil, arferion llwyddiannus a'r cyngor a'r gefnogaeth ymarferol sydd ar gael.
- 122 o fusnesau ac elusennau wedi defnyddio'r gwasanaeth prawfddarllen. Cynigir lwfans o 1,000 o eiriau i'w prawfddarllen am ddim i fusnesau ac elusennau. Roedd y testun yn cynnwys arwyddion, bwydlenni, testun gwefan, posteri a llenyddiaeth hyrwyddo.

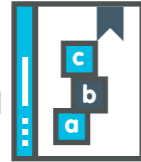
Other highlights

- Held two meetings of the banking and building society forum. Senior managers from seven of the main organisations were present at the meeting. As well as allowing them to share good practice and discuss challenges, there were presentations from the National Centre for Learning Welsh, RWG Mobile and the Minister for Lifelong Learning and the Welsh Language.
- Presented research findings into the value of the Welsh language to the supermarkets' forum, in a meeting arranged jointly with the Welsh Retail Consortium.
- A total of 198 businesses and charities have used the online questionnaire to assess their Welsh language provision in order to plan to develop more services in Welsh. These included 80 micro businesses or charities (with up to 10 members of staff or volunteers); 63 medium sized businesses or charities (with up to 50 members of staff or volunteers); and 55 large businesses or charities (with over 50 members of staff or volunteers).
- Held 8 training sessions on the use of Welsh for over 70 individuals representing 60 organisations. These were arranged in partnership with WCVA, the Big Lottery Fund and the Arts Council of Wales.
- Published guidance on the use of Welsh on social media and when applying for contracts and grants.
- Established a quarterly newsletter to businesses and third sector organisations to share information on research, successful practices and the practical advice and support available.
- 122 businesses and charities have used the proofreading service. A total of 1,000 words can be proofread free of charge. Text included signage, menus, web text, posters and promotional material.

Polisi

56

Cyhoeddi nodyn briffio ac argymhellion am ddatblygu defnydd o'r Gymraeg mewn **gofal plant** ac addysg Blynyddoedd cynnar

Cyhoeddi nodyn briffio ac argymhellion am gynyddu nifer y **prentisiaethau** cyfrwng Cymraeg neu ddwyieithog

Cyflwyno **tystiolaeth lafar** i bwyllgorau'r Cynulliad a San Steffan ar 2 achlysur

Cyflwyno **tystiolaeth** i ymchwiliadau ac ymgynghoriadau ar

33
achlysur

135

o gyfeiriadau at waith y Comisiynydd yng nghyfarfod llawn y Cynulliad Cenedlaethol

54

o gyfeiriadau at waith y Comisiynydd mewn cyfarfodydd pwyllgor yn y Cynulliad

38

o adroddiadau pwyllgorau'r Cynulliad yn cyfeirio at dystiolaeth ac argymhellion y Comisiynydd

16

o gyfarfodydd gyda Gweinidogion Llywodraeth Cymru a'r DU ac Aelodau Cynulliad

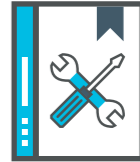
Policy

57

Published a briefing note and recommendations on developing the use of Welsh in **childcare** and early years education

Published a briefing note and recommendations on increasing the number of Welsh-medium or bilingual **apprenticeships**

Presented **oral evidence** to Assembly and Westminster committees on 2 occasions

Presented evidence to inquiries and consultations on

33
occasions

135

references to the Commissioner's work during Plenary meetings in the National Assembly

54

references to the Commissioner's work during Assembly committee meetings

38

Assembly committee reports referred to the Commissioner's evidence and recommendations

16

meetings held with WG and UK Government Ministers and AMs

Mae'r Pwyllgor wedi ystyried barn y Comisiynydd nad yw elfennau penodol o'r Bil yn adlewyrchu ei uchelgais a'r her i'r Gymraeg. Mae'r Pwyllgor yn cytuno â chais y Comisiynydd am ychwanegu unfed nod craidd ar ddeg ar gyfer y Bil er mwyn sicrhau bod gwasanaethau ADY dwyieithog yn cael eu darparu" (Adroddiad ar y Bil Anghenion Dysgu Ychwanegol a'r Tribiwnlys Addysg (Cymru), Y Pwyllgor Plant, Pobl Ifanc ac Addysg).

58

Mae'r Pwyllgor yn rhannu pryderon y Comisiynydd Iaith a'r Gweinidog fod gormod o awdurdodau lleol wedi bod yn segur o ran ysgogi ac asesu galw am y cynnydd mewn darpariaeth cyfrwng Cymraeg" (Gwireddu'r Uchelgais: Ymchwiliad i Strategaeth Gymraeg newydd Llywodraeth Cymru, Y Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a Chyfathrebu).

The Committee has considered the view of the Commissioner that specific elements of the Bill do not reflect its ambition and the challenge for the Welsh language. The Committee agrees with the Commissioner's call for an eleventh core aim for the Bill to ensure the delivery of bilingual ALN services" (Report on the Additional Learning Needs and Education Tribunal (Wales) Bill, Children, Young People and Education Committee).

59

The committee shares the concern of the Language Commissioner and the Minister that too many Local Authorities have been inactive in stimulating and assessing demand for increased Welsh medium provision" (Achieving the Ambition: Inquiry into the Welsh Government's new Welsh Language Strategy, Culture, Welsh Language and Communications Committee).

Nodiadau briffio

Un o ganfyddiadau Adroddiad Pum Mlynedd ar Sefyllfa'r Gymraeg a gyhoeddwyd gan y Comisiynydd ym mis Awst 2016 oedd mai yn yr ysgol y mae pedwar allan o bob pum plentyn bellach yn dysgu'r iaith. Mae addysg, felly, yn rhan hollbwysig o'r jig-so i gyrraedd y miliwn o siaradwyr.

O edrych ar y sector addysg, fe ddaeth hi'n amlwg fod sawl dolen wan yn y llwybr addysgol ar hyn o bryd, sy'n golygu nad yw'r gyfundrefn addysg yn cynhyrchu gymaint o siaradwyr Cymraeg ag y gallai, a bod colli cyfleoedd yn digwydd. Roedd hyn yn arbennig o wir ym maes gofal plant a'r blynyddoedd cynnar ac mewn rhaglenni prentisiaethau i fyfyrwyr ôl-16. Blaenoriaethwyd y meysydd hyn, felly, a chyhoeddwyd dau nodyn briffio cynhwysfawr yn cyflwyno ffeithiau ac yn rhoi argymhellion ar gyfer datblygu.

Gofal plant a'r blynyddoedd cynnar

- Mae'r ffigyrau'n dangos fod rhwng 80 a 85% o'r plant sy'n cael eu cyflwyno i'r Gymraeg yn y cyfnod hwn yn trosglwyddo i addysg gynradd cyfrwng Cymraeg.
- Serch hynny, Saesneg yw prif iaith 77% o ddarparwyr gofal plant yng Nghymru ar hyn o bryd.
- Argymhellwyd bod y Llywodraeth yn ystyried y Gymraeg wrth gynllunio, ariannu a gweithredu cynlluniau gofal plant ac addysg blynyddoedd cynnar yn y dyfodol.

Prentisiaethau

- Fel y mae'r safonau'n dod i rym a nifer cynyddol o fusnesau a sefydliadau eraill yn troi at gynyddu eu defnydd o'r iaith, mae yna alw cynyddol am weithlu sy'n medru'r Gymraeg.
- Er hyn, dim ond 0.3% o holl raglenni prentisiaeth yng Nghymru sy'n rhai cyfrwng Cymraeg, a 3% yn ddwyieithog.
- Mae hon yn sefyllfa sydd wedi aros yn ei hunfan ers 2011-12.
- Yn ei nodyn briffio, argymhellodd y Comisiynydd y dylai Llywodraeth Cymru osod targed ar gyfer cynyddu'r prentisiaethau cyfrwng Cymraeg.

Briefing notes

One of the findings of the Commissioner's Five-year Report on the Position of the Welsh Language, published in August 2016, was that four out of every five child now learn Welsh at school. Therefore, education plays a key role in reaching a million Welsh speakers.

Looking at the education sector, it became apparent that there were several weak links in the educational path as it currently stands, which means that the education system does not produce as many Welsh speakers as it could, with opportunities being missed. This was especially true in terms of childcare and early years provision and post-16 apprenticeship programmes. These areas were therefore prioritised and two comprehensive briefing notes were published providing facts and making recommendations for development.

Childcare and early years provision

- The figures show that 80-85% of children introduced to the Welsh language during this period transfer to Welsh-medium primary education.
- However, English is the main language of 77% of childcare providers in Wales at present.
- It was recommended that the Government should consider the Welsh language when planning, funding and implementing childcare schemes and early years education in future.

Apprenticeship programmes

- As the standards come into force and an increasing number of businesses and other organisations look to increase their use of Welsh, there is increased demand for a workforce which can speak Welsh.
- Despite this, only 0.3% of all apprenticeship programmes in Wales are Welsh-medium, and 3% are bilingual.
- This situation has remained unchanged since 2011-12.
- In her briefing note, the Commissioner recommended that the Welsh Government should set a target for increasing the number of Welsh-medium apprenticeships.

Uchafbwyntiau eraill

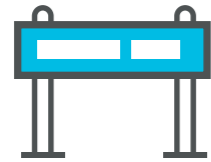
- Cyflwyno tystiolaeth lafar ac ysgrifenedig i 33 o ymgynghoriadau ac ymchwiliadau er mwyn sicrhau ystyriaeth i'r Gymraeg. Roedd y rhain yn cynnwys pynciau fel gofal iechyd, Brexit, diwygio trefniadau etholiadau lleol, darlledu a'r economi ymysg eraill.
- Ymateb i Bapur Gwyn Bil y Gymraeg, gan dynnu sylw'n benodol at bwysigrwydd cynnal y momentwm a enillwyd yn ystod y blynyddoedd diwethaf a'r angen i beidio â gwanhau hawliau i ddefnyddio'r Gymraeg mewn unrhyw fodd.
- Cyflwyno tystiolaeth i ymchwiliad Pwyllgor Plant, Pobl Ifanc ac Addysg y Cynulliad i wella iechyd emosiynol ac iechyd meddwl plant a phobl ifanc yng Nghymru. Nododd y Pwyllgor ei fod yn cytuno â sylwadau'r Comisiynydd ar y Rhaglen Law yn Llaw dros Blant a Phobl Ifanc ac argymhellodd bod Llywodraeth Cymru yn sicrhau bod y Rhaglen Law yn Llaw dros Blant a Phobl Ifanc yn gwneud darn penodol a chynhwysfawr o waith ar y gwasanaethau iechyd emosiynol ac iechyd meddwl sydd ar gael yn Gymraeg. Yn ei ymateb i'r adroddiad cytunodd y Llywodraeth â'r argymhelliad hwn.
- Cyhoeddi papur safbwynt ar sefyllfa S4C gan nodi pwysigrwydd y sianel wrth greu siaradwyr Cymraeg a chynyddu'r defnydd o'r iaith.
- Cydweithio â'r Gymdeithas Alzheimer's i gasglu profiadau cleifion o ofal dementia yn y Gymraeg. Bydd yr wybodaeth yn sail i argymhellion ar sut i gynllunio'r gwasanaethau'n well yn y dyfodol.
- Cyfrannu at adroddiad Bwrdd Uchelgais Gogledd Cymru gan dynnu sylw at bwysigrwydd sicrhau fod gan y gweithlu'r sgiliau angenrheidiol i weithio drwy gyfrwng y Gymraeg.
- Cydweithio â Chomisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol i gynghori Byrddau Gwasanaethau Cyhoeddus ar sut i ystyried y Gymraeg yn eu cynlluniau llesiant lleol.
- Tynnu sylw'r Awdurdod Rheoleiddio Cyfreithwyr, y Cwnsler Cyffredinol a Chymdeithas y Gyfraith at bryderon na ellir sefyll arholiad i gymhwyso fel cyfreithiwr drwy gyfrwng y Gymraeg. Mewn ymateb, mae'r Awdurdod Rheoleiddio wedi cadarnhau y bydd yn cyfeirio at bwysigrwydd sgiliau ac addysg gyfreithiol yn Gymraeg mewn rheoliadau yn y dyfodol.

Other highlights

- Presented oral and written evidence to 33 consultations and inquiries in order to ensure consideration of the Welsh language. These included topics such as healthcare, Brexit, reforming local election arrangements, broadcasting and the economy.
- Responded to the Welsh Language Bill White Paper, highlighting the importance of maintaining the momentum gained in recent years and the need to avoid weakening the rights to use Welsh in any way.
- Provided evidence to the Assembly's Children, Young People and Education Committee on the Emotional and Mental Health of Children and Young People. The Committee noted that it agreed with the Commissioner's comments on the Together for Children and Young People (T4CYP) programme and recommended that the Welsh Government ensure T4CYP undertakes a comprehensive piece of work on the current and future availability of Welsh language emotional and mental health support services. In its response to the report the Government agreed to this recommendation.
- Published a position paper on S4C identifying the importance of the channel in creating Welsh speakers and increasing the use of Welsh.
- Worked with the Alzheimer's Society to collect patient experiences of dementia care in Welsh. The information will form the basis of recommendations on how to plan services better in future.
- Contributed to the report of the North Wales Ambition Board highlighting the importance of ensuring that the workforce has the required skills to work through the medium of Welsh.
- Worked with the Future Generations Commissioner to advise Public Service Boards on how to consider the Welsh language in their local well-being plans.
- Informed the Solicitors Regulation Authority, the Counsel General and Law Society of concerns that it is not possible to sit an exam to qualify as a solicitor in Welsh. In response, the Regulation Authority has confirmed that it will refer to the importance of legal skills and education through the medium of Welsh in future regulations.

Isadeiledd

64

100%

o awdurdodau lleol
Cymru wedi derbyn
argymhellion ar enwau
lleoedd safonol erbyn hyn

665

o enwau newydd wedi
eu hychwanegu i'r gronfa
enwau lleoedd eleni

Aelod cyswllt
o Grŵp Llywio
Enwau Lleoedd
Hanesyddol
Cymru

Dros

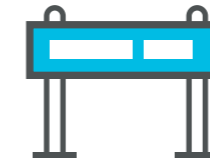
2.2m

chwiliad yng Ngeiriadur
yr Academi Ar-lein

Infrastructure

65

100%

of local authorities in Wales
given recommendations on
standardised place-names

665

new names added to the place-
name database this year

Associate
member of
the Historical
Place-names
of Wales
Steering Group

Over

2.2m

searches in the online
Welsh Academy Dictionary

Enwau lleoedd

Mae enwau lleoedd yn rhan hanfodol o'n hanes a'n hunaniaeth; maent yn datgelu rhywbeth am y lle ac am ein hanes fel pobl. Gall diffyg dealltwriaeth neu ddiffyg parch at enwau Cymraeg fod yn tu hwnt o niweidiol i statws yr iaith.

Mae'r Comisiynydd wedi cynnull Panel Safoni Enwau Lleoedd i gynnig cyngor arbenigol ac argymhellion annibynnol yn y maes hwn. Wrth lunio'i argymhellion mae'r panel yn ystyried ystyr, hanes a tharddiad yr enwau lleoedd ynghyd â'r defnydd a wneir ohonynt. Bydd hefyd yn defnyddio canllawiau safoni penodol.

Cynhaliwyd tri chyfarfod o'r panel yn ystod y flwyddyn a chwblhawyd tri phrosiect i safoni enwau pentrefi a threfi yng Nghymru.

Bellach mae'r panel wedi cyflwyno argymhellion ar enwau lleoedd i bob awdurdod lleol yng Nghymru.

Bu gwaith yn mynd rhagddo i ddatblygu cronfa genedlaethol o enwau lleoedd. Y bwriad yw cyhoeddi'r gronfa ar-lein fel y gall unrhyw un chwilio am ffurfiau safonol enwau lleoedd yng Nghymru yn ystod haf 2018.

Uchafbwyntiau eraill

- Rhoi argymhellion a nodiadau esboniadol manwl i Gomisiwn Ffiniau a Democratiaeth Leol Cymru am ffurfiau safonol enwau wardiau mewn chwe awdurdod lleol wrth iddynt gynnal rhaglen o arolygon etholiadol.
- Aelod cyswllt o Grŵp Llywio Enwau Lleoedd Hanesyddol Cymru sy'n cynghori'r Comisiwn Henebion wrth iddynt gynnal y Rhestr o Enwau Lleoedd Hanesyddol ar ran Llywodraeth Cymru.
- Diwygio'r canllaw cyfieithu er mwyn sicrhau ei fod yn adlewyrchu gofynion newydd y safonau a cheisio annog sefydliadau i wneud defnydd cyfrifol ond arloesol o dechnoleg. Bydd y canllaw diwygiedig yn cael ei gyhoeddi yn ystod y cyfnod adrodd nesaf ond rhoddwyd rhagflas o'i gynnwys mewn cynhadledd genedlaethol a drefnwyd gan y cwrs astudiaethau cyfieithu yn Aberystwyth.
- Yn rhan o'r gwaith o sicrhau bod y Gymraeg yn cael ei datblygu mewn meysydd o flaenoriaeth, mae'r Comisiynydd yn aelod o Fwrdd Technoleg Llywodraeth Cymru, Consortiwm Astudiaethau Cyfieithu'r Coleg Cymraeg Cenedlaethol a Grŵp Llywio'r Prosiect Ymchwil Adfywio.
- Y Comisiynydd sy'n gyfrifol am gynnal Geiriadur yr Academi Ar-lein. Yn ystod y flwyddyn, profodd i fod yn adnodd gwerthfawr, gyda dros 2.25m o chwiliadau am eiriau ynddo.

Place-names

Place-names are an integral part of our history and identity; they reveal something about a place and our history as people. A lack of understanding or lack of respect towards Welsh place-names can have a detrimental impact on the status of the language.

The Commissioner has convened a Place-names Standardisation Panel to provide expert advice and independent recommendations in this field. In forming its recommendations, the panel considers the meaning, history and etymology of the place-names, as well as their usage. It will also use specific standardisation guidance.

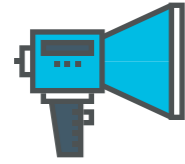
Three panel meetings took place during the year and three projects to standardise the names of Welsh towns and villages were completed. The panel has now made recommendations on place-names to every local authority in Wales.

Work has been ongoing to develop a national database of place-names. The intention is to publish the database online so that anyone can access it to search for the standardised forms of Welsh place-name by the summer of 2018.

Other highlights

- Provided recommendations and explanatory notes to the Local Democracy and Boundary Commission for Wales on the standardised forms of ward names in six local authorities during its programme of electoral reviews.
- Associate member of the Historical Place-Names of Wales Steering Group who advise the Royal Commission on the Ancient and Historical Monuments of Wales as they undertake the work of drawing up the List of Historical Place-names on behalf of the Welsh Government.
- Revised the translation guidance to ensure that it reflects the new requirements of the standards and encourages organisations to make responsible but innovative use of technology. The revised guidelines will be published during the next reporting period but a taster was given at a national conference arranged by the translation studies course at Aberystwyth University.
- As part of the work of ensuring that the Welsh language is developed in priority areas, the Commissioner is a member of the Welsh Government's Technology Board, Coleg Cymraeg Cenedlaethol's Translation Studies Consortium and the Revitalise Research Project Steering Group.
- The Commissioner is responsible for maintaining the on-line Welsh Academy English-Welsh Dictionary. During the year, it has proven to be a valuable tool, attracting over 2.25m searches.

Cyfathrebu

Ymgyrch farchnata 'Mae gen i hawl' yn tynnu sylw at hawliau newydd myfyrwyr i ddefnyddio'r Gymraeg

Dosbarthu

35,842

o fathodynau a

30,521

o gortynnau gwddf laith Gwaith

68

5,430

o ddilynwyr ar Twitter

1.3m

o argraffiadau i drydariadau

233

o gyfeiriadau at y Comisiynydd yn y wasg brint neu ar-lein

77

o ddatganiadau a chyfweiliadau i'r wasg a'r cyfryngau

Stondinau yn **Eisteddfod yr Urdd** a'r **Eisteddfod Genedlaethol**

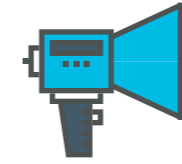

Cadeirio a chynnal ysgrifenyddiaeth Cymdeithas Ryngwladol y **Comisiynwyr laith**

Cynnal **Cynhadledd Flynyddol** Cymdeithas Ryngwladol y Comisiynwyr laith yng Nghaerdydd

Communications

'My language rights' marketing campaign highlighting new rights for students to use Welsh

35,842

laith Gwaith badges and

30,521

lanyards distributed

69

5,430

Twitter followers

1.3m

impressions for tweets

233

references to the Commissioner in the printed press or online

77

press and media releases and interviews

Stands at the **Urdd Eisteddfod** and the **National Eisteddfod**

Chair and secretariat for the International Association of **Language Commissioners**

Hosted the **Annual Conference** of the International Association of Language Commissioners in Cardiff

Ymgyrch farchnata 'Mae Gen i Hawl'

Ar 1 Ebrill 2018 fe ddaeth safonau'r Gymraeg yn weithredol i golegau a phrifysgolion Cymru, a thrwy hynny sefydlwyd hawliau i fyfyrwyr ddefnyddio'r iaith wrth ymwneud â nhw. Er mwyn tynnu sylw at yr hawliau newydd, cynhaliwyd ymgyrch farchnata wedi ei thargedu'n benodol at fyfyrwyr yn cyflwyno gwybodaeth am ba wasanaethau allant eu disgwyl yn Gymraeg o hyn ymlaen. Wrth baratoi'r ymgyrch, fe fu cydweithio agos rhwng Tîm Cyfathrebu'r Comisiynydd a swyddogion o fewn y colegau a'r prifysgolion, y Coleg Cymraeg Cenedlaethol, Colegau Cymru, a swyddogion undeb myfyrwyr. Cynhaliwyd sesiynau trafod syniadau gyda grwpiau o fyfyrwyr mewn gwahanol golegau.

Cafodd yr ymgyrch ei lansio yn nawns yr Eisteddfod Ryng-golegol a gynhaliwyd ar gampws Llanbedr Pont Steffan Prifysgol Cymru y Drindod Dewi Sant ym mis Mawrth 2018.

Bydd yr ymgyrch yn parhau yn 2018-19 er mwyn tynnu sylw to newydd o fyfyrwyr at eu hawliau.

Gwaith Rhyngwladol

Bu Meri Huws yn Gadeirydd ar Gymdeithas Ryngwladol y Comisiynwyr er 2016. Prif nod y Gymdeithas yw cefnogi a hyrwyddo hawliau, cydraddoldeb ac amrywiaeth ieithyddol ledled y byd a chefnogi comisiynwyr iaith fel eu bod yn gallu gweithio gan gadw at y safonau proffesiynol uchaf.

Croesawyd aelodau'r Gymdeithas i Gymru am y tro cyntaf ym mis Mai 2017 ar gyfer eu cynhadledd flynyddol. Lanswyd yr ymweliad mewn digwyddiad i ddathlu hanner canmlwyddiant Deddf yr Iaith Gymraeg, gydag anerchiadau gan y Prif Weinidog, Carwyn Jones AC, Llywydd y Cynulliad, Elin Jones AC a'r Gwir Anrhydeddus Syr David Lloyd Jones, Arglwydd Ustus Apêl.

Thema'r gynhadledd oedd 'Iaith Gwaith: Pwysigrwydd technoleg a chynllunio strategol i'r gweithle dwyieithog' a chafwyd cyfraniadau bywiog gan siaradwyr rhyngwladol yn ogystal â siaradwyr o Gymru. Mae pob un o'r anerchiadau wedi eu ffilmio a cheir dolenni hwylus atynt ar wefan y Comisiynydd.

Mae'r Comisiynydd hefyd wedi bod yn gyfrifol am ysgrifenyddiaeth y Gymdeithas er 2015. Yn ogystal â chyfarfodydd chwarterol yr aelodau cynhaliwyd rhaglen o weminarau er mwyn hyfforddi a rhannu gwybodaeth ymhlith swyddogion.

'My Language Rights' marketing campaign

On 1 April 2018 the Welsh language standards for colleges and universities in Wales came into force, and with it the establishment of rights for students to use the language in their dealings with them. To draw attention to the new rights, a marketing campaign was conducted specifically targeting students with information about the services they can expect to be available in Welsh from now on. In preparing the campaign, the Commissioner's Communication Team worked closely with officers from the colleges and universities, the Coleg Cymraeg Cenedlaethol, CollegesWales, and student union officers. Campaign ideas sessions were held with groups of students in different colleges.

The campaign was launched at the Inter-collegiate Eisteddfod dance held on Trinity Saint David University's Lampeter campus in March 2018.

The campaign will continue in 2018-19 to make a new cohort of students aware of their rights.

International Work

Meri Huws has chaired the International Association of Language Commissioners since 2016. The main aim of the Association is to support and promote linguistic rights, equality and diversity across the world and support language commissioners so that they can uphold the highest professional standards in their work.

Members of the Association were welcomed to Wales for the very first time in May 2017 for their annual conference. The guests were welcomed at an event celebrating the 50th anniversary of the Welsh Language Act, with speeches from the First Minister, Carwyn Jones AM, the Assembly's Presiding Officer, Elin Jones AM, and the Right Honourable Sir David Lloyd Jones, Lord Justice of Appeal.

The theme of the conference was 'Iaith Gwaith: The importance of technology and strategic planning for the bilingual workplace' and there were lively contributions from international speakers as well as speakers from Wales. Each speech was recorded and can be accessed on the Commissioner's website.

The Commissioner has also been responsible for the Association's secretariat since 2015. As well as quarterly meetings for members, a programme of webinars took place in order to provide guidance and share information with officers.

Uchafbwyntiau eraill

- Stodin yn Eisteddfod yr Urdd a'r Eisteddfod Genedlaethol.
- Trefnu digwyddiad ar y cyd â Cholegau Cymru yn Eisteddfod yr Urdd yn galw am fuddsoddi a chynllunio strategol i gynyddu'r ddarpariaeth Gymraeg mewn addysg ôl-16.
- Arwain trafodaeth yn y Sioe Fawr am gyfraniad y gymuned amaethyddol i'r iaith Gymraeg; yr angen am strategaeth ar gyfer denu pobl ifanc i mewn i'r diwydiant amaeth a chynyddu'r niferoedd sy'n dilyn cyrsiau amaethyddol drwy gyfrwng y Gymraeg.
- Cynnal trafodaeth banel am y defnydd o'r Gymraeg ym myd y gyfraith yn yr Eisteddfod Genedlaethol, yng nghwmni'r Barnwyr Nicolas Parri a Hywel James a'r Athro Elwen Evans QC.
- Arwain trafodaeth banel yn yr Eisteddfod Genedlaethol am bwysigrwydd cael mwy o siaradwyr Cymraeg i weithio yn y maes iechyd meddwl.
- Ailstrwythuro'r wefan er mwyn ei gwneud yn fwy hygyrch i ddefnyddwyr.

Other highlights

- Stands at the Urdd Eisteddfod and the National Eisteddfod.
- Event organised jointly with CollegesWales at the Urdd Eisteddfod calling for strategic investment and planning to increase Welsh language provision in post-16 education.
- Led a discussion at the Royal Welsh Show on the contribution of the agricultural community to the Welsh language; the need for a strategy to attract young people into the farming industry and to increase the numbers studying agriculture through the medium of Welsh.
- Held a panel discussion on the use of Welsh in law at the National Eisteddfod, in the company of Judges Nicolas Parri and Hywel James and Professor Elwen Evans QC.
- Led a panel discussion at the National Eisteddfod on the importance of attracting more Welsh speakers to work in mental health.
- Restructured the website to make it more accessible.

Rheoli a gweithredu

Management and operation

74

Mae'r Comisiynydd yn rhoi pwyslais ar weithredu'n effeithiol ac effeithlon.

Yn yr adran hon, ceir sylwebaeth am berfformiad ariannol y sefydliad, materion cydraddoldeb, materion amgylcheddol, materion staff, rhyddid gwybodaeth a chwynion yn erbyn y sefydliad.

75

The Commissioner places an emphasis on effective and efficient operation.

In this section, commentary is provided on the organisation's financial performance, equality issues, environmental issues, staff issues, freedom of information and complaints against the organisation.

Sylwebaeth ar berfformiad ariannol

76

Corfforaeth undyn yw Comisiynydd y Gymraeg a ariennir gan Weinidogion Cymru. Y cyllid a ddyrannwyd gan Weinidogion Cymru ar gyfer y flwyddyn 1 Ebrill 2017 hyd 31 Mawrth 2018 oedd £3,051,000 (2016-17: £3,051,000). Y gwariant net ar ôl llog yn ystod y flwyddyn oedd £3,249,000 (2016-17: £3,055,000), a'r gwariant ar gyfalaf oedd £35,000 (2016-17: £18,000). Ar 31 Mawrth 2018 roedd £501,000 yn y gronfa gyffredinol (31 Mawrth 2017: £699,000).

	2016-17 Alldro £000	2017-18 Alldro £000	2017-18 Cyllideb ¹ £000	2018-19 Cyllideb ² £000
Costau swyddogion	2,112	2,169	2,385	2,231
Gweinyddu				
Llety: Rhent	119	120	120	125
Llety: costau eraill	172	141	142	165
Dadfeiliadau swyddfa	6	20	-	-
Teithio a chynhaliadau	68	84	74	75
Hyfforddiant a recriwtio	33	37	35	27
Cyfreithiol a phroffesiynol	114	205	144	127
Technoleg gwybodaeth	141	134	143	139
Cyfathrebu	32	37	37	40
Archwilwyr allanol	15	15	15	15
Gweinyddu arall	48	53	49	48
	748	846	759	761
Rhaglenni	221	261	289	141
Cyfalaf a dibrisiant	44	36	50	47
Gwariant Net	3,125	3,312	3,483	3,180
Incwm	(69)	(63)	(63)	(47)
Llog a dderbyniwyd	(1)	-	-	-
Gwariant net ar ôl llog	3,055	3,249	3,420	3,133

¹ Cyllideb fewnol diwygiedig cytunwyd gan y Tîm Rheoli ym mis Mehefin 2017

² Cyllideb fewnol derfynol cytunwyd gan y Tîm Rheoli ym mis Mehefin 2018

Commentary on financial performance

77

The Welsh Language Commissioner is a corporation sole funded by Welsh Ministers. The funding allocated by Welsh Ministers for the year 1 April 2017 to 31 March 2018 was £3,051,000 (2016-17: £3,051,000). The net expenditure after interest for the year was £3,249,000 (2016-17: £3,055,000), with capital expenditure of £35,000 (2016-17: £18,000). At 31 March 2018 the general reserve was £501,000 (31 March 2017: £699,000).

	2016-17 Outturn £000	2017-18 Outturn £000	2017-18 Budget ¹ £000	2018-19 Budget ² £000
Officers' costs	2,112	2,169	2,385	2,231
Administration				
Accommodation: Rent	119	120	120	125
Accommodation: other costs	172	141	142	165
Office dilapidations	6	20	-	-
Travel and subsistence	68	84	74	75
Training and recruitment	33	37	35	27
Legal and professional	114	205	144	127
Information technology	141	134	143	139
Communication	32	37	37	40
External audit fee	15	15	15	15
Administration other	48	53	49	48
	748	846	759	761
Programme costs	221	261	289	141
Capital and depreciation	44	36	50	47
Net Expenditure	3,125	3,312	3,483	3,180
Income	(69)	(63)	(63)	(47)
Interest receivable	(1)	-	-	-
Net expenditure after interest	3,055	3,249	3,420	3,133

¹ Revised internal budget approved by the Management Team in June 2017

² Final internal budget approved by the Management Team in June 2018

Sylwadau ar yr Amcangyfrif, y gyllideb a'r alldro yn y cyfnod

78

Fel Swyddog Cyfrifyddu mae'n ofynnol i mi, yn unol â Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011, i gyflwyno amcangyfrif o wariant i Weinidogion Cymru. Yn dilyn nifer o flynyddoedd lle derbyniwyd toriadau olynol i'r gyllideb, ar 03/10/2017 cyflwynwyd Amcangyfrif 2018-19 am £3.239m yn adlewyrchu'r adnoddau ariannol sydd eu hangen er mwyn i'r sefydliad weithredu ei strategaeth a'i gynllun gweithredu ac i gyflawni ei swyddogaethau a'i dyletswyddau. Yn dilyn cymeradwyo cyllideb Llywodraeth Cymru gan Gynulliad Cenedlaethol Cymru dyrannwyd cyllideb o £ 3.051m ar gyfer 2018-19.

Yng nghyd-destun dyrannu cyllideb ar yr un lefel â 2016-17, rhagolwg mewnol ar gyfer alldro'r flwyddyn ariannol 2016-17 ac o ganlyniad lefel y cronfeydd cyffredinol wrth gefn, lluniwyd cyllideb fanwl ar gyfer 2017-18 cyn ddechrau'r flwyddyn ariannol ac fe'i diwygiwyd ar ddiwedd mis Mehefin 2017.

Mae'r gyllideb diwygiedig y cytunwyd arni ar gyfer 2017-18 yn rhagweld gorwariant o £369,000 ar gyfer y flwyddyn ariannol. Mae'r gorwariant a gynlluniwyd yn gam ystyrlon sy'n gwneud defnydd pwrpasol o'r cronfeydd wrth gefn dros y tymor canolig. Mae'r cynllun hwn yn mynd i'r afael â'r bylchau yn y strwythur sefydliadol a ddigwyddodd yn 2016-17, drwy flaenoriaethu adnoddau ar staff i sicrhau bod y strwythur yn cael yr adnoddau llawn. Mae hyn yn allweddol i alluogi'r sefydliad i gyflawni ei strategaeth ac i gyflawni ei ddyletswyddau. Hefyd mae cyllideb addas wedi ei neilltuo ar gyfer cyflawni rhaglenni pwrpasol.

Rhagwelir bydd y cynlluniau hyn yn gwneud defnydd o'r cronfeydd wrth gefn dros y tymor canolig, gan gynllunio bod lefel y cronfeydd yn gyson ag egwyddor y Comisiynydd ei bod yn ddarbodus cadw cronfa wrth gefn o tua £150,000, sy'n hafal â 5% o wariant, ar gyfer gwariant annisgwyl yn ogystal â £100,000 ar gyfer costau cyfreithiol at bwrpas amddiffyn neu gefnogi achosion yn y llysoedd neu'r Tribiwnlys.

Commentary on the Estimate, budget and outturn for the period

79

As Accounting Officer I am required, in accordance with the Welsh Language Measure (Wales) 2011, to submit an estimate of expenditure to Welsh Ministers. Following a number of years where successive cuts to the budget were received, the 2018-19 Estimate was submitted on 03/10/2017 for £3.239m which reflected the financial resources required for the organisation to implement its strategy and operating plan and to fulfil its functions and duties. Following approval of the Welsh Government's budget by the National Assembly for Wales a budget of £3.051m was allocated for 2018-19.

In the context of an allocated budget at the same level as 2016-17, the internal forecast for the outturn for the 2016-17 financial year and the consequent level of general reserves; a detailed budget was drawn up for 2017-18 and was revised at the end of June 2017.

The revised budget agreed for 2017-18 forecasts overspend of £369,000 for the financial year. This planned overspend is a considered action which makes appropriate use of the reserves over the medium term. This plan addresses the organisational structure gaps that occurred in 2016-17, due to staff turnover, by prioritising resources on staff to ensure that the structure is fully resourced. This is key to enabling the organisation to deliver its strategy and to fulfil its duties. Also an appropriate budget has been set aside for delivering appropriate programmes.

It is forecast that these budgets make use of reserves over the medium term, whilst planning that reserves are consistent with the Commissioner's principle that it is prudent to maintain a reserve of about £150,000, equal to 5% of expenditure, for unforeseen expenditure plus £100,000 for legal costs for the purpose of defending or supporting cases in the courts or Tribunal.

Costau swyddogion

Roedd costau cyflogaeth ar gyfer y flwyddyn ariannol 2017-18 ychydig yn uwch na gwir gostau 2016-17 ac yn sylweddol llai na'r gyllideb ar gyfer y flwyddyn. Y prif resymau dros yr arbedion yn erbyn y gyllideb oedd effaith swyddi yn y strwythur yn aros yn wag am gyfnodau yn ystod y flwyddyn oherwydd trosiant staff gyda arbediad pellach wrth benodi swyddogion newydd ar rychwant isaf y bandiau cyflog. Hefyd bu lleihad yn oriau gwaith rhai swyddogion, a 1.6 swydd cywerth y pen heb eu penodi yn ystod y flwyddyn.

80

Llety

Mae costau gros rhent swyddfa wedi aros yn sefydlog o flwyddyn i flwyddyn ac yn erbyn y gyllideb. Mae cynnydd i gost rhent wedi ei cynllunio yn y gyllideb ar gyfer 2018-19 oherwydd yr angen i symud swyddfa yng Nghaernarfon.

Bu lleihad yng nghostau llety arall yn y flwyddyn i'w gymharu â'r flwyddyn flaenorol, roedd hyn wedi ei ragweld a'i gynllunio yn y gyllideb. Y prif ffactorau oedd gostyngiad yng nghostau gwasanaethau a lleihad yn y trethi annomestig ar gyfer swyddfa Caerdydd. Bu cynnydd bach yn y alldro yn erbyn y gyllideb, roedd hyn mewn perthynas a chostau symud swyddfa Caernarfon. Mae cynnydd wedi ei gynllunio ar gyfer costau llety arall 2018-19 oherwydd bod les ar swyddfa Caerdydd yn dod i ben ar ddiwedd mis Rhagfyr 2018 a bydd angen ystyried opsiynau a cynllunio ar gyfer swyddfa addas yn y ddinas.

Mae'r incwm sy'n deillio o is-osod swyddfa Caerdydd yn llai yn 2017-18 oherwydd bod y tenant yn cael budd o'r arbediad ar y trethi annomestig yn dilyn yr ailbrisiad. Mae'r incwm yn lleihau yn 2018-19 oherwydd nad oes incwm wedi ei gynllunio ar gyfer chwarter olaf y flwyddyn ariannol wedi i'r les ddod i ben.

Teithio a chynhaliaeth

Bu cynnydd i gostau teithio a chynhaliaeth ar gyfer 2017-18 i'w chymharu â'r flwyddyn flaenorol a'r gyllideb ar draws y sefydliad. Roedd lefel y gwariant yn ystod 2016-17 yn hanesyddol isel i'w gymharu â'r blynyddoedd blaenorol. Mae ymweld ac ymwneud â rhanddeiliaid a defnyddwyr yn rhan allweddol o waith y Comisiynydd er mwyn galluogi swyddogion i gyflawni eu dyletswyddau yn effeithiol; hwn yw'r prif reswm dros y cynnydd yn y costau teithio a chynhaliaeth. Hefyd yn ystod y flwyddyn, cynhaliwyd Cynhadledd Cymdeithas Ryngwladol y Comisiynwyr Iaith yng Nghaerdydd. Roedd costau teithio a chynhaliaeth wrth i swyddogion y Comisiynydd hwyluso a chefnogi'r digwyddiad.

Officers' costs

Employment costs for the financial year 2017-18 were slightly higher than actual costs for 2016-17 and significantly lower than budget for the year. The primary reasons for the savings against budget was the impact of roles in the structure being vacant for periods due to staff turnover, and further savings due to the appointment of new staff on the lowest increment of the pay bands. Also there was a reduction in working hours for some officers, and roles equivalent to 1.6 FTE not filled during the year.

81

Accommodation

Gross costs of rent have remained stable year on year and against the budget. An increase to rental costs has been planned for the 2018-19 budget due to the requirement to move offices in Caernarfon.

There was a reduction in other accommodation costs in the year compared to the prior year, this had been forecast and was planned for in the budget. The principal factors were the reduction in cost of services and the reduction in non-domestic rates for the Cardiff office. There was a small increase against budget, this was in relation to the costs of moving the Caernarfon office.

An increase has been planned for other accommodation costs in 2018-19 given that the lease on the Cardiff office is coming to an end in December 2018 and there will be a need to consider options around planning for a suitable office in the city.

The income which is derived from sub-letting the Cardiff office is less in 2017-18 because the tenant gets a benefit from the saving on non-domestic rates following the revaluation. The income reduces in 2018-19 because no income has been planned for the final quarter of the financial year after the lease comes to an end.

Travel and subsistence

Travel and subsistence costs have increased in 2017-18 compared to prior year and against budget across the organisation. The expenditure during 2016-17 was historically low compared to previous years. Visits and engagement with stakeholders and users is a key part of the Commissioner's work, enabling officers to execute their duties effectively; this is the primary reason for the increase in travel and subsistence costs. Also during the year the International Association of Language Commissioner's conference was held in Cardiff. Travel and subsistence costs were incurred due to the Commissioner's officers facilitating and supporting the event.

Hyfforddiant a recriwtio

Tra'n parhau i ddefnyddio dulliau recriwtio cost effeithiol, mae cyfuniad o effaith cynnydd mewn trosiant staff a defnydd o ddulliau recriwtio amgen er mwyn denu ymgeiswyr, wedi achosi gwariant ychwanegol o £3,000 yn y flwyddyn. Mae'r gwariant o tua £27,500 ar hyfforddiant, cymwysterau, seminarau a chynadleddau wedi bod yn sefydlog i'w gymharu yn erbyn y gyllideb a 2016-17. Mae'r Comisiynydd yn parhau i ffocysu gofynion hyfforddiant a datblygiad swyddogion mewn meysydd penodol a defnyddio cyrsiau am ddim drwy AcademiCymru lle'n briodol; er mwyn byw o fewn cyllideb sydd wedi ei haneru i'w gymharu a'r blynyddoedd blaenorol.

82

Cyfreithiol a phroffesiynol

Mae'r costau hyn yn cynnwys cyngor cyfreithiol, gwasanaethau archwilio mewnol a gwasanaethau ymgynghorwyr tân, iechyd a diogelwch. Mae'r gwasanaethau hyn yn cefnogi gweithgareddau arferol y sefydliad. Bu cynnydd sylweddol yn y gwariant ar y categori hwn ym mlwyddyn 2017-18 i'w chymharu â 2016-17 a'r gyllideb; nodir y prif ffactorau isod.

Costau cyfreithiol sy'n gyfrifol am y rhan fwyaf o'r cynnydd. Bu costau o £22,000 yn ymwneud a lesioedd swyddfeydd nad oedd wedi eu rhagweld pan cytunwyd ar y gyllideb. Hefyd bu cynnydd o tua £16,000 yng chostau cyfreithiol i amddiffyn achosion yn y tribiwnlys. Yn ogystal â chostau cyfreithiol bu cynnydd yng nghostau archwilio mewnol o £4,000 oherwydd gofynion arbenigol a chais gan y Comisiynydd i wneud gwaith ychwanegol. Roedd costau cyfieithu a phrawf ddarllen yn uwch wrth iddynt ddychwelyd i lefel tebyg i 2015-16. Bu cynnydd o £9,000 i gostau ymgynghorwyr yn y flwyddyn ar gyfer gwariant ar gynllunio swyddfeydd, ymgynghoriad ar werth am arian ac ymateb y Comisiynydd i bapur gwyn Bil y Gymraeg.

Technoleg gwybodaeth

Mae costau o £23,000 y flwyddyn ar gyfer lletya data a'r wefan wedi eu dadansoddi dan y pennawd Technoleg Gwybodaeth eleni, yn y blynyddoedd blaenorol roeddynt wedi ei dadansoddi dan y pennawd Cyfathrebu.

Bu lleihad yn y gwariant yn y flwyddyn i'w chymharu â'r gyllideb a gwariant 2016-17. Nodir y prif resymau dros hyn isod. Cynnydd i gostau trwyddedau caledwedd a meddalwedd oherwydd y gofyn am drwyddedau ychwanegol. Costau mewn perthynas a gosod isadeiledd llais a data yn y swyddfa newydd yng Nghaernarfon. Arbedion oherwydd llai o ddefnydd o wasanaeth llinell gymorth TG allanol, lleihad yn y costau tanysgrifio i wasanaeth rhyngwyrdd y PSBA, a lleihad yn gwariant ar prosiectau datblygu'r wefan a'r system rheoli gwybodaeth.

Training and recruitment

Whilst continuing to utilise cost effective methods to recruit staff, a combination of increased staff turnover and use of alternative recruitment methods in order to attract applicants has resulted in an increased expenditure of £3,000 in the year. Training and development costs of approximately £27,500 on training, qualifications, seminars and conferences has been stable compared to the budget and 2016-17. The Commissioner continues to focus officer training and development requirements in specific areas and utilising free courses through AcademiWales where applicable, in order to live within a budget which has halved compared to earlier years.

83

Legal and professional

These costs comprise legal advice, internal audit services, translation services and the services of fire, health and safety consultants. These services support the ordinary activities of the organisation. There was a significant increase in the expenditure in this category in 2017-18 compared to 2016-17 and budget; the main factors are noted below.

Legal costs are responsible for the majority of the increase. Costs of £22,000 in relation to leases of offices that had not been foreseen when the budget was agreed. Also there was an increase of £16,000 in relation to the cost of defending cases in the Tribunal. In addition to legal costs there was an increase to internal audit costs of £4,000 due to specialist requirements and a request by the Commissioner to perform additional work. Translation and proof-reading costs were higher as they returned to a level similar to 2015-16. There was an increase of £9,000 to consultants costs in the year relating to the design of offices, consultation on value for money and the response to the white paper on the Welsh Language Bill.

Information Technology

Annual costs of £23,000 relating to hosting data and the website have been categorised under Information Technology this year, in prior years they were categorised under the Communications heading.

There has been a reduction in costs in the year compared to budget and 2016-17. The main reasons are noted below. An increase to hardware and software licences due to an increased requirement for licences. Costs in relation to the fitting out of the voice and data infrastructure for the new office in Caernarfon. Savings due to less use of the external IT helpdesk, a reduction in the subscription costs for the PSBA internet service and a reduction to projects spend to develop the website and the information management system.

Cyfathrebu

I'w gymharu â 2016-17 tanysgrifiwyd i wasanaeth monitro seneddol ar gost o £4,500. Hefyd oherwydd rhyddhad cronïadau ac ad-daliadau mewn perthynas â chyhoeddi'r adroddiad blynyddol mewn blynyddoedd blaenorol roedd y gwariant yn 2016-17 yn isel, mae'r gwariant wedi dychwelyd i lefel arferol yn 2017-18. Mae costau o £23,000 y flwyddyn ar gyfer lletya data a'r wefan wedi eu dadansoddi dan y pennawd Technoleg Gwybodaeth eleni, yn hytrach na dan y pennawd cyfathrebu fel yr oeddynt yn y gorffennol.

84

Gwariant Rhaglenni

Roedd rhaglenni 2017-18 yn cynnwys gwaith ymchwil, cyhoeddi Adroddiad Sicrwydd ar ddarpariaeth gwasanaethau yn y Gymraeg, ymgymryd ag ymchwil i brofiad defnyddwyr o wasanaethau yn y Gymraeg a rhaglenni ymgysylltu â defnyddwyr. Rhaglenni hybu i ddatblygu adnoddau cyfathrebu gyda busnesau ac elusennau; a chreu modiwlau dysgu ar gyfer cymdeithasau a chlybiau chwaraeon. Cynhaliwyd ymgyrchoedd cyhoeddusrwydd ar hawliau defnyddwyr drwy ddefnyddio aml gyfrwng a thrwy fynychu'r sioeau.

Ceir manylion pellach am y prif raglenni a gyflawnwyd yn yr adran ar weithgareddau a chyflawniadau'r sefydliad ar dudalennau 20 i 72.

Tâl yr Archwilwyr Allanol

Datgelir taliadau'r archwilwyr yn nodyn 4 i'r cyfrifon. Ni wnaeth yr archwilwyr allanol ymgymryd â gwaith nad oedd yn waith archwilio yn ystod y flwyddyn a ddaeth i ben ar 31 Mawrth 2018 (2016-17: £0).

Communication

Compared to 2016-17 the organisation subscribed to a parliamentary monitoring service at a cost of £4,500. Also due to the release of accruals and refunds in relation to publishing the Annual Report in previous years, the expenditure in 2016-17 was low, and has returned to a normal level in 2017-18. Annual costs of £23,000 relating to hosting data and the website have been categorised under Information Technology this year, rather than under the Communications heading as they were in the past.

85

Programme expenditure

Programmes for 2017-18 included research, publication of the Assurance Report on the provision of services in the Welsh language, undertaking research into the experiences of users of services in the Welsh language and programmes to engage with users. Promotion programmes to develop communications resources with businesses and charities; and creation of teaching modules for sports clubs and associations. Conducting publicity campaigns on the rights of users, through various media outlets and attending events.

Further information about the main programmes completed is set out in the section on the organisation's activities and achievements on pages 21 to 73.

Remuneration of External Auditors

The auditor's remuneration is disclosed in note 4 to the accounts. The external auditors did not undertake any non-audit work during the year ended 31 March 2018 (2016-17: £0).

Materion cydraddoldeb

86

Aseidiadau Effaith Cydraddoldeb

Mae cynnal asesiad effaith ar gydraddoldeb yn elfen hanfodol o weithrediad y cynllun cydraddoldeb a buddsoddwyd amser ac adnoddau o'r newydd i sefydlu trefniadau cadarn gan gynnwys darparu canllaw ac arweiniad i staff. Cynhaliwyd hyfforddiant gan hyfforddwr allanol ar gydraddoldeb, gofynion y ddeddfwraieth a sut i gynnal asesiad effaith cydraddoldeb ystyrlon. Yn codi o hynny disgwylir i adroddiadau er penderfyniad roi sylw i faterion cydraddoldeb. Archwiliwyd sampl o bapurau er penderfyniad a pholisïau yn ystod y flwyddyn.

Wrth fynd ati i baratoi Cynllun Gweithredol 2017-18 cynhaliwyd 16 asesiad llawn ar raglenni arfaethedig neu, yn ychwanegol at hynny, adolygwyd aseidiadau oedd yn barhad o waith 2017-2018. Bydd rhai aseidiadau yn digwydd yn 2018-19. Pennwyd 37 o gamau gweithredu'n codi o'r aseidiadau hynny a byddant yn cael eu rhoi ar waith fel rhan o raglenni gwaith y timoedd yn ystod y flwyddyn.

Penderfynwyd peidio â chynnal adolygiad llawn o weithrediad y broses asesu effaith yn ystod y flwyddyn gan ei bod yn drefn gymharol newydd. Bydd y gwaith hwn yn cael ei gynnal yn ystod 2018/19.

Ni chyhoeddwyd unrhyw asesiad effaith cydraddoldeb yn ystod 2017/18.

Gwella dulliau darparu

Bu Comisiynydd y Gymraeg yn cyfarfod hefo Comisiynydd C&HD Cymru a Phennaeth Swyddfa Cymru yn mis Mehefin 2018.

Bu'r Uwch Swyddog Llywodraethiant mewn cyfarfodydd rhwydwaith cydraddoldeb a mynychodd gynhadledd flynyddol Stonewall Cymru ym mis Chwefror 2018. Mynychwyd sesiynau ar hyrwyddo iechyd meddwl positif yn y gweithle a chreu sefydliad sy'n gynhwysol o bobl draws. Yn dilyn y gynhadledd mae trafodaethau wedi bod gydag un Bwrdd Iechyd er mwyn rhannu gwybodaeth am hyrwyddo iechyd meddwl yn y gweithle. Fis Ebrill 2017 darparwyd arweiniad i staff ynghylch trefnu digwyddiadau mewn ffordd sy'n hygyrch i bawb mewn cymdeithas.

Ni fu modd casglu gwybodaeth i alluogi'r Comisiynydd i wella agweddau hygyrchedd ei gwaith ymchwilio i gwynion gan na chwblhawyd yr adolygiad cyffredinol o'r ffurflen gwyno yn ystod y cyfnod.

Equality

87

Equality Impact Assessments

Equality impact assessments are an essential part of the implementation of the equality scheme and both time and resources were invested anew in establishing robust arrangements including the provision of staff guidance. Training was delivered by an external trainer on equality, the requirements of the legislation and how to conduct a meaningful equality impact assessment. As a result, decision reports are expected to consider equality issues. A sample of decision papers and policies were examined during the year.

In preparing the 2017-18 Action Plan, 16 full assessments were conducted on proposed programmes or, in addition to that, assessments were reviewed as a continuation of 2017-18 work. Some assessments will take place in 2018-19. A total of 37 actions were identified as a result of those assessments and will be implemented as part of teams' work programmes during the year.

It was decided not to conduct a full review of the implementation of the impact assessment process during the year as it is a fairly new regime. This work will be undertaken in 2018/19.

No equality impact assessments were published in 2017/18.

Improving delivery

The Welsh Language Commissioner met with the C&HD Wales Commissioner and the Head of the Wales Office in June 2018.

The Senior Governance Officer attended equality network meetings and the annual Stonewall Cymru conference in February 2018. Sessions promoting positive mental health in the workplace and creating a trans-inclusive organisation were attended. Following the conference, discussions have taken place with one Health Board in order to share information on promoting mental health in the workplace. In April 2017 staff guidance was provided on how to arrange fully accessible events.

It was not possible to collect information to allow the Commissioner to improve the accessibility of her investigations into complaints as the general review of the complaints form was not completed during the period.

Strategaeth gyfathrebu allanol

Mae strategaeth gyfathrebu allanol y Comisiynydd yn cynnig arweiniad o ran y gwaith sydd yn cael ei wneud gan y Comisiynydd yn ymgysylltu gyda'r cyhoedd. Cynhaliwyd asesiad effaith cydraddoldeb ar y strategaeth ac adnabuwyd camau gweithredu.

Roedd yn fwrriad cynnal arolwg o gyhoeddiadau a'u fformatau er mwyn sefydlu i ba raddau mae cyhoeddiadau'r Comisiynydd yn diwallu anghenion defnyddwyr. Oherwydd ymadawiad y swyddog cyfrifol ni fu modd ymgymryd â'r gwaith hwn. Bydd y gwaith yn cael ei gyflawni ar ôl i swyddog newydd gael ei benodi.

Materion corfforaethol

Mae holl bolisiau cyflogaeth y Comisiynydd yn sicrhau y caiff pobl eu trin yn deg. Ymrwymir na fydd unrhyw ymgeisydd am swydd, aelod o staff neu berson sy'n derbyn gwasanaeth yn dioddef camwahaniaethu, aflonyddu nac erledigaeth o ganlyniad i nodweddion personol megis oedran, anabledd, ethnigrwydd, rhyw, ailbennu rhywedd, beichiogrwydd neu famolaeth, cyfeiriadedd rhywiol, crefydd neu gred, p'un a ydynt yn briod neu mewn partneriaeth sifil. Gweler hefyd wybodaeth am weithrediad polisiau cydraddoldeb yn y gweithle ar dudalen 126 yr adroddiad blynyddol hwn. Mae ymrwymadau cydraddoldeb yn cael eu cynnwys fel rhan o bolisiau a gweithdrefnau contractio Comisiynydd y Gymraeg.

External communication strategy

The Commissioner's external communication strategy provides guidance on the work being undertaken by the Commissioner to engage with the public. An equality impact assessment was conducted on the strategy and actions were identified.

It was intended to conduct a review of publications and their formats in order to establish to what extent the Commissioner's publications meet the needs of users. Due to the departure of the responsible officer it was not possible to undertake this work. The work will be undertaken following the appointment of a new officer.

Corporate issues

All of the Commissioner's employment policies ensure that people are treated fairly. There is an undertaking that no job candidates, staff members nor persons receiving a service will suffer discrimination, harassment nor victimisation as a result of personal characteristics such as age, disability, ethnicity, gender, gender reassignment, pregnancy or maternity, sexual preference, religion or belief, marital status nor civil partnership. There is also information on the implementation of equality in the workplace policies on page 127 of this annual report. A commitment to equality is included as part of the Welsh Language Commissioner's contractual policies and procedures.

Materion amgylcheddol

90

Mae'r Comisiynydd wedi ymrwymo i arferion amgylcheddol da. Ceisia'r Comisiynydd leihau effaith y sefydliad ar yr amgylchedd drwy hyrwyddo defnyddio technoleg megis fideo-gynadledda er mwyn osgoi teithiau busnes; annog defnydd trafndiaeth gyhoeddus a rhannu ceir; annog swyddogion i geisio defnyddio llai o ynni a gweithredu trefniadau ailgylchu gwastraff yn ei swyddfeydd.

Mae targedau gwastraff 'Greening Government' sydd wedi eu nodi yn y cyhoeddiad 'Adroddiadau Blynyddol y Sector Cyhoeddus: cyfarwyddiadau adroddiadau cynladwyedd 2016-20' yn parhau yn amherthnasol i sefydliadau cyhoeddus Cymru.

Environmental issues

91

The Commissioner is committed to good environmental practices. The Commissioner seeks to reduce the organisation's impact on the environment by promoting the use of technology such as video-conferencing in order to avoid business travel; encouraging the use of public transport and car-sharing; encouraging officers to use less energy and recycle waste in the workplace.

The 'Greening Government' targets for waste identified in 'Public Sector Annual Reports: sustainability reporting guidance 2016-20' continue to be irrelevant to public bodies in Wales.

Materion staff

92

Cydnabyddiaeth undeb

Mae gan y sefydliad gangen undeb gydnabyddedig o'r PCS, ac mae cyfarfodydd rheolaidd yn cael eu cynnal rhwng cynrychiolwyr y gangen, y Comisiynydd, y Dirpwrwy Gomisiynydd a'r Uwch Swyddog Adnoddau Dynol.

Lles

Mae'r Comisiynydd yn darparu gwasanaeth cynghori cyfrinachol yn rhad ac am ddim i swyddogion er mwyn eu cefnogi os ydynt yn teimlo'n isel neu o dan straen yn y gwaith. Darperir y gwasanaeth hwn gan gontractwr allanol.

Dysgu a datblygu

Mae'r Comisiynydd yn gweithredu trefn Rheoli Perfformiad sy'n sicrhau bod swyddogion yn deall beth a ddisgwylir ganddynt ac yn sicrhau bod ganddynt y sgiliau a'r gallu i gyflawni hynny. Mae trafod anghenion hyfforddi a datblygu yn rhan allweddol o'r drefn ac mae cynllun datblygu'n cael ei lunio ar gyfer pob swyddog ar sail y trafodaethau hynny.

Wrth i'r sefydliad weithredu cyfrifoldebau a dyletswyddau newydd bydd heriau sylweddol yn ei wynebu. Er mwyn datblygu sgiliau a chymwyseddau swyddogion i sicrhau eu bod yn gallu gweithredu eu swyddogaethau fel rheoleiddwyr yn effeithiol, bydd angen ystyried opsiynau cost effeithiol wrth ymateb i'r her hon yng nghyd-destun llai o gyllideb.

Staff issues

93

Union recognition

The organisation has a recognised union branch of the PCS and regular meetings are held between branch representatives, the Commissioner, the Deputy Commissioner and the Senior HR Officer.

Well-being

The Commissioner provides a free and confidential advice service to support officers who may be suffering depression or stress in the workplace. This service is provided by an external contractor.

Learning and development

The Commissioner implements a Performance Management system which ensures that officers understand what is expected of them and ensures that they have the skills and capacity to meet those expectations. Discussing training and development needs forms a crucial part of the process and a development plan is produced for each officer based on those discussions.

As the organisation undertakes new responsibilities and duties, it will face significant challenges. In order to develop the skills and competencies of officers to ensure that they are able to undertake their role as regulators effectively, cost-effective options will need to be considered in responding to this challenge in the context of less funding.

Rhyddid gwybodaeth

94

Derbyniwyd 17 cais am wybodaeth o dan Ddeddf Rhyddid Gwybodaeth 2000 yn ystod y flwyddyn (2016-17: 7 cais). Mae ymatebion y Comisiynydd i geisiadau, yn ogystal ag unrhyw wybodaeth a ryddhawyd, wedi eu cyhoeddi ar y wefan.

Ni dderbyniwyd unrhyw gais gwrthrych am wybodaeth o dan Ddeddf Diogelu Data 1998 yn ystod y flwyddyn.

Yn dilyn bod yn destun ymchwiliad gan Swyddfa'r Comisiynydd Gwybodaeth yn 2016-17 ble daeth y Comisiynydd Gwybodaeth i'r penderfyniad i gynnal penderfyniad gwreiddiol Comisiynydd y Gymraeg, fe aethpwyd a'r achos at y Tribiwnlys Haen Gyntaf (Hawliau Gwybodaeth) gan yr Apelydd. Fe ddaeth y Tribiwnlys i'r penderfyniad bod y Comisiynydd y Gymraeg wedi defnyddio adran 44(1)(a) o'r Ddeddf Rhyddid Gwybodaeth yn gywir yn yr achos hwn ac fe wrthodwyd yr apêl.

Freedom of information

95

Seventeen requests for information were received under the Freedom of Information Act 2000 during the year (2016-17: 7 requests). The Commissioner's responses to requests, as well as any information released, are published on the website.

No subject access requests were received under the Data Protection Act 1998 during the year.

Following an investigation by the Information Commissioner's Office in 2016-17 where the Information Commissioner came to the decision to uphold the Welsh Language Commissioner's original decision, the case was taken to the First Tier Tribunal (Information Rights) by the Appellant. The Tribunal decided that the Welsh Language Commissioner had used section 44(1)(a) of the Freedom of Information Act correctly in this case and the appeal was rejected.

Cwynion yn erbyn y sefydliad

96

Yn unol ag Adran 14 y Mesur, mae gweithdrefn gwyno benodol ar gael os bydd unigolyn am gwyno am weithredoedd neu anweithiau'n ymwneud ag arfer swyddogaethau'r Comisiynydd. Ceir copi o'r weithdrefn hon ar wefan y Comisiynydd.

Derbyniwyd un gŵyn yn erbyn y sefydliad yn ystod 2017-18 (2016-17: 2 gŵyn). Roedd y gŵyn ynglŷn â phenderfyniad y Comisiynydd i beidio ag ymchwilio i gŵyn a gyflwynwyd dan adran 18 Deddf yr Iaith Gymraeg. Yn yr achos hwn, yn dilyn ymchwilio, dyfarnwyd nad oedd sail i ymchwilio i'r gŵyn.

Complaints against the organisation

97

In accordance with Section 14 of the Measure, a specific complaints procedure is available should individuals wish to complain about any actions or lack of action relating to the Commissioner's functions. A copy of this procedure is available on the Commissioner's website.

One complaint was received against the organisation during 2017-18 (2016-17: 2 complaints). The complaint involved the Commissioner's decision not to investigate a complaint made under section 18 of the Welsh Language Act. In this case, it was decided that there was no basis to investigate the complaint.

Cynlluniau ar gyfer 2018–19

98

Mae gan Gomisiynydd y Gymraeg gynllun strategol ar gyfer 2018 i 2021. Mae'n cynnwys pedair amcan strategol a blaenoriaethau cysylltiedig. Yn ystod 2018–19 bydd cynlluniau gwaith o dan y gwahanol amcanion yn cynnwys:

Amcan Strategol 1 - Dylanwadu ar bolisi

- Sicrhau ystyriaeth briodol i'r Gymraeg mewn datblygiadau polisi a deddfwriaeth mewn meysydd megis addysg a sgiliau, iechyd a gofal, a llywodraeth leol.
- Cyhoeddi adroddiad ar y cyd â'r Gymdeithas Alzheimers ar brofiadau siaradwyr Cymraeg o ofal dementia.
- Dadansoddi'r ddarpariaeth iaith Gymraeg yn y sector ôl-16.
- Dechrau cynllunio ail adroddiad 5-mlynedd ar sefyllfa'r Gymraeg.
- Cynyddu'r ddealltwriaeth o sefyllfa'r Gymraeg drwy gynnal ymchwil a chydweithio ag eraill yng Nghymru a thu hwnt.

Amcan Strategol 2 – Ehangu Hawliau Pobl i Ddefnyddio'r Gymraeg

- Cynnwys rhagor o sefydliadau o dan safonau'r Gymraeg
- Gosod dyletswyddau statudol ar sefydliadau yn y sector iechyd drwy hysbysiadau cydymffurfio.
- Addysgu sefydliadau fel eu bod yn deall y gofynion sydd arnynt drwy baratoi codau ymarfer.
- Cytuno cynlluniau iaith lle bo'n berthnasol.
- Cyfathrebu'n effeithiol i sicrhau bod y cyhoedd yn ymwybodol o'u hawliau i ddefnyddio'r Gymraeg drwy gynnal ymgyrchoedd.

Plans for 2018–19

99

The Welsh Language Commissioner has a strategic plan for 2018 to 2021. It includes four strategic objectives and related priorities. During 2018-19 work programmes under the different objectives will include:

Strategic Objective 1 - Influencing policy

- Ensure appropriate consideration is given to the Welsh language in policy and legislative developments in areas such as education and skills, health and care, and local government.
- Publish a report in partnership with the Alzheimer's Society on the dementia care experienced by Welsh speakers.
- Analyse the Welsh language provision on the post-16 sector.
- Start to plan for the publication of a second 5-year report on the position of the Welsh language.
- Increase understanding of the Welsh language through research and working with others in Wales and beyond.

Strategic Objective 2 - Extending people's rights to use the Welsh language

- Include more organisations under the Welsh language standards
- Set statutory duties on organisations in the health sector through compliance notices.
- Educate organisations so that they understand the requirements placed upon them by preparing codes of practice.
- Agree language schemes where appropriate.
- Communicate effectively to ensure that the public are aware of their rights to use the Welsh language by conducting campaigns.

Amcan Strategol 3 – Sicrhau Cydymffurfio â Dyletswyddau

- Casglu tystiolaeth am ansawdd profiadau defnyddwyr a lefelau cydymffurfiaeth sefydliadau.
- Trafod cynnydd gyda sefydliadau'n uniongyrchol ac mewn digwyddiadau penodol. Trefnu digwyddiadau er mwyn clywed barn y cyhoedd yn ogystal â chynnal arolwg barn.
- Cwblhau prosiect sy'n canolbwyntio ar brofiadau iaith carcharorion.
- Hybu ymdrechion sefydliadau i hunanreoleiddio'n effeithiol a hwyluso'r gwaith o rannu llwyddiant ac arloesi.
- Gweithredu trefn hygyrch ac effeithiol ar gyfer derbyn cwynion gan ddefnyddwyr drwy wrando ar eu sylwadau a gweithredu arnynt.
- Sicrhau bod y gwaith o ymchwilio i amheuon o fethiant i gydymffurfio, a gorfodi safonau'r Gymraeg, yn cael traweffaith ar hawliau dinasyddion i ddefnyddio'r iaith wrth ymwneud â sefydliadau.

100

Amcan Strategol 4 – Hwyluso Defnydd Ehangach o'r Gymraeg

- Meithrin perthynas â phartneriaid strategol er mwyn annog defnydd o'r Gymraeg gan fusnesau ac elusennau drwy ddatblygu modiwlau e-ddysgu, rhoi hyfforddiant a chynnal seminarau.
- Hyrwyddo manteision defnyddio'r Gymraeg drwy gynnal ymchwil a pharatoi canllawiau i fusnesau ac elusennau.
- Cynnig cefnogaeth ymarferol i fusnesau ac elusennau ar ddefnyddio'r Gymraeg drwy gyfrwng y cynllun hybu a rhoi hyfforddiant ar sail canllawiau yn y maes contractio a chyfyngau cymdeithasol.
- Darparu cyngor am gyfieithu a diweddarau cyngor am dechnoleg a'r Gymraeg.
- Cynnig cyngor arbenigol ac annibynnol am ffurfiau safonol enwau lleoedd Cymru. Cyhoeddi rhestr enwau lleoedd safonol a pharhau i ystyried enwau fel bo gofyn a rhoi barn i'r Comisiwn Ffiniau fel rhan o broses ymgynghori.

Strategic Objective 3 – Ensuring compliance with duties

- Gather evidence on the quality of experience of service users and organisations' levels of compliance.
- Discuss progress with organisations directly and in specific events. Arrange events in order to hear the views of the public as well as conduct surveys.
- Complete a project focusing on the language experiences of prisoners.
- Promote efforts of organisations to self-regulate effectively and facilitate the work of sharing success and innovation.
- Operate an accessible and effective system for the submission of complaints from users by listening to their comments and acting on them.
- Ensure that the work of investigating suspected failures and the enforcement of Welsh language standards impacts positively on the rights of citizens to use the Welsh language in their engagement with organisations.

101

Strategic Objective 4 – Facilitating wider use of the Welsh language

- Nurture relationships with strategic partners to encourage the use of Welsh by businesses and charities by developing e-learning modules, delivering training and holding seminars with specific sectors.
- Promote the benefits of using Welsh through research and preparing guidance for businesses and charities.
- Provide practical support for businesses and charities on the use of Welsh through the promotion plan and provide training based on contracting and social media guidance.
- Provide advice on translation and update advice on technology and the Welsh language.
- Provide expert and independent advice on the standardised forms of place names in Wales. In particular, publish a list of standardised place names and continue to consider names where needed and advise the Boundary Commission as part of any consultation process.

Heriau sy'n wynebu'r sefydliad

102

Mae'r Comisiynydd yn cadw cofrestr risg strategol sy'n amlinellu'r prif heriau sy'n wynebu'r sefydliad. Caiff y gofrestr ei defnyddio er mwyn asesu tebygolrwydd ac effaith risgiau ac er mwyn adnabod camau gweithredu i reoli neu liniaru'r risgiau. Caiff y gofrestr hon ei diweddarau'n gyson.

Ar ddiwedd y flwyddyn ariannol, roedd y risgiau strategol yn cynnwys yr angen i barhau i weithredu fframwaith llywodraethiant a gweinyddiaeth gorfforaethol dda; y risg o fethu â chyflawni swyddogaethau, dyletswyddau a gweledigaeth y Comisiynydd heb gyllideb ddigonol; a'r risg cyfreithiol yn sgil rôl lled-farnwrol y Comisiynydd a'r angen i ddehongli cyfraith yn gywir. Mae risgiau eraill yn delio â materion sy'n deillio o benderfyniadau a datblygiadau allanol.

Yn ystod y flwyddyn ddiwethaf, er enghraifft, fe gyhoeddodd Llywodraeth Cymru ymgynghoriad "Taro'r Cydbwysedd iawn: cynigion ar gyfer Bil y Gymraeg". Roedd yr ymgynghoriad yn cynnwys cynigion y Llywodraeth ar gyfer deddf newydd y Gymraeg ac yn argymhell newidiadau yn y ffordd y caiff y gwaith o hybu a rheoleiddio'r Gymraeg ei wneud yn y dyfodol. Roedd yr ymgynghoriad hefyd yn argymhell newidiadau sylweddol o safbwynt strwythurau ar gyfer cefnogi hynny, gan gynnwys sefydlu Comisiwn y Gymraeg a diddymu rôl Comisiynydd y Gymraeg.

Fe ymatebodd y Comisiynydd i'r ymgynghoriad a mynegi barn ar y cynigion. Roedd ei hargraffiadau cyffredinol yn cynnwys nodi'r angen i warchod annibyniaeth gwaith rheoleiddio; sicrhau na fyddai unrhyw newidiadau strwythurol yn arwain at golli momentwm gyda'r cynnydd mewn gwasanaethau Cymraeg; croesawu'r ymrwymiad clir bod y system safonau i barhau; a chroesawu trafodaeth ar ddyfodol gwaith hybu. Er fod y Comisiynydd yn cytuno y gallai un corff wneud gwaith hybu a rheoleiddio, nid oedd yn argyhoeddedig mai Comisiwn oedd y strwythur gorau o dan yr amgylchiadau.

Challenges facing the organisation

103

The Commissioner keeps a strategic risk register which outlines the main challenges facing the organisation. The register is used to assess the likelihood and impact of risks and to identify actions to manage or alleviate them. This register is updated regularly.

At the end of the financial year, the strategic risks included the need to continue to implement a governance framework and good corporate administration; the risk of failing to undertake functions and duties and achieve the Commissioner's vision without a sufficient budget; and the legal risk stemming from the Commissioner's semi-judicial role and the need to interpret the law correctly. Other risks involve issues resulting from external decisions and developments.

During the last year, for example, the Welsh Government published a consultation entitled "Striking the right balance: proposals for a Welsh Language Bill". The consultation included the Government's proposals for a new Welsh language act and recommended changes to the way that the Welsh language is promoted and regulated in future. The consultation also recommended significant changes in terms of supporting structures, including establishing a Welsh Language Commission and dissolving the role of Welsh Language Commissioner.

The Commissioner responded to the consultation and shared her views on the proposals. Her general impressions included the need to protect the independence of regulation; ensure that structural changes do not lead to a loss of momentum in terms of the increase in Welsh language services; welcoming the clear commitment to continuing with the standards system; and welcoming a discussion on the future of promotion. Although the Commissioner agreed that one body could undertake both promotion and regulation, she was not convinced that a Commission was the best medium under the circumstances.

Ar adeg ysgrifennu'r adroddiad hwn, nid oedd y Llywodraeth wedi gwneud datganiad ar y ffordd ymlaen gyda'r Bil a'r strwythur ar gyfer hybu a rheoleiddio'r Gymraeg yn y dyfodol. Yn y cyfamser, bydd gwaith y Comisiynydd yn parhau a bydd yn gweithredu yn unol â'i swyddogaethau statudol â'i hamcanion strategol.

Y flwyddyn ariannol nesaf fydd blwyddyn olaf cyfnod saith mlynedd y Comisiynydd cyfredol yn ei swydd. Bydd angen i berson newydd fod yn y swydd erbyn 1 Ebrill 2019. Er mwyn sicrhau bod y cyfnod trosiannol hwn yn digwydd mor rhwydd â phosibl, mae gan y sefydliad bolisiau a gweithdrefnau cadarn mewn lle a chynllun strategol am y cyfnod 2018-21 a fydd yn pontio'r cyfnod o newid.

At the time of writing this report, the Government had not released a statement on the way forward with the Bill nor the structure of promoting and regulating the Welsh language in future. In the meantime, the Commissioner's work will continue and she will act in accordance to her statutory functions and strategic objectives.

The next financial year will mark the final year of the current Commissioner's seven-year tenure. A new appointee will need to be in post by 1 April 2019. In order to ensure that the transition is as smooth as possible, the organisation has robust policies and procedures in place along with a strategic plan for 2018-21 which will bridge the change.

Plant ysgol yn perfformio yng nghynhadledd (Cymdeithas Ryngwladol y Comisiynwyr Iaith), gynhaliwyd yng Nghaerdydd ym Mai 2017.

School children performing in International Association of Language Commissioners (IALC) Cardiff, May 2017.

Rhan 2 Atebolrwydd

108

Datganiad Llywodraethiant Blynyddol	110
Adroddiad Taliadau Cydnabyddiaeth ac Adroddiad Staff	126
Datganiad o Gyfrifoldebau'r Swyddog Cyfrifyddu	146
Tystysgrif ac Adroddiad Archwilydd Cyffredinol Cymru i Gynulliad Cenedlaethol Cymru	150

Part 2 Accountability

109

Annual Governance Statement	111
Remuneration and Staff Report	127
Statement of the Accounting Officer's Responsibilities	147
Certificate and Report of the Auditor General for Wales to the National Assembly for Wales	151

Adroddiad a Datganiad Llywodraethiant Blynyddol 2017–18

110

Cwmpas cyfrifoldeb

Fel y Swyddog Cyfrifyddu mae gennyf gyfrifoldeb personol am drefnu, rheoli a staffio Comisiynydd y Gymraeg yn gyffredinol. Mae'n rhaid i mi sicrhau bod safon uchel o reolaeth ariannol yn y sefydliad a bod ei systemau a'i weithdrefnau ariannol yn hyrwyddo proses effeithlon a darbodus o gynnal busnes a diogelu priodoldeb a rheoleidd-dra ariannol.

Diben y fframwaith llywodraethu

Nod y fframwaith llywodraethu yw cadw fy annibyniaeth fel Comisiynydd y Gymraeg a chydbwyso'r annibyniaeth honno â'm hatebolrwydd am yr arian cyhoeddus rwyf yn ei wario.

Fel Swyddog Cyfrifyddu rwyf yn atebol i Gynulliad Cenedlaethol Cymru, Gweinidogion Cymru, Pwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus Cynulliad Cenedlaethol Cymru, T'r Cyffredin a Phwyllgor Cyfrifon Cyhoeddus T'r Cyffredin.

Diffinnir Comisiynydd y Gymraeg drwy statud fel corfforaeth undyn a chanddo bwerau a chyfrifoldebau sy'n deillio o Ran 2, Mesur y Gymraeg.

Mae'r fframwaith llywodraethu yn cynnwys y systemau, y prosesau, y diwylliant a'r gwerthoedd sy'n pennu'r ffordd y caiff Comisiynydd y Gymraeg ei gyfarwyddo ac a ddefnyddir i'w ddwyn i gyfrif am ei weithgareddau.

Mae'r system rheolaeth fewnol yn rhan sylweddol o'r fframwaith llywodraethu gyda'r nod o reoli risg i lefel resymol.

Mae Datganiad Llywodraethiant parhaol Comisiynydd y Gymraeg i'w gael ar y wefan gorfforaethol.

Annual Governance Statement and Report 2017–18

111

Scope of responsibility

As the Accounting Officer I am personally responsible for the overall organisation, management and staffing of the Welsh Language Commissioner. I must ensure that the organisation has a high standard of financial management and that its financial systems and procedures promote the efficient and economical conduct of business and safeguard financial propriety and regularity.

The purpose of the governance framework

The governance framework is designed to preserve my independence as Welsh Language Commissioner and to balance that independence with my accountability for the public money I spend.

As Accounting Officer I am accountable to the National Assembly for Wales, the Welsh Ministers, the Public Accounts Committee of the National Assembly for Wales, the House of Commons and the Public Accounts Committee of the House of Commons.

The Welsh Language Commissioner is defined by statute as a corporation sole whose powers and responsibilities are set out in Part 2 of the Welsh Language Measure.

The governance framework comprises the systems, processes, culture and values by which the Welsh Language Commissioner is directed and through which it is accountable for its activities.

The system of internal control is a significant part of the governance framework and is designed to manage risk to a reasonable level.

The Welsh Language Commissioner's permanent Governance Statement is available on the corporate website.

Llywodraethiant y sefydliad

Cynllunio strategol ac adolygu perfformiad

Mae gan Gomisiynydd y Gymraeg Gynllun Strategol, gyda Chynllun Gweithredol manwl yn cael ei lunio ar gyfer pob blwyddyn. Datblygwyd Cynllun Gweithredol 2017-18 gyda chyfraniad uwch swyddogion y Comisiynydd drwy drafodaethau mewnol.

Cyfrifoldeb y Cyfarwyddwyr a'r Uwch Swyddogion yw gweithredu'r camau sydd wedi'u nodi, ac yna bydd y Tîm Rheoli'n adolygu'r cynnydd a wnaed yn erbyn y targedau a'r canlyniadau. Cyflawnwyd mwyafrif helaeth gweithgareddau allweddol 2017-18 erbyn diwedd y flwyddyn ariannol ac adroddir arnynt yn yr adroddiad strategol ar dudalennau 20 i 96.

Dirprwy Gomisiynydd

Yn unol ag adrannau 12 a 13 y Mesur, mae'n ofynnol i Gomisiynydd y Gymraeg benodi dirprwy Gomisiynydd. Bydd y Dirprwy Gomisiynydd yn dirprwyo i Gomisiynydd y Gymraeg yn ystod cyfnodau gwyliau a salwch ac ar unrhyw adeg arall ar gais Comisiynydd y Gymraeg. Mae Gwenith Price, Cyfarwyddwr Strategol, yn parhau fel Dirprwy Gomisiynydd y Gymraeg ers ei hail benodiad ym mis Hydref 2017.

Tîm Rheoli

Mae'r Tîm Rheoli, sy'n cael ei gadeirio gan y Comisiynydd ac yn cynnwys y ddau Gyfarwyddwr, yn rheoli holl swyddogaethau a gweithgareddau'r Comisiynydd. Y Tîm Rheoli sy'n gyfrifol am arwain, cytuno a chyflawni gweledigaeth strategol y Comisiynydd, polisiau a gwasanaethau i'r cyhoedd a rhanddeiliaid eraill. Cafodd cylch gorchwyl y Tîm Rheoli ei adolygu ym mis Gorffennaf 2016. Mae cylch gorchwyl y Tîm Rheoli wedi ei gyhoeddi ar wefan y Comisiynydd.

Cyfarfu'r Tîm Rheoli yn rheolaidd yn ystod y flwyddyn ac mae'n gyfrifol am arwain a rheoli gweithgarwch ar draws y sefydliad. Dyma'r prif fforwm (wedi ei gefnogi'n briodol gan grwpiau eraill) ar gyfer gwneud penderfyniadau gweithredol am faterion gweithredu, adnoddau, cyfathrebu a materion gweinyddol eraill er mwyn gweithredu'r cynllunio strategol a'r holl brosesau cynllunio busnes eraill, ac ar gyfer monitro perfformiad.

Caiff papurau yn ymwneud â chyllid, adnoddau dynol a staffio, adrodd ar gynnydd yn erbyn y cynllun gweithredol, cyhoeddiadau o sylwedd a phenderfyniadau o natur strategol eu cyflwyno i'r Tîm Rheoli i'w hystyried a gwneud penderfyniad.

Roedd aelodaeth y Tîm Rheoli, yn ystod y flwyddyn fel a ganlyn:

Meri Huws	Comisiynydd y Gymraeg
Gwenith Price	Cyfarwyddwr Strategol a Dirprwy Gomisiynydd
Dyfan Sion	Cyfarwyddwr Strategol

Governance of the organisation

Strategic planning and performance review

The Commissioner has a Strategic Plan, with a detailed Operating Plan drawn up for each year. The 2017-18 Operating Plan was developed through contributions from the Commissioner's senior officers during internal discussions.

It is the responsibility of both Directorates and senior officers to implement the actions that have been specified, the Management Team then reviews progress against targets and outcomes. The vast majority of key activities for 2017-18 were completed by the end of the financial year and they are reported on in the strategic report on pages 21 to 97.

Deputy Commissioner

In accordance with sections 12 and 13 of the Measure, the Welsh Language Commissioner is required to appoint a Deputy Commissioner. The Deputy Commissioner will deputise for the Welsh Language Commissioner during periods of holiday, illness and any other occasion at the request of the Welsh Language Commissioner. Gwenith Price, the Strategic Director, remains the Deputy Welsh Language Commissioner since her reappointment in October 2017.

Management Team

The Management Team, chaired by the Commissioner, and comprising both Directors, exercises management of the Commissioner's functions and activities. The Management Team is responsible for leading, agreeing and delivering the Commissioner's strategic vision, policies and services to the public and other stakeholders. The Management Team's terms of reference was reviewed during July 2016. The Management Team's terms of reference is published on the Commissioner's website.

The Management Team met regularly during the year and is responsible for leadership and management across the organisation. It is the ultimate forum (supported appropriately by other groups) for making executive decisions about operational, resource, communications and other administrative matters in order to implement the strategic and all other business planning processes, and for monitoring performance.

Papers relating to finance, HR and staffing, reports on progress against the operational plan, substantive publications and strategic decisions are presented to the Management Team for consideration and determination.

The membership of the Management Team during the year was as follows:

Meri Huws	Welsh Language Commissioner
Gwenith Price	Strategic Director and Deputy Commissioner
Dyfan Sion	Strategic Director

Archwilwyr

O 14 Ebrill 2017, yn dilyn penderfyniad gan ktsowenstomas i ymuno â grŵp Baldwins, cafodd gwasanaeth archwilio mewnol y Comisiynydd ei gyflawni gan Baldwins Audit Services Limited yn unol â'r llythyr ymrwymiad presennol.

Daeth cytundeb Baldwins Audit Services Limited i ben ar 31 Mawrth 2018, ac yn dilyn proses dendro gystadleuol, penodwyd TIAA Limited yn archwilwyr mewnol, gyda'r cytundeb yn cychwyn ar 1 Ebrill 2018.

Paratowyd cynllun archwilio mewnol 2017-18 gan yr archwilwyr mewnol ym mis Mawrth 2017 ac fe'i cymeradwywyd gan y Comisiynydd a'r Pwyllgor Archwilio a Risg ym mis Mawrth 2017.

Yn unol ag Atodlen 1 Rhan 5 o'r Mesur, Archwilydd Cyffredinol Cymru sydd yn gyfrifol am archwilio cyfrifon y Comisiynydd.

Pwyllgor Archwilio a Risg

Y Pwyllgor Archwilio a Risg sy'n gyfrifol am ddarparu cyngor a sicrwydd annibynnol i'r Swyddog Cyfrifyddu a'r Tîm Rheoli ar ddigonolrwydd ac effeithiolrwydd rheolaeth fewnol a rheoli risg. Cafodd cylch gorchwyl y Pwyllgor Archwilio a Risg ei adolygu ym mis Rhagfyr 2016. Ceir copi o gylich gorchwyl y Pwyllgor Archwilio a Risg ar wefan y Comisiynydd.

Mae'r Pwyllgor yn cynnwys pedwar aelod annibynnol. Mae trefn mewn lle sydd yn caniatáu i aelodau ymddeol ar wahanol adegau er mwyn sicrhau parhad profiad a gwybodaeth. Cadeirydd y Pwyllgor yw Rheon Tomos

Daeth cyfnod Wyn Penri Jones fel aelod i ben ym mis Tachwedd 2017. Yn dilyn ymddiswyddiad Nigel Annett ym mis Medi 2017, aethpwyd ati i benodi aelodau newydd. Penodwyd Iorwen Brooks-Jones ar 20 Medi 2017 a Liz Aitken ar 21 Mawrth 2018 am gyfnod o dair blynedd.

Cyfarfu'r Pwyllgor Archwilio a Risg bedair gwaith yn ystod y flwyddyn ariannol 2017-18. Roedd aelodaeth y Pwyllgor Archwilio a Risg, a'u presenoldeb fel a ganlyn:

	28/06/17	20/09/17	14/12/17	21/03/18
Rheon Tomos (Cadeirydd)	✓	✓	✓	✓
Wyn Penri Jones	✓	✓		
Nigel Annett	×	×		
Dr Ian Rees	✓	×	✓	×
Iorwen Brooks Jones		✓	✓	✓
Liz Aitken				

Auditors

From 14 April 2017, following ktsowenstomas' decision to merge with Baldwins Group, the Commissioner's internal audit service was delivered by Baldwins Audit Services Limited in accordance with the existing letter of engagement.

Baldwins Audit Services Limited's contract expired on 31 March 2018 and, following a competitive tendering process, TIAA Limited were appointed internal auditors, with the contract commencing on 1 April 2018.

An internal audit plan for 2017-18 was prepared by the internal auditors in March 2017 and approved by the Commissioner and the Audit and Risk Committee in March 2017.

In accordance with Schedule 1, Part 5 of the Measure, the Auditor General for Wales is responsible for auditing the Commissioner's accounts.

Audit and Risk Committee

The Audit and Risk Committee is responsible for providing advice and independent assurance to the Accounting Officer and the Management Team on the adequacy and effectiveness of internal control and risk management. The Audit and Risk Committee's terms of reference was reviewed in December 2016. A copy of the Audit and Risk Committee's terms of reference can be found on the Commissioner's website.

The Committee comprises four independent members. A procedure is in place to allow members to retire at different times in order to ensure continuity of experience and knowledge. The Chair of the Committee is Rheon Tomos.

Wyn Penri Jones' term as member came to an end in November 2017. Following the resignation of Nigel Annett in September 2017, new members were appointed. Iorwen Brooks-Jones was appointed on 20 September 2017 and Liz Aitken on 21 March 2018 for a three year term.

The Audit and Risk Committee met four times during the 2017-18 financial year. The Audit and Risk Committee's membership and attendance were as follows:

	28/06/17	20/09/17	14/12/17	21/03/18
Rheon Tomos (Chair)	✓	✓	✓	✓
Wyn Penri Jones	✓	✓		
Nigel Annett	×	×		
Dr Ian Rees	✓	×	✓	×
Iorwen Brooks Jones		✓	✓	✓
Liz Aitken				

Mae'r Pwyllgor Archwilio a Risg yn derbyn nifer o eitemau agenda sefydlog ym mhob cyfarfod. Fel rhan o'r cylch gwaith mae'r Pwyllgor yn derbyn yr adroddiad cyllid misol a'r adroddiad cynnydd ar y Cynllun Gweithredol, sydd wedi cael eu cymeradwyo gan y Tîm Rheoli.

Mynychir pob Pwyllgor Archwilio a Risg gan aelodau'r Tîm Rheoli a'r Rheolwr Risg. Mae cynrychiolwyr o'r archwilwyr mewnol ac allanol yn cael eu gwahodd i bob cyfarfod.

116

Mae sesiynau briffio a hyfforddiant ar faterion perthnasol gyfer yr aelodau yn cael eu cynnal o flaen cyfarfodydd llawn y Pwyllgor. Mae'r Pwyllgor hefyd yn parhau i gynnal trafodaethau gyda'r Comisiynydd, yn ogystal â'r cyfarfodydd preifat gyda'r archwilwyr mewnol ac allanol.

Ar ddiwedd pob cyfarfod caiff pawb sy'n mynychu gyfle i gynnig barn ar unrhyw agwedd ar y cyfarfod. Cynhaliwyd adolygiad, ar ffurf ffurflen hunan asesu o waith y Pwyllgor Archwilio a Risg yn 2016-17, ac fe drafodwyd y canfyddiadau yng nghyfarfod mis Mehefin 2017; sef bod y Pwyllgor yn gweithredu'n effeithiol ac effeithlon gydag ymatebion cadarnhaol i'r cwestiynau.

Panel Cynghori Comisiynydd y Gymraeg

Yn unol â gofynion Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011, mae gan Gomisiynydd y Gymraeg Banel Cynghori. Penodir aelodau'r Panel Cynghori gan Weinidogion Cymru am gyfnod o dair blynedd. Caiff y Comisiynydd ymgynghori â'r Panel Cynghori ynghylch unrhyw fater. Ceir copi o gylch gwaith y Panel Cynghori ar wefan y Comisiynydd.

Roedd aelodaeth y Panel Cynghori, a'u presenoldeb fel a ganlyn:

	16/07/17	22/09/17	18/12/17	14/03/18
Nick Speed	✓	✓	✓	✓
Meinir Davies (Cadeirydd)	✓	✓	✓	✓
Dr Heledd Iago	✓	✓	✓	✓

Cofrestr buddiannau

O ystyried pwerau rheoleiddio'r Comisiynydd, bernir ei bod yn bwysig nad oes unrhyw ganfyddiad bod y Comisiynydd, y Cyfarwyddwyr na swyddogion y sefydliad yn rhagfarnlyd mewn unrhyw ffordd. Bernir hefyd ei bod yn bwysig nad yw buddiannau personol yn dylanwadu ar y modd caiff y dyletswyddau a'r swyddogaethau eu cyflawni.

Caiff y gofrestr buddiannau ei diweddarau ddwywaith yn flwyddyn; yn ogystal â'r broses ffurfiol gofynnir i aelodau o'r Tîm Rheoli, y Pwyllgor Archwilio a Risg a'r Panel Cynghori gofnodi unrhyw fuddiannau ar ddechrau'r cyfarfodydd.

The Audit and Risk Committee receives a number of standard agenda items for each meeting. As part of its remit, the Committee receives the monthly finance report and the Operational Plan progress report, which have been approved by the Management Team.

The Management Team and the Risk Manager attend all Audit and Risk Committees. Representatives of the internal and external auditors are invited to each meeting.

117

Briefings and training on relevant issues for members are held before the Committee's full meetings. The Committee also has regular discussions with the Commissioner, as well as private meetings with the internal and external auditors.

At the end of each meeting, all attendees are able to give an opinion on any aspect of the meeting. A review was conducted of the Audit and Risk Committee's work in 2016-17 via a self-assessment form. The findings were discussed in the June 2017 meeting and it was concluded that the Committee operates effectively and efficiently with positive responses given to the questions.

Advisory Panel to the Welsh Language Commissioner

In accordance with the requirements of the Welsh Language (Wales) Measure 2011, the Commissioner has an Advisory Panel. The members of the Advisory Panel are appointed by Welsh Ministers for a period of three years. The Commissioner may consult with the Advisory Panel on any matter. A copy of the Advisory Panel's remit is available on the Commissioner's website.

The Advisory Panel's membership and attendance were as follows:

	16/07/17	22/09/17	18/12/17	14/03/18
Nick Speed	✓	✓	✓	✓
Meinir Davies (Chair)	✓	✓	✓	✓
Dr Heledd Iago	✓	✓	✓	✓

Register of interests

In light of the Commissioner's regulatory powers, it is considered important that the Commissioner, the Directors and the organisation's officers are not perceived to be prejudiced in any way. It is also considered important that personal interests do not influence the way in which duties and functions are performed.

The register of interests is updated twice a year; in addition to the formal process, members of the Management Team, the Audit and Risk Committee and the Advisory Panel are asked to record any interests at the start of meetings.

Ni chafwyd trafodion materol perthnasol yn ystod y flwyddyn â sefydliadau lle'r oedd y Comisiynydd, y cyfarwyddwyr neu'r uwch swyddogion, nac unrhyw aelodau o'u teuluoedd, mewn swyddi dylanwadol. Ceir gwybodaeth am fuddiannau'r Tîm Rheoli ar wefan y Comisiynydd.

Tribiwnlys y Gymraeg

Yn ystod y flwyddyn, cyflwynwyd pedwar achos i Dribiwnlys y Gymraeg am adolygiad o benderfyniad y Comisiynydd i beidio â chynnal ymchwiliad mewn perthynas â chŵyn. O'r rhain, gwrthododd y Tribiwnlys roi caniatâd i ddau gais. Cynhaliwyd gwrandawriad a darparwyd dyfarniad ar un achos ac ar ddiwedd Mawrth 2018 roedd un achos yn parhau i gael ei ystyried gan y Tribiwnlys.

Ceisiadau am adolygiadau i benderfyniadau i beidio ag ymchwilio i gwynion gafwyd yn ystod 2017 – 18. Caiff adolygiadau o'r fath eu trin fel pe baent yn gais i'r Uchel Lys am adolygiad barnwrol (103(3)). Yn ystod 2017-18 cynhaliwyd gwrandawriad a darparwyd dyfarniad i un achos oedd yn parhau yn agored o 2016-2017.

Gwneud sylw ar ddyfarniadau Tribiwnlys y Gymraeg

TYG16/08: Ystyriodd y Tribiwnlys sut y defnyddiodd Comisiynydd y Gymraeg ei disgresiwn pan benderfynodd beidio â chynnal ymchwiliad i gŵyn. O ganlyniad i ddyfarniad y Tribiwnlys, ac yn unol ag amcanion polisi Mesur y Gymraeg, mae'r Comisiynydd yn gogwyddo tuag at agor ymchwiliadau fel dull dewisol o fynd i'r afael â chwynion dilys yn hytrach na'u cau a defnyddio dulliau perswadiol o ddatrys cwynion.

TYG17/02: Yn achos TyG/WLT/17/2 ystyriodd Tribiwnlys y Gymraeg gais gan unigolyn o dan adran 103 o Fesur y Gymraeg (Cymru) 2011 am adolygiad o benderfyniad gan y Comisiynydd i beidio â chynnal ymchwiliad i gŵyn gan yr unigolyn o fethiant gan awdurdod lleol i gydymffurfio ag un o Safonau'r Gymraeg. Y safon dan sylw oedd Safon 58: "wrth ddefnyddio cyfryngau cymdeithasol ni ddylech drin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg". Yn wahanol i Safon 58, mae rhai safonau sydd yn gosod dyletswydd i beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg yn cynnwys gofyniad penodol mewn perthynas â threfn ieithoedd. Er enghraifft, mae Safon 62 yn ei gwneud yn ofynnol i arwyddion sy'n cyfleu yr un wybodaeth yn y Gymraeg a'r Saesneg osod y Gymraeg fel ei bod yn debygol o gael ei ddarllen gyntaf. Penderfynodd y Tribiwnlys yn yr achos yma fod gan y Comisiynydd yr hawl i ystyried trefn ieithoedd wrth benderfynu os yw sefydliad yn cydymffurfio â safon i beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg, a hynny hyd yn oed os nad yw'r safon yn gosod gofyniad penodol mewn perthynas â threfn ieithoedd. Bydd y Comisiynydd yn mabwysiadu egwyddor y penderfyniad yma wrth ymarfer ei swyddogaethau ac ystyried cydymffurfiaeth yn y dyfodol.

There were no materially relevant transactions during the year with organisations where the Commissioner, directors or senior officers, or any of their family members, hold influential posts. Information on the Management Team's interests can be found on the Commissioner's website.

Welsh Language Tribunal

During the year, applicants made four cases to the Welsh Language Tribunal to review decisions made by the Commissioner not to investigate complaints. Of these, the Tribunal refused to uphold two applications. A hearing was conducted and a decision was made in one case and at the end of March 2018 one case remained under consideration by the Tribunal.

The applications received during 2017-18 called for reviews of decisions not to investigate complaints. Such reviews are treated as if they are applications for judicial review made to the High Court (103(3)). During 2017-18, a hearing was conducted and a decision was made in one case that remained outstanding from 2016-2017.

Commenting on the Welsh Language Tribunal's decisions

WLT16/08: The Tribunal considered how the Welsh Language Commissioner used her discretion in making a decision not to investigate a complaint. Following the Tribunal's decision and in accordance with the policy objectives of the Welsh Language Measure, the Commissioner is disposed to opening investigations as an optional way of addressing valid complaints rather than closing them and using persuasive methods of resolving complaints.

WLT17/02: In WLT/17/2, the Welsh Language Tribunal considered an application made by an individual under section 103 of the Welsh Language (Wales) Measure 2011 to review a decision made by the Commissioner not to investigate a complaint made by the individual regarding a failure by a local authority to comply with one of the Welsh Language Standards. The standard in question was Standard 58: "when you use social media you must not treat the Welsh language less favourably than the English language". In contrast with Standard 58, some standards that impose a duty not to treat the Welsh language less favourably than the English language include a specific requirement in relation to language order. For example, Standard 62 requires that when signs convey the same information in Welsh and in English, the Welsh-language text must be positioned so that it is likely to be read first. In this case, the Tribunal decided that the Commissioner has the right to consider language order when deciding whether an organisation is complying with a standard not to treat the Welsh language less favourably than the English language, even if the standard itself does not impose a specific requirement in relation to language order. The Commissioner will adopt the principle of this decision when fulfilling her functions and considering compliance in the future.

Cwynion ac Ymchwiliadau Statudol (adran 17 – 20, Deddf yr Iaith Gymraeg 1993, a Rhan 5 a 6 Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011)

Panel Cwynion ac Ymchwiliadau Statudol y Comisiynydd sydd â chyfrifoldeb dros gwynion ac Ymchwiliadau Statudol (adran 17-20, Deddf yr Iaith Gymraeg a Rhan 5 a 6 Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011).

Mae'r penderfyniadau gaiff eu gwneud gan y Comisiynydd yn y cyfarfodydd yn cynnwys:

- Gwneud argymhellion statudol yn ymwneud â chwynion, ymchwiliadau ac adroddiadau ymchwiliadau adran 17 Deddf yr Iaith Gymraeg 1993 ac adran 71 Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011
- Rhesymu a dyfarnu ar adroddiadau ymchwiliad sy'n cwmpasu honiadau o ymyrraeth â rhyddid unigolyn i ddefnyddio'r Gymraeg;
- Ystyried unrhyw gŵyn neu achos a gaiff ei gyfeirio at ei sylw.

Mae'r penderfyniadau wnaed gan y Comisiynydd yn ystod 2017–18 mewn cyfarfodydd o'r Panel wedi eu crynhoi yn adran 'Gorfodi dyletswyddau' ar dudalen 36 o'r adroddiad hwn.

Ni chynhaliwyd ymchwiliad i 'ymyrraeth â rhyddid i ddefnyddio'r Gymraeg' yn unol ag Adran 1115 Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011, yn ystod y flwyddyn.

Mae Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011 yn gofyn i Gomisiynydd y Gymraeg gynnal cofrestr camau gorfodi, sydd yn cynnwys manylion yr holl ymchwiliadau statudol mae hi wedi'u cynnal. Mae'r gofrestr camau gorfodi yn cynnwys yr adrannau canlynol:

- Ymchwiliadau
- Canfyddiadau
- Dyfarniadau
- Datganiadau gweithredu
- Camau gweithredu
- Hysbysiadau penderfynu
- Apelau gafodd eu gwneud

Mae'r cofrestr camau gorfodi i'w gweld ar wefan y Comisiynydd.

Gweithio'n gyfochrog ag Ombwdsmyr a Chomisiynwyr

Mae Adran 20 a 21 y Mesur yn amlinellu i ba raddau y gall Comisiynydd y Gymraeg weithio'n gyfochrog ag ombwdsmyr a chomisiynwyr eraill yng Nghymru. Yn y Mesur fe enwir y sefydliadau canlynol fel rhai i'r Comisiynydd weithio'n gyfochrog â hwy: Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru; Comisiynydd Pobl Hŷn Cymru; Comisiynydd Plant Cymru; a'r Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol. Er nad oes gofyniad statudol, mae gan y Comisiynydd Femorandwm Cydweithio gyda Chymwysterau Cymru hefyd.

Mae Comisiynydd y Gymraeg yn cyfarfod yn rheolaidd â Chomisiynydd Pobl Hŷn Cymru, Comisiynydd Plant Cymru ac Ombwdsmon Gwasanaethau Cyhoeddus Cymru i drafod materion strategol a

Complaints and Statutory Investigations (sections 17-20 of the Welsh Language Act 1993, and Parts 5 and 6 of the Welsh Language (Wales) Measure 2011)

The Commissioner's Complaints and Statutory Investigations Panel is responsible for complaints and Statutory Investigations (sections 17-20 of the Welsh Language Act and Parts 5 and 6 of the Welsh Language (Wales) Measure 2011).

The decisions made by the Commissioner during meetings include:

- Making statutory recommendations regarding complaints, investigations and investigation reports under section 17 of the Welsh Language Act 1993 and section 71 of the Welsh Language (Wales) Measure 2011.
- Reasoning and making determinations on investigation reports covering allegations of interference with an individual's freedom to use Welsh;
- Considering any complaints or cases brought forward.

A summary of the decisions made by the Commissioner in 2017-18 during Panel meetings can be found in the 'Enforcing duties' section, page 37 of this report.

No investigation was held into 'interference with an individual's freedom to use Welsh' in accordance with Section 115 of the Welsh Language (Wales) Measure, during the year.

The Welsh Language (Wales) Measure requires the Welsh Language Commissioner to maintain a register of enforcement action, including details of all the statutory investigations conducted. The register of enforcement action includes the following sections:

- Investigations
- Findings
- Determinations
- Action statements
- Actions
- Decision notices
- Appeals made

The register of enforcement action can be found on the Commissioner's website.

Working with Ombudsmen and Commissioners

Sections 20 and 21 of the Measure outline the degrees to which the Welsh Language Commissioner can work with ombudsmen and other commissioners in Wales. The Measure names the following organisations as those with whom the Commissioner can work: the Public Services Ombudsman for Wales; the Older People's Commissioner for Wales; the Children's Commissioner for Wales; and the Commission for Equality and Human Rights. Whilst there is no statutory requirement, the Commissioner also has a Memorandum of Understanding with Qualifications Wales.

gweithredol. Mae swyddogion yn mynychu rhwydweithiau a chyfarfodydd sefydliadau sy'n cael eu hariannu gan Lywodraeth Cymru ar draws y meysydd cyllid, adnoddau dynol a thechnoleg gwybodaeth

Y gallu i ymdrin â risg

Mae'r system rheoli risg yn cael ei harwain gan y Tîm Rheoli ac mae'n cael ei hardystio gan y Pwyllgor Archwilio a Risg. Yr Uwch Swyddog Cyllid ac Adnoddau yw Rheolwr Risg y sefydliad. Cynhelir hyfforddiant sefydlu ar ymwybyddiaeth risg ar gyfer swyddogion newydd, y rheini yn dychwelyd o gyfnodau absenoldeb estynedig a swyddogion yn ymgymryd â chyfrifoldebau ychwanegol.

Y fframwaith risg a rheoli

Mae'r Comisiynydd yn rheoli risg ar ddwy haen Strategol a Gweithredol.

Mae proses, dan arweiniad y Rheolwr Risg a'r Cyfarwyddwyr, o adolygiadau risg strwythuredig sy'n effeithio timau unigol yn cael ei gynnal gydag uwch swyddogion fel rhan o'r adolygiadau cynnydd chwarterol o'u meysydd cyfrifoldeb. Mae'r risgiau a nodir ac a gofnodir fel rhan o'r broses hon yn ffurfio risgiau gweithredol y sefydliad dan reolaeth bob uwch swyddog.

Caiff y risgiau gweithredol allweddol o'r adolygiadau hyn eu hymgorffori i'r Gofrestr Risg Strategol. Yn ogystal, bob 6 mis, cynhelir adolygiad ffurfiol gan y Rheolwr Risg a'r Cyfarwyddwyr o'r risgiau strategol sy'n effeithio'r sefydliad yn ei gyfanrwydd; gyda rhain yn cael eu cofnodi ar y Gofrestr Risg Strategol. Yna cynhelir sesiwn adolygu a herio gyda'r Comisiynydd.

Cyflwynir y Gofrestr Risg Strategol i'r Pwyllgor Archwilio a Risg ddwywaith y flwyddyn, yn unol â chylch gwaith y pwyllgor. Mae'r Cofrestrau Risg Gweithredol yn cael eu cyflwyno i'r Pwyllgor Archwilio a Risg unwaith y flwyddyn.

Caiff risgiau perthnasol eu nodi ym mhob papur a gyflwynir i'r Tîm Rheoli. Mae hynny yn ei dro yn atgoffa swyddogion i adnabod a rheoli'r risgiau.

Nodir heriau sylweddol sy'n wynebu'r sefydliad ar dudalen 102.

Adolygiad effeithiolrwydd

Fel Swyddog Cyfrifyddu, rwy'n gyfrifol am gynnal system ddiogel o reolaeth fewnol. Dylanwadir ar fy nhrosolwg o effeithiolrwydd y system reolaeth fewnol gan waith yr archwilyr mewnol a'r Tîm Rheoli o fewn y sefydliad sy'n gyfrifol am ddatblygu a chynnal y system reolaeth fewnol, a chan sylwadau a wneir gan Archwilydd Cyffredinol Cymru yn ei lythyr rheolaeth ac mewn adroddiadau eraill.

Cymeradwywyd y cynllun archwilio mewnol blynyddol ar gyfer 2017-18 gan y Tîm Rheoli a'r Pwyllgor Archwilio a Risg. Archwiliwyd y meysydd gwaith canlynol yn ystod y flwyddyn a derbyniwyd adroddiadau arnynt.

The Welsh Language Commissioner meets regularly with the Older People's Commissioner for Wales, the Children's Commissioner for Wales and the Public Services Ombudsman for Wales to discuss strategic and operational matters. Officers attend networks and meetings of organisations that are financed by the Welsh Government across the areas of finance, HR and information technology.

Capacity to handle risk

The risk management system is led by the Management Team and endorsed by the Audit and Risk Committee. The Senior Finance and Resources Officer is named as Risk Manager for the organisation. Induction training on risk awareness is provided for new officers, those returning from extended periods of leave and officers undertaking additional responsibilities.

The risk and control framework

The Commissioner manages risk on a Strategic and Operational level.

A process is in place, under the guidance of the Risk Manager and Directors, whereby structured assessments of the risks affecting individual teams are conducted with senior officers as part of the quarterly progress reviews of their areas of responsibility. The risks identified and recorded as part of this process form part of the organisation's operational risks which are managed by each senior officer.

The key operational risks from these reviews are incorporated in the Strategic Risk Register. In addition, every 6 months, the Risk Manager and Directors undertake a formal review of the strategic risks affecting the organisation as a whole and these are recorded in the Strategic Risk Register. Then, a review and challenge session is held with the Commissioner.

The Strategic Risk Register is presented to the Audit and Risk Committee twice a year, in accordance with the Committee's remit. The Operational Risk Registers are presented to the Audit and Risk Committee once a year.

Relevant risks are identified in every paper presented to the Management Team. This in turn reminds officers to identify and manage risks.

The significant challenges facing the organisation can be found on page 103.

Review of effectiveness

As Accounting Officer, I have responsibility for maintaining a sound system of internal control. My review of the effectiveness of the internal control system is informed by the work of the internal auditors and the Management Team within the organisation, who have responsibility for the development and maintenance of the internal control system, and comments made by the Auditor General for Wales in his management letter and other reports.

The annual internal audit plan for 2017-18 was approved by the Management Team and the Audit and Risk Committee. The following work areas were audited and reported during the year.

Maes	Adroddiad Archwilio Mewnol	Lefel Sicrwydd
Y Drefn Rheoleiddio (Cwynion)	Adroddiad Sicrwydd	Sylweddol
Prosesau Ariannol Craidd	Adroddiad Sicrwydd	Sylweddol
Prosesau Adnoddau Dynol	Adroddiad Sicrwydd	Canolig
Prosesau TG (dilydol)	Adroddiad Sicrwydd	Canolig
Cyfathrebu	Adolygiad o Werth	–

124

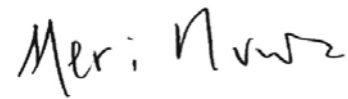
Mae'r archwilydd mewnol, Baldwins, wedi datgan barn yn eu hadroddiad blynyddol eu bod yn gallu rhoi sicrwydd sylweddol dros ein rheolaeth ariannol, gweithredol a strwythurol fewnol ar gyfer 2016-17. Yn eu hadroddiadau sicrwydd yn 2015-16 gwnaethpwyd argymhellion ar sut i wneud gwelliannau pellach i'r system rheolaeth fewnol. Mae'r Archwilydd Mewnol wedi cadarnhau yn ei hadroddiadau ar gyfer 2016-17 bod nifer sylweddol o'r argymhellion wedi eu gweithredu a chynnydd sylweddol i'r gweddill. Roedd argymhellion pellach yn eu hadroddiadau yn 2016-17, ac rwyf wedi ymateb i'w hargymhellion ac wedi cytuno ar raglen o welliant parhaus.

Digwyddiadau cysylltiedig â data personol

Yn ystod y flwyddyn ariannol, nid adroddwyd unrhyw ddigwyddiad yn ymwneud â data personol. Mae'r Comisiynydd yn cynnal polisi a gweithdrefnau diogelu gwybodaeth.

Effeithiolrwydd o drefniadau chwythu'r chwiban

Mae Comisiynydd y Gymraeg yn gyfrifol am roi trefniadau mewn lle ar gyfer llywodraethu a gwarchod adnoddau. Mater o arfer da ymhlith cyflogwyr yw gosod gweithdrefnau chwythu'r chwiban mewnol. Cymeradwywyd Polisi Chwythu'r Chwiban Comisiynydd y Gymraeg gan y Tîm Rheoli ym mis Mehefin 2017. Mae manylion cyswllt Cadeirydd y Pwyllgor Archwilio a Risg ac Aelodau o dîm Archwilydd Mewnol y Comisiynydd, Baldwins, yn cael eu cynnwys yn y polisi fel unigolion y gall swyddogion godi pryderon gyda hwy. Nid adroddwyd unrhyw ddigwyddiad yn ystod y flwyddyn o bryderon dan y polisi chwythu chwiban.

Meri Huws
Swyddog Cyfrifyddu
Comisiynydd y Gymraeg

Area	Internal Audit Report	Level of Assurance
The Regulatory Regime (Complaints)	Assurance Report	Substantial
Core Financial Processes	Assurance Report	Substantial
HR processes	Assurance Report	Medium
IT processes (follow-up)	Assurance Report	Medium
Communication	Review of Value	–

125

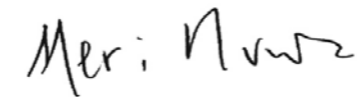
The internal auditors, Baldwins, have given an opinion in their annual report that they are able to give substantial assurance as to our internal financial, operational and organisational structural control in respect of 2016-17. In their assurance reports in 2015-16, recommendations were made regarding how to improve the internal control system further. The Internal Auditors have confirmed in their reports for 2016-17 that a significant number of the recommendations have been implemented and that significant progress has been made in relation to the others. Further recommendations were made in their reports for 2016-17 and I have responded to these and agreed a programme of continuous improvement.

Incidents relating to personal data

During the financial year, no incidents relating to personal data were reported. The Commissioner maintains a policy and procedures relating to information protection.

The effectiveness of whistleblowing arrangements

The Welsh Language Commissioner is responsible for putting arrangements in place to govern and protect resources. It is good practice for employers to have internal whistleblowing procedures. The Welsh Language Commissioner's Whistleblowing Policy was approved by the Management Team in June 2017. The contact details of the Chair of the Audit and Risk Committee and members of the Commissioner's Internal Audit team, Baldwins, are included in the policy to enable officers to raise concerns with them. No concerns were reported during the year under the whistleblowing policy.

Meri Huws
Accounting Officer
Welsh Language Commissioner

Adroddiad Taliadau Cydnabyddiaeth ac Adroddiad Staff

126

Cytundebau Gwasanaeth

Mae Deddf Diwygio Cyfansoddiadol a Llywodraethiant 2010 yn gofyn bod penodiadau Gwasanaethau Cyhoeddus yn cael eu gwneud ar sail teilyngdod a chystadleuaeth deg ac agored. Mae'r Egwyddorion Recriwtio a gyhoeddwyd gan Gomisiwn y Gwasanaeth Sifil yn pennu'r amgylchiadau pan ellir gwneud penodiadau fel arall.

Oni nodir yn wahanol isod, mae gan y swyddogion a gwmpesir yn yr adroddiad hwn benodiadau sy'n ben agored. Byddai ymadawiadau cynnar, ac eithrio am gamymddwyn, yn arwain at yr unigolyn yn derbyn iawndal fel y nodir yng Nghynllun Digolledu'r Gwasanaeth Sifil.

Polisi Taliadau Cydnabyddiaeth

Mae swyddogion Comisiynydd y Gymraeg yn parhau ar amodau a thelerau sy'n cyfateb i amodau a thelerau Llywodraeth Cymru. Dymuniad y Comisiynydd yw parhau ar yr un amodau a thelerau.

Telir aelodau'r Panel Cynghori, a benodwyd gan Weinidogion Cymru, yn unol â chyfraddau a osodwyd gan Lywodraeth Cymru. Telir aelodau o'r Pwyllgor Archwilio a Risg, a benodwyd gan Gomisiynydd y Gymraeg, ar yr un raddfa ag aelodau'r Panel Cynghori.

Mae Comisiynydd y Gymraeg yn gweithredu Cynllun Rheoli Perfformiad ar gyfer ei holl swyddogion (gan gynnwys swyddogion hŷn) sy'n cyfateb i'r cynllun a ddefnyddir gan Drysorlys EM. Ni chyplysir taliadau cydnabyddiaeth â pherfformiad ar gyfer swyddogion sydd yn bodloni'r gofynion sylfaenol ar gyfer y swydd, er gall y cynnydd yn rhychwant y tâl gael ei hepgor pan nad yw'r gofynion perfformiad sylfaenol wedi eu bodloni.

Ar y cyfan, cyflogir swyddogion (gan gynnwys swyddogion hŷn) i swyddi parhaol. Mae cyfnodau rhybudd yn amrywio o bedair wythnos i dri mis, gan ddibynnu ar lefel gwasanaeth a'i hyd.

Cydraddoldeb yn y gweithle

Mae'r Comisiynydd yn gwrthwynebu'n llwyr unrhyw wahaniaethu ar ba bynnag sail. Gweithredir prosesau teg a chyson wrth ddewis a dethol swyddogion newydd.

Remuneration and Staff Report

127

Service Contracts

The Constitutional Reform and Governance Act 2010 requires Public Service appointments to be made on merit on the basis of fair and open competition. The Recruitment Principles published by the Civil Service Commission specify the circumstances when appointments may be made otherwise.

Unless otherwise stated below, the officers covered by this report hold appointments which are open-ended. Early termination, other than for misconduct, would result in the individual receiving compensation as set out in the Civil Service Compensation Scheme.

Remuneration Policy

The officers of the Welsh Language Commissioner remain on terms and conditions analogous to those of the Welsh Government. The Commissioner wishes to continue on the same terms and conditions.

Members of the Advisory Panel, appointed by Welsh Ministers, are paid in accordance with rates set by the Welsh Government. Members of the Audit and Risk Committee, appointed by the Welsh Language Commissioner, are paid the same rates as the members of the Advisory Panel.

The Welsh Language Commissioner operates a Performance Management Scheme for all officers (including senior officers) which is analogous to that used by HM Treasury. Remuneration is not linked to performance for officers who meet the minimum requirements for the role, although incremental increases may be foregone where minimum performance requirements are not met.

On the whole officers (including senior officers) are employed in permanent posts. Notice periods vary between four weeks and three months depending on level and length of service.

Equality in the workplace

The Welsh Language Commissioner totally opposes any discrimination on any basis. Fair and consistent processes are operated when selecting new officers.

Gofynnir i ymgeiswyr gwblhau ffurflen monitro cyfle cyfartal fel rhan o'r broses ymgeisio. Mae Comisiynydd y Gymraeg yn gweithredu cynllun cyfweiliad gwarantiedig i unrhyw un sydd ag anabledd, fel y'i diffinnir gan y Ddeddf Cydraddoldeb 2010, ac sy'n cyrraedd y gofynion hanfodol ar gyfer y swydd.

Wrth ddefnyddio arferion cyflogaeth teg a gwrthrychol, bydd y Comisiynydd yn sicrhau bod swyddogion yn cael eu trin yn deg a chydach pharch yn y gweithle, ac yn cael cyfle cyfartal i gyfrannu ac i gyflawni i'w potensial llawn. Byddai addasiadau rhesymol ac/neu hyfforddiant yn cael eu darparu ar gyfer swyddogion a ddaeth yn bobl ag anabledd yn ystod eu cyflogaeth gyda'r Comisiynydd.

Taliadau Cydnabyddiaeth (*)

(*) Mae'r adran hon yn amodol ar archwiliad

Rhestrir yn yr adrannau sy'n dilyn daliadau cydnabyddiaeth a diddordebau pensiwn y Comisiynydd a'r cyfarwyddwyr sydd ag awdurdod neu sy'n gyfrifol am arwain a rheoli prif weithgareddau'r Comisiynydd:

	Cyflog (£000)		1 Buddion Pensiwn (i'r £1,000 agosaf)		Cyfanswm (£000)	
	2017-18	2016-17	2017-18	2016-17	2017-18	2016-17
Meri Huws	95-100	95-100	3,000	1,000	100-105	95-100
Gwenith Price ²	60-65	60-65	17,000	14,000	80-85	75-80
Dyfan Sion	55-60	50-55	31,000	30,000	85-90	80-85

¹ Caiff gwerth y buddion pensiwn ei gyfrifo fel a ganlyn: (cynnydd gwirioneddol mewn pensiwn* x20) + (cynnydd gwirioneddol mewn unrhyw gyfandaliad*) - (cyfraniadau a wneir gan aelod) *ac eithrio cynnydd oherwydd chwyddiant neu unrhyw gynnydd neu ostyngiad o ganlyniad i drosglwyddo hawliau pensiwn.

Caiff gwerth buddion pensiwn ei gyfrifo gan MyCSP, sefydliad sydd yn gyfrifol am weinyddu Prif Gynllun Pensiwn y Gwasanaeth Sifil ar ran y Gwasanaeth Sifil. Nid oes gan Gomisiynydd y Gymraeg unrhyw ddylanwad dros y cyfrifo na'r symiau a adroddwyd. Nid yw hwn yn swm y mae'r sefydliad wedi ei dalu i swyddog yn ystod y flwyddyn; mae'n gyfrifiad sy'n defnyddio gwybodaeth o'r tabl buddion pensiwn. Gall nifer o ffactorau ddylanwadu ar y ffigurau hyn e.e. newidiadau mewn cyflog swyddog, p'un a ydyw'n dewis gwneud cyfraniadau ychwanegol i'r cynllun pensiwn o'i gyflog yn ogystal â ffactorau prisio eraill sy'n effeithio ar y cynllun pensiwn yn ei gyfarwydd.

² Mae'r cyfarwyddwr yn derbyn lwfans o 10% o'r cyflog am ddirprwyo i Gomisiynydd y Gymraeg yn ystod cyfnodau absenoldeb neu ar gais y Comisiynydd.

Applicants are requested to complete an equal opportunity monitoring form as part of the application process. The Commissioner operates a guaranteed interview scheme to anyone with a disability, as defined by the Equality Act 2010, and who meets the essential requirements of the role.

Using fair and objective employment practices, the Commissioner will ensure that officers are treated fairly and with respect in the workplace, and have an equal opportunity to contribute and achieve their full potential. Reasonable adjustments and/or training would be provided for officers who became disabled persons during their employment with the Commissioner.

Remuneration (*)

(*) This section is subject to audit

The following sections provide details of the remuneration and pension interests of the Commissioner and directors, having authority or responsibility for directing or controlling the major activities of the Commissioner:

	Salary (£000)		1 Pension Benefits (to nearest £1,000)		Total (£000)	
	2017-18	2016-17	2017-18	2016-17	2017-18	2016-17
Meri Huws	95-100	95-100	3,000	1,000	100-105	95-100
Gwenith Price ²	60-65	60-65	17,000	14,000	80-85	75-80
Dyfan Sion	55-60	50-55	31,000	30,000	85-90	80-85

¹ The value of pension benefits is calculated as follows: (real increase in pension* x20) + (real increase in any lump sum*) - (contributions made by member) *excluding increases due to inflation or any increase or decrease due to a transfer of pension rights.

The value of pension benefits is calculated by MyCSP, the organisation responsible for administering the Principal Civil Service Pension Scheme on behalf of the Civil Service. The Welsh Language Commissioner has no influence over the calculation or the reported amount. This is not an amount which has been paid to an officer by the organisation during the year; it is a calculation which uses information from the pension benefit table. These figures can be influenced by many factors e.g. changes in an officer's salary, whether or not they choose to make additional contributions to the pension scheme from their pay and other valuation factors affecting the pension scheme as a whole.

² The director receives an allowance of 10% of salary for deputising for the Welsh Language Commissioner during periods of absence or at the request of the Commissioner.

Cyflog

Mae 'cyflog' yn cynnwys cyflog gros, goramser a lwfans cyfrifoldeb pan fo'n briodol. Mae'r adroddiad hwn wedi ei seilio ar daliadau cronedig gan Gomisiynydd y Gymraeg a gofnodwyd yn y cyfrifon hyn.

Penodwyd Meri Huws fel Comisiynydd y Gymraeg o 1 Ebrill 2012 ar gytundeb saith mlynedd gan Brif Weinidog Cymru o dan Fesur y Gymraeg (Cymru) 2011 Atodlen 1 Paragraffau 3(1) a 6(1). Mae Comisiynydd y Gymraeg yn aelod o Brif Gynllun Pensiwn y Gwasanaeth Sifil (PGPGS). Wrth bennu unrhyw gynnydd blynyddol yn nhâl y Comisiynydd, bydd Prif Weinidog Cymru yn ystyried argymhellion y Corff Adolygu Cyflogau Uwchswyddogion (SSRB), corff sy'n cynghori Prif Weinidog y Deyrnas Unedig a'r gweinyddiaethau datganoledig ar lefelau tâl y sector cyhoeddus.

Tâl yn seiliedig â pherfformiad

Ni wnaed taliadau yn seiliedig â pherfformiad na thaliadau bonws yn ystod 2017-18 i swyddogion hyn (2016-17: £0).

Buddion mewn da

Mae gwerth ariannol buddion mewn da yn cwmpasu unrhyw fuddion a ddarperir gan y cyflogwr ac a ystyrir gan Gyllid a Thollau EM yn daliad trethadwy. Ni wnaed buddion mewn da yn ystod 2017-18 i swyddogion hyn (2016-17: £0).

Trefniadau oddi ar y gyflogres

Ni wnaethpwyd unrhyw daliadau i unigolion dan drefniadau oddi ar y gyflogres yn ystod y flwyddyn hyd at 31 Mawrth 2018 (2016-17: £0).

Ymgynghorwyr

Ni wnaethpwyd unrhyw daliadau i unigolion na sefydliadau ar gyfer gwasanaethau ymgynghori, tu hwnt i weithgareddau arferol y sefydliad, yn ystod y flwyddyn hyd at 31 Mawrth 2018 (2016-17: £0).

Salary

'Salary' includes gross salary, overtime, and responsibility allowances where applicable. This report is based on accrued payments made by the Welsh Language Commissioner and thus recorded in these accounts.

Meri Huws was appointed Welsh Language Commissioner from 1 April 2012 on a seven year contract by the First Minister in accordance with the Welsh Language (Wales) Measure 2011, Schedule 1, Paragraphs 3(1) and 6(1). The Welsh Language Commissioner is a member of the Principal Civil Service Pension Scheme (PCS). Any annual increase in the Commissioner's remuneration will take into account the recommendations made to the First Minister by the Senior Salary Review Board (SSRB), a body which advises the Prime Minister and the devolved administrations on public sector pay levels.

Performance related pay

There were no performance related or bonus payments made during 2017-18 to senior officers (2016-17: £0).

Benefits in kind

The monetary value of benefits in kind covers any benefits provided by the employer and treated by HM Revenue & Customs as a taxable emolument. There were no benefits in kind made during 2017-18 to senior officers (2016-17: £0).

Off-payroll arrangements

No payments were made to individuals under off-payroll arrangements in the year to 31 March 2018 (2016-17: £0).

Consultancy

No payments were made to individuals or organisations for consultancy services, outside the ordinary activities of the organisation, in the year to 31 March 2018 (2016-17: £0).

Tâl cydnabyddiaeth: amrediad a chanolrif

Gofynnir i gyrff sy'n adrodd ddatgelu amrediad tâl swyddogion a'r berthynas rhwng tâl y swyddog uchaf ei dâl yn eu sefydliad a thâl canolrif gweithlu'r sefydliad.

	31 Mawrth 2018	31 Mawrth 2017
Band cyflog (£000) y swyddog uchaf ei dâl (Comisiynydd)	95-100	95-100
Tâl canolrif y gweithlu (£)	35,750	34,750
Cymhareb canolrif tâl y gweithlu â'r swyddog uchaf ei dâl	2.73	2.81
Rhychwant tâl uchaf (ac eithrio'r Comisiynydd)	64,003	62,590
Rhychwant tâl isaf	12,831	23,400

Cyfrifir cyfanswm canolrifol y gydnabyddiaeth drwy ddefnyddio tâl cywerth â llawn amser (cyflog gros) yr holl swyddogion, heb gynnwys y Comisiynydd, a hynny ar y dyddiad adrodd.

Pensiynau'r Gwasanaeth Sifil

	Cyfan- swm y pensiwn cronedig a chyfan daliad perthn- asol ar oedran ymd- deol ar 31/03/18	Cynnydd Gwiri- oneddol mewn pensiwn a chyfan daliad perthn- asol ar oedran ymddeol	Gwerth Trosgl- wyddo sy'n Gyferth ag Arian Parod 31/03/18	Gwerth Trosgl- wyddo sy'n Gyferth ag Arian Parod 31/03/17	Cynnydd Gwiri- oneddol yng Ngwerth Trosgl- wyddo sy'n Gyferth ag Arian Parod	Cyfraniad y cyflogwr i gyfrif pensiwn partneria- eth
	£000	£000	£000	£000	£000	£100 agosaf
Meri Huws	5-10	0-2.5	182	169	3	-
Gwenith Price	20-25	0-2.5	374	343	6	-
Dyfan Sion	10-15	0-2.5	171	146	13	-

Remuneration: range and median

Reporting bodies are required to disclose the range of staff remuneration and relationship between the remuneration of the highest-paid officer in their organisation and the median remuneration of the organisation's workforce.

	31 March 2018	31 March 2017
Remuneration band (£000) of the highest-paid officer (Commissioner)	95-100	95-100
Median remuneration of the workforce (£)	35,750	34,750
Ratio of median staff remuneration to higher paid officer	2.73	2.81
Highest pay band (excluding the Commissioner)	64,003	62,590
Lowest pay band	12,831	23,400

The median total remuneration is calculated using the full time equivalent remuneration (gross salary) as at the reporting date of all officers excluding the Commissioner.

Civil Service Pensions

	Accrued pen- sion at pension age as at 31/03/ 2018 and related lump sum	Real increase in pen- sion and related lump sum at pen- sion age	Cash EQUIVA- lent Transfer Value at 31/03/18	Cash EQUIVA- lent Transfer Value at 31/03/17	Real in- crease in Cash EQUIVA- lent Transfer Value	Employer contribu- tion to partner- ship pension account
	£000	£000	£000	£000	£000	nearest £100
Meri Huws	5-10	0-2.5	182	169	3	-
Gwenith Price	20-25	0-2.5	374	343	6	-
Dyfan Sion	10-15	0-2.5	171	146	13	-

Darperir buddion pensiwn drwy drefniadau pensiwn y Gwasanaeth Sifil. Er 1 Ebrill 2015 cyflwynwyd cynllun pensiwn newydd ar gyfer gweision sifil - Cynllun Pensiwn Gweision Sifil ac Eraill neu **alpha**, sydd yn darparu buddiannau ar sail cyflog holl yrfa gydag oedran ymddeol arferol cydradd ag Oedran Pensiwn Statudol yr aelod (neu 65 os yn hŷn). O'r dyddiad hwnnw ymaelododd pob gwas sifil a benodwyd o'r newydd a'r rhan fwyaf o'r rhai a oedd eisoes mewn gwasanaeth ag **alpha**. Cyn y dyddiad hwnnw roedd gweision sifil yn aelodau o Brif Gynllun Pensiwn y Gwasanaeth Sifil (PGPGS). Mae gan y PGPGS bedair adran: 3 yn darparu buddiannau ar sail cyflog terfynol (**classic**, **premium** neu **classic plus**) gydag oedran ymddeol arferol o 60; ac un sy'n darparu buddiannau ar sail cyflog holl yrfa (**nuvos**) gydag oedran ymddeol arferol o 65.

Nid yw'r trefniadau statudol hyn wedi eu hariannu, Senedd y Deyrnas Unedig sy'n diwallu costau'r buddion bob blwyddyn. Cynyddir pensiynau sy'n daladwy o dan **classic**, **premium**, **classic plus**, **nuvos** ac **alpha** yn flynyddol yn unol â deddfwriaeth Cynyddu Pensiynau. Parhaodd aelodau'r PGPGS a oedd o fewn 10 mlynedd o'u hoedran ymddeol arferol ar 1 Ebrill 2012 yn y PGPGS ar ôl 1 Ebrill 2015. Bydd y rhai a oedd rhwng 10 mlynedd a 13 mlynedd a 5 mis o'u hoedran ymddeol arferol ar 1 Ebrill 2012 yn ymuno ag **alpha** rhywbryd rhwng 1 Mehefin 2015 a 1 Chwefror 2022. Mae buddiannau PGPGS pob aelod sydd yn newid i **alpha** yn cael eu 'bancio', gyda buddiannau blaenorol y rhai yn un o'r adrannau cyflog terfynol y PGPGS yn seiliedig ar eu cyflog terfynol pan fyddant yn gadael **alpha**. (Mae'r ffigurau pensiwn a ddyfynnir ar gyfer swyddogion yn dangos pensiwn adeiladwyd yn PGPGS neu **alpha** – fel y bo'n briodol. Lle mae gan y swyddog fuddiannau yn y PGPGS ac **alpha** y swm a ddyfynnir yw gwerth cyfunol eu buddiannau yn y ddau gynllun.) Gall aelodau a ymaelododd â'r cynllun o fis Hydref 2002 ddewis rhwng ymaelodi â'r trefniant budd diffiniedig priodol neu ymaelodi â phensiwn rhanddeiliad 'pwrkasu ariannol' gyda chyfraniad ystyrlon gan y cyflogwr (cyfrif pensiwn **partneriaeth**).

Pennir cyfraniadau'r cyflogai yn ddibynnol ar eu cyflog ac maent yn amrywio rhwng 4.60% ac 8.05% o'r enillion pensiynadwy ar gyfer **classic**, **premium**, **classic plus**, **nuvos** ac **alpha**. Bydd buddion y cynllun **classic** yn cronni ar raddfa 1 rhan mewn 80 o'r cyflog pensiynadwy terfynol am bob blwyddyn o wasanaeth. Yn ogystal, mae cyfandaliad sy'n gywerth â thair blynedd o bensiwn dechreuol yn daladwy adeg ymddeol. Ar gyfer **premium**, bydd buddion yn cronni ar raddfa 1 rhan mewn 60 o'r enillion pensiynadwy terfynol ar gyfer pob blwyddyn o wasanaeth. Yn wahanol i **classic**, ni cheir cyfandaliad awtomatig. Yn ei hanfod, mae **classic plus** yn gynllun cymysg, gyda buddion am wasanaeth cyn 1 Hydref 2002 wedi eu cyfrifo'n fras megis **classic**, a buddion am wasanaeth o Hydref 2002 wedi eu cyfrif megis **premium**. Yn **nuvos**, mae aelod yn adeiladu pensiwn sydd wedi ei seilio ar ei gyflog pensiynadwy yn ystod cyfnod ei aelodaeth o'r cynllun. Ar ddiwedd blwyddyn y cynllun (31 Mawrth), caiff cyfrif pensiwn cyflogadwy'r aelod ei gredydu â 2.3% o gyflog pensiynadwy'r flwyddyn gynllun honno a chaiff y pensiwn cronedig ei uwchraddio yn unol â deddfwriaeth Cynyddu Pensiynau. Mae buddiannau **alpha** yn cronni yn yr un modd â **nuvos** ac eithrio bod y gyfradd cronni yn 2.32%. Ym mhob achos, gall aelodau ddewis ildio (cyfnewid) pensiwn am gyfandaliad hyd at y terfynau a osodir gan Ddeddf Cyllid 2004.

Pension benefits are provided through the Civil Service pension arrangements. From 1 April 2015 a new pension scheme for civil servants was introduced – the Civil Servants and Others Pension Scheme or **alpha**, which provides benefits on a career average basis with a normal pension age equal to the member's State Pension Age (or 65 if higher). From that date all newly appointed civil servants and the majority of those already in service joined **alpha**. Prior to that date, civil servants participated in the Principal Civil Service Pension Scheme (PCSPS). The PCSPS has four sections: 3 providing benefits on a final salary basis (**classic**, **premium** or **classic plus**) with a normal pension age of 60; and one providing benefits on a whole career basis (**nuvos**) with a normal pension age of 65.

These statutory arrangements are unfunded with the cost of benefits met by monies voted by Parliament each year. Pensions payable under **classic**, **premium**, **classic plus**, **nuvos** and **alpha** are increased annually in line with Pensions Increase legislation. Existing members of the PCSPS who were within 10 years of their normal pension age on 1 April 2012 remained in the PCSPS after 1 April 2015. Those who were between 10 years and 13 years and 5 months from their normal pension age on 1 April 2012 will switch into **alpha** sometime between 1 June 2015 and 1 February 2022. All members who switch to **alpha** have their PCSPS benefits 'banked', with those with earlier benefits in one of the final salary sections of the PCSPS having those benefits based on their final salary when they leave **alpha**. (The pension figures quoted for officials show pension earned in PCSPS or **alpha** – as appropriate. Where the official has benefits in both the PCSPS and **alpha** the figure quoted is the combined value of their benefits in the two schemes.) Members joining from October 2002 may opt for either the appropriate defined benefit arrangement or a 'money purchase' stakeholder pension with an employer contribution (**partnership** pension account).

Employee contributions are salary-related and range between 4.60% and 8.05% of pensionable earnings for **classic**, **premium**, **classic plus**, **nuvos** and **alpha**. Benefits in classic accrue at the rate of 1/80th of final pensionable earnings for each year of service. In addition, a lump sum equivalent to three years initial pension is payable on retirement. For **premium**, benefits accrue at the rate of 1/60th of final pensionable earnings for each year of service. Unlike **classic**, there is no automatic lump sum. **Classic plus** is essentially a hybrid with benefits for service before 1 October 2002 calculated broadly as per **classic** and benefits for service from October 2002 worked out as in **premium**. In **nuvos** a member builds up a pension based on his pensionable earnings during their period of scheme membership. At the end of the scheme year (31 March) the member's earned pension account is credited with 2.3% of their pensionable earnings in that scheme year and the accrued pension is uprated in line with Pensions Increase legislation. Benefits in **alpha** build up in a similar way to **nuvos**, except that the accrual rate is 2.32%. In all cases members may opt to give up (commute) pension for a lump sum up to the limits set by the Finance Act 2004.

Trefniant pensiwn rhanddeiliad yw'r cyfrif pensiwn **partneriaeth**. Bydd y cyflogwr yn gwneud cyfraniad sylfaenol rhwng 8% a 14.75% (gan ddibynnu ar oedran yr aelod) i mewn i gynnyrch pensiwn rhanddeiliad a ddewisir gan y cyflogai o banel o ddarparwyr. Nid oes rhaid i'r cyflogai gyfrannu, ond lle byddant yn cyfrannu, bydd y cyflogwr yn cyfrannu'n gyfatebol hyd at 3% o'r cyflog pensiynadwy (yn ogystal â chyfraniad sylfaenol y cyflogwr). Bydd cyflogwyr hefyd yn cyfrannu 0.5% pellach o gyflog pensiynadwy er mwyn talu am sicrwydd budd risg a ddarperir yn ganolog (marwolaeth mewn gwasanaeth ac ymddeoliad ar sail salwch). Y pensiwn cronedig a nodir yw'r pensiwn y mae hawl gan yr aelod i'w dderbyn pan fydd yn cyrraedd oedran ymddeol, neu'n syth wedi iddo beidio â bod yn aelod gweithredol o'r cynllun os bydd eisoes wedi cyrraedd yr oedran ymddeol. Yr oedran ymddeol yw 60 ar gyfer **classic, premium a classic plus**, a 65 ar gyfer aelodau **nuvos**, a'r uchaf o 65 neu'r Oedran Ymddeol Statudol ar gyfer aelodau **alpha**. (Mae'r symiau pensiwn a ddyfynnir ar gyfer swyddogion yn dangos pensiwn a enillwyd yn PGPFS neu **alpha** - fel y bo'n briodol. Lle bo gan y swyddog buddiannau yn PGPFS ac **alpha** y swm a ddyfynnir yw gwerth cyfunol eu buddiannau yn y ddau gynllun, ond nodir gallai rhan o'r pensiwn hwnnw fod yn daladwy o wahanol oedranau.)

Ceir rhagor o wybodaeth am drefniadau pensiwn y Gwasanaeth Sifil ar y wefan www.civilservicepensionscheme.org.uk

Gwerthoedd Trosglwyddo sy'n Gyfwerth ag Arian Parod

Ystyr Gwerth Trosglwyddo sy'n Gyfwerth ag Arian Parod (GTGAP) yw'r gwerth cyfalaf wedi ei asesu gan actwari o fuddion cynllun pensiwn sydd wedi eu cronni gan aelod ar adeg benodol mewn amser. Y buddion y rhoddir gwerth arnynt yw buddion cronedig yr aelod a phensiwn cymar amodol sy'n daladwy o'r cynllun. Mae GTGAP yn daliad a wneir gan gynllun pensiwn neu drefniant er mwyn sicrhau buddion pensiwn mewn cynllun pensiwn neu drefniant arall lle bydd yr aelod yn gadael cynllun ac yn dewis trosglwyddo'r buddion a gronnwyd yn y cynllun blaenorol. Mae'r ffigurau pensiwn a ddangosir yn ymwneud â'r buddion y mae'r unigolyn wedi eu cronni o ganlyniad i gyfanswm eu haelodaeth o'r cynllun pensiwn, ac nid yn unig eu gwasanaeth mewn swyddogaeth hŷn y mae'r datgeliad yn berthnasol iddi.

Mae'r ffigurau yn cynnwys gwerth unrhyw fudd pensiwn mewn cynllun arall neu drefniant y mae'r aelod wedi ei drosglwyddo i drefniadau pensiwn y Gwasanaeth Sifil. Maent hefyd yn cynnwys unrhyw fudd pensiwn arall a gronnir i'r aelod o ganlyniad i'r ffaith ei fod wedi pwrcau budd pensiwn ychwanegol ar ei gost ei hun. Cyfrifir GTGAPau yn unol â'r Rheoliadau Cynlluniau Pensiwn Galwedigaethol (Gwerthoedd Trosglwyddo) (fel y'u diwygiwyd) 2008, ond nid ydynt yn ystyried unrhyw wir ostyngiad neu ostyngiad potensial i fudd-daliadau sy'n deillio o'r Dreth Lwfans dros Oes a allai fod yn daladwy pan gymerir budd-daliadau pensiwn.

Cynnydd gwirioneddol mewn GTGAP

The partnership pension account is a stakeholder pension **arrangement**. The employer makes a basic contribution of between 8% and 14.75% (depending on the age of the member) into a stakeholder pension product chosen by the employee from a panel of providers. The employee does not have to contribute, but where they do make contributions, the employer will match these up to a limit of 3% of pensionable salary (in addition to the employer's basic contribution). Employers also contribute a further 0.5% of pensionable salary to cover the cost of centrally-provided risk benefit cover (death in service and ill health retirement).

The accrued pension quoted is the pension the member is entitled to receive when they reach pension age, or immediately on ceasing to be an active member of the scheme if they are already at or over pension age. Pension age is 60 for members of **classic, premium and classic plus**, 65 for members of **nuvos**, and the higher of 65 or State Pension Age for members of **alpha**. (The pension figures quoted for officials show pension earned in PCSPS or **alpha** – as appropriate. Where the official has benefits in both the PCSPS and **alpha** the figure quoted is the combined value of their benefits in the two schemes, but note that part of that pension may be payable from different ages.)

Further details about the Civil Service pension arrangements can be found at the website www.civilservicepensionscheme.org.uk

Cash Equivalent Transfer Values

A Cash Equivalent Transfer Value (CETV) is the actuarially assessed capitalised value of the pension scheme benefits accrued by a member at a particular point in time. The benefits valued are the member's accrued benefits and any contingent spouse's pension payable from the scheme. A CETV is a payment made by a pension scheme or arrangement to secure pension benefits in another pension scheme or arrangement when the member leaves a scheme and chooses to transfer the benefits accrued in their former scheme. The pension figures shown relate to the benefits that the individual has accrued as a consequence of their total membership of the pension scheme, not just their service in a senior capacity to which disclosure applies.

The figures include the value of any pension benefit in another scheme or arrangement which the member has transferred to the Civil Service pension arrangements. They also include any additional pension benefit accrued to the member as a result of their buying additional pension benefits at their own cost. CETVs are worked out in accordance with The Occupational Pension Schemes (Transfer Values) (Amendment) Regulations 2008 and do not take account of any actual or potential reduction to benefits resulting from Lifetime Allowance Tax which may be due when pension benefits are taken.

Mae hyn yn adlewyrchu'r cynnydd mewn GTGAP sydd wedi ei ariannu gan y cyflogwr. Nid yw'n cynnwys y cynnydd yn y pensiwn cronedig oherwydd chwyddiant, cyfraniadau a dalwyd gan y cyflogai (gan gynnwys gwerth unrhyw fuddion a drosglwyddwyd o gynllun pensiwn neu drefniant arall) ac mae'n defnyddio ffactorau prisio cyffredin y farchnad ar gyfer cychwyn a diwedd y cyfnod.

Rhwymedigaethau pensiwn

Telir i'r Tâl-feistr Cyffredinol symiau priodol i gynrychioli rhwymedigaethau cronedig Prif Gynllun Pensiwn y Gwasanaeth Sifil. Ceir rhagor o fanylion yn yr Adroddiad Taliadau Cydnabyddiaeth ac yn nodyn 1.8 i'r cyfrifon.

138

Real increase in CETV

This reflects the increase in CETV that is funded by the employer. It does not include the increase in accrued pension due to inflation, contributions paid by the employee (including the value of any benefits transferred from another pension scheme or arrangement) and uses common market valuation factors for the start and end of the period.

Pension liabilities

Payment is made to the Paymaster General of such sums as may be appropriate as representing accruing liabilities of the Principal Civil Service Pension Scheme. Further details are included in the Remuneration Report and note 1.8 to the accounts.

139

Adroddiad staff

140

Demograffeg oedran/rhyw'r gweithlu

Oedran cyfartalog swyddogion Comisiynydd y Gymraeg ar 31 Mawrth 2018 oedd 36 mlwydd oed (2016-17: 36 mlwydd oed).

Crynoir demograffeg rhywedd y cyfarwyddwyr a'r swyddogion ar 31 Mawrth 2018 yn y tabl isod:

	31 Mawrth 2018		31 Mawrth 2017	
	Gwryw %	Menyw %	Gwryw %	Menyw %
Comisiynydd a'r Cyfarwyddwyr	33.3	66.7	33.3	66.7
Swyddogion eraill	35.4	64.6	32.5	67.5
Cyfanswm	35.3	64.7	32.6	67.4

Rheoli absenoldeb a phresenoldeb

Cyfanswm y diwrnodau gwaith a gollwyd drwy absenoldeb salwch am y cyfnod 1 Ebrill 2017 hyd 31 Mawrth 2018 oedd 292.0 (2016-17: 139.5).

O'r diwrnodau gwaith a gollwyd drwy salwch, roedd 56.8% (2016-17: 100%) ohonynt oherwydd absenoldeb tymor byr a 43.2% (2016-17: 0%) oherwydd absenoldeb hirdymor. Diffiniad absenoldeb hirdymor yw absenoldeb o fwy nag 20 diwrnod am yr un rheswm.

Cyfartaledd y diwrnodau gwaith a gollwyd fesul pen (cywerth â llawn amser) oedd 6.3 (2016-17: 3.1) a hynny wedi ei seilio ar 46.3¹ aelod o staff cywerth â llawn amser (2016-17: 45.4¹).

¹ At bwrpas y datgeliad mae aelodau staff cywerth â llawn amser yn cynnwys Comisiynydd y Gymraeg a 45.3 swyddog cywerth â llawn amser (2016-17: 44.4)

Trosiant staff

Roedd cyfradd trosiant staff yn 2017-18 yn 12.6% (2016-17: 14.5%).

Cofrestr rhoddion

Mae gan y Comisiynydd gofrestr rhoddion. Nid oes unrhyw eitem a gofnodwyd yn ystod y flwyddyn yn cael ei hystyried o bwys materol fel y bo angen ei chynnwys yn y datganiadau ariannol hyn.

Staff report

141

Age/sex demography of workforce

The average age of the Welsh Language Commissioner's workforce on 31 March 2018 was 36 years (2016-17: 36 years).

The gender demography of the directors and officers on 31 March 2018 is summarised in the table below.

	31 March 2018		31 March 2017	
	Male %	Female %	Male %	Female %
Commissioner and Directors	33.3	66.7	33.3	66.7
Other officers	35.4	64.6	32.5	67.5
Total	35.3	64.7	32.6	67.4

Managing absence and attendance

The total number of work days lost through sickness absence for the period 1 April 2017 to 31 March 2018 was 292.0 (2016-17: 139.5).

Of the work days lost through sickness 56.8% (2016-17: 100%) of them were due to short-term sickness and 43.2% (2016-17: 0%) were lost due to long-term sickness. Long-term absence means an absence of more than 20 days for the same reason.

The average work days lost per head (full-time equivalent) was 6.3 (2016-17: 3.1) based on 46.3¹ full-time equivalent members of staff (2016-17: 45.4¹).

¹ For the purpose of disclosure the full-time equivalent members of staff comprise the Welsh Language Commissioner and 45.3 full-time equivalent officers (2016-17: 44.4)

Staff turnover

The staff turnover rate in 2017-18 was 12.6% (2016-17: 14.5%).

Gifts register

The Commissioner operates a gifts register. No item noted during the year is considered of material interest for inclusion in these financial statements.

Adroddiad staff

Niferoedd swyddogion a chostau perthnasol

	2017-18 £000	2016-17 £000
Cyflogau (cytundebau parhaol)	1,469	1,410
Cyflogau (cytundebau cyfnod penodol)	203	214
Costau nawdd cymdeithasol	140	136
Costau pensiwn	347	340
	2,159	2,100
Ffioedd aelodau o bwyllgorau (1)	8	5
Costau swyddogion drwy asiantaeth	2	7
Cyfanswm	2,169	2,112
Niferoedd swyddogion	2017-18	2016-17
Comisiynydd y Gymraeg	1.0	1.0
Swyddogion a gyflogir ar gytundebau parhaol	37.9	37.4
Swyddogion a gyflogir ar gytundebau cyfnod penodol	7.4	7.0
Swyddogion drwy asiantaeth	0.1	0.2
Nifer cyfartalog (2)	46.4	45.6
Aelodau o bwyllgorau (1)	7	9

¹ Mae'r aelodau yn cynnwys 3 aelod o'r Panel Cyngori (2016-17: 5) a 4 aelod o'r Pwyllgor Archwilio a Risg (2016-17: 4). Talwyd ffioedd o £256 y dydd i'r Cadeirydd a £198 y dydd i aelodau eraill. Iddiodd Nigel Annett ei ffi am fynychu'r Pwyllgor Archwilio a Risg yn 2016-17.

² Nifer cywerth â llawn amser a gyflogwyd yn ystod y flwyddyn.

Ceir gwybodaeth am fuddiannau cyflog a phensiwn y Comisiynydd a swyddogion hŷn y Comisiynydd ar dudalennau 126 i 138.

Staff report

Officer numbers and related costs

	2017-18 £000	2016-17 £000
Salaries (permanent contracts)	1,469	1,410
Salaries (fixed term contracts)	203	214
Social security costs	140	136
Pension costs	347	340
	2,159	2,100
Committee members' fees (1)	8	5
Agency staff costs	2	7
Total cost	2,169	2,112
Staff numbers	2017-18	2016-17
Welsh Language Commissioner	1.0	1.0
Officers employed on permanent contracts	37.9	37.4
Officers employed on fixed term contracts	7.4	7.0
Agency staff	0.1	0.2
Average numbers (2)	46.4	45.6
Committee members (1)	7	9

¹ Comprised of 3 members of the Advisory Panel (2016-17: 5) and 4 members of the Audit and Risk Committee (2016-17: 4). The fees paid were £256 per day for the Chair and £198 per day for other members. Nigel Annett waived his fee for attending the Audit and Risk Committee in 2016-17.

² Full Time Equivalent employed during the year.

The salary and pension entitlements of the Commissioner and officers in the most senior positions are included on pages 127 to 139.

Pensiynau

Ceir manylion pensiynau ar dudalennau 132 i 138.

Mae Prif Gynllun Pensiwn y Gwasanaeth Sifil (PGPGS) ac alpha yn gynlluniau buddiannau diffiniedig heb ei ariannu ar gyfer nifer o gyflogwyr ac o ganlyniad nid oes modd i Gomisiynydd y Gymraeg adnabod ei chyfran o'r asedau a'r rhwymedigaethau sylfaenol. Pennodd actiwari'r cynllun werth y cynllun ar 31 Mawrth 2012. Mae gwybodaeth ar gael yng nghyfrifon adnoddau Swyddfa'r Cabinet: Civil Superannuation (www.civilservice.gov.uk/pensions).

Ar gyfer 2017-18, roedd cyfraniadau'r cyflogwr o £344,000 (2016-17 : £338,000) yn daladwy i gynlluniau pensiwn y gwasanaeth sifil un o bedair graddfa rhwng 20.0% a 24.5% o gyflog pensiynadwy, yn seiliedig ar fandiau cyflog. Mae Actiwari'r Cynllun yn adolygu cyfraniadau'r cyflogwr, gan amlaf bob pedair blynedd, yn dilyn prisiant llawn o'r cynllun. Mae graddfeydd y cyfraniadau yn adlewyrchu buddiannau a gronwyd yn ystod 2017-18 i'w talu ar ymddeoliad yr aelod, nid y buddiannau a dalwyd yn ystod y cyfnod hwn i bensiynwyr presennol.

Gall swyddogion ddewis agor cyfrif pensiwn partneriaeth, cynllun pensiwn rhanddeiliad â chyfraniad cyflogwr. Talwyd cyfraniadau'r cyflogwr o £3,000 (2016-17: £3,000) i un neu fwy o banel o dri o ddarparwyr pensiwn rhanddeiliad penodedig. Mae cyfraniadau'r cyflogwr yn ddibynnol ar oedran ac ar raddfa rhwng 8.0% a 14.75% o gyflog pensiynadwy. Mae'r cyflogwr hefyd yn rhoi cyfraniad cyfatebol o hyd at 3% o gyflog pensiynadwy. Yn ogystal roedd cyfraniadau cyflogwr o £160 (2016-17: £150), 0.5% o gyflog pensiynadwy, yn daladwy i PGPGS i warchod rhag cost darparu yn y dyfodol am gyfandaliadau buddiant marwolaeth mewn swydd neu ymddeoliad o achos afiechyd y cyflogion hyn.

Pensions

Details of pensions are included on pages 133 to 139.

The Principal Civil Service Pension Scheme (PCSPS) is an unfunded multi-employer defined benefit scheme but the Welsh Language Commissioner is unable to identify its share of the underlying assets and liabilities. The scheme actuary valued the scheme as at 31 March 2012. You can find details in the resource accounts of the Cabinet Office: Civil Superannuation (www.civilservice.gov.uk/pensions).

For 2017-18, employers' contributions of £344,000 (2016-17: £338,000) were payable to the PCSPS at one of four rates in the range 20.0% to 24.5% of pensionable pay, based on salary bands. The Scheme Actuary reviews employer contributions usually every four years following a full scheme valuation. The contribution rates are set to meet the cost of the benefits accruing during 2017-18 to be paid when the member retires and not the benefits paid during this period to existing pensioners.

Employees can opt to open a partnership pension account, a stakeholder pension with an employer contribution. Employers' contributions of £3,000 (2016-17: £3,000) were paid to one or more of the panel of three appointed stakeholder pension providers. Employer contributions are age-related and range from 8.0% to 14.75% of pensionable pay. Employers also match employee contributions up to 3% of pensionable pay. In addition, employer contributions of £160 (2016-17: £150), 0.5% of pensionable pay was payable to the PCSPS to cover the cost of the future provision of lump sum benefits on death in service or ill health retirement of these employees.

Datganiad o Gyfrifoldebau'r Swyddog Cyfrifyddu

146

Yn unol ag Atodlen 1 Paragraff 18(1), Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011, mae'n ofynnol i Gomisiynydd y Gymraeg lunio cyfrifon o ran pob blwyddyn ariannol yn unol â chyfarwyddiadau a roddir, gyda chydysniad Trysorlys EM, gan Weinidogion Cymru.

Llunnir y cyfrifon ar sail gronadol, ac mae'n rhaid iddynt roi darlun gwir a theg o sefyllfa'r Comisiynydd ar ddiwedd y cyfnod, ac o'r gwariant net, newidiadau yn ecwiti'r trethdalwr a'r llifoedd arian am y flwyddyn.

Wrth baratoi'r cyfrifon mae'n ofynnol i'r Swyddog Cyfrifyddu gydymffurfio â gofynion y Government Financial Reporting Manual ac yn arbennig i:

- ufuddhau i'r cyfarwyddyd cyfrifon a roddwyd gan Weinidogion Cymru, gan gynnwys y gofynion perthnasol o ran cadw cyfrifon a datgeliadau, a gweithredu polisiau cyfrifo perthnasol a'u defnyddio'n gyson;
- llunio penderfyniadau ac amcangyfrifon mewn modd rhesymol;
- datgan a gadwyd at y safonau cyfrifo perthnasol a osodwyd yn y Government Financial Reporting Manual, a datgelu ac esbonio unrhyw wyro materol a welir yn y cyfrifon; a
- llunio cyfrifon ar sail bod yn fusnes gweithredol.

Yn unol ag Atodlen 1 Paragraff 16(1), Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011, y Comisiynydd yw'r Swyddog Cyfrifyddu.

Statement of the Accounting Officer's Responsibilities

147

Under Schedule 1 Paragraph 18(1) of the Welsh Language (Wales) Measure 2011, the Welsh Language Commissioner is required to prepare accounts in respect of each financial year in accordance with directions given, with the consent of HM Treasury, by the Welsh Ministers.

The accounts are prepared on an accruals basis and must give a true and fair view of the Commissioner's state of affairs at the period end and its net expenditure, changes in taxpayers' equity and cash flows for the year.

In preparing the accounts the Accounting Officer is required to comply with the requirements of the Government Financial Reporting Manual and in particular to:

- observe the accounts direction issued by the Welsh Ministers, including the relevant accounting and disclosure requirements, and apply suitable accounting policies on a consistent basis;
- make judgements and estimates on a reasonable basis;
- state whether applicable accounting standards as set out in the Government Financial Reporting Manual have been followed, and disclose and explain any material departures in the accounts; and
- prepare the accounts on a going concern basis.

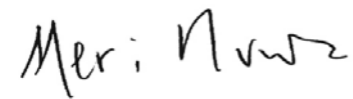
In accordance with Schedule 1 Paragraph 16(1) of the Welsh Language (Wales) Measure 2011 the Commissioner is the Accounting Officer.

Mae cyfrifoldebau'r Swyddog Cyfrifyddu, gan gynnwys cyfrifoldeb am sicrhau priodoldeb a rheoleidd-dra'r cyllid cyhoeddus y mae'r Swyddog Cyfrifyddu'n atebol amdano, tros gadw cofnodion priodol ac i warchod asedau Comisiynydd y Gymraeg, wedi eu nodi yn y memorandwm, Managing Public Money, a gyhoeddwyd gan Drysorlys EM a Rheoli Arian Cyhoeddus Cymru, a gyhoeddwyd gan Lywodraeth Cymru.

Fel Swyddog Cyfrifyddu gallaf gadarnhau:

148

- o hyd y gwn, nid oes unrhyw wybodaeth archwilio berthnasol nad yw archwilwyr yr endid yn ymwybodol ohonynt;
- o fy mod wedi cymryd pob cam y dylwn fod wedi ei gymryd i wneud fy hun yn ymwybodol o unrhyw wybodaeth archwilio berthnasol ac i sicrhau bod archwilwyr yr endid yn ymwybodol o'r wybodaeth honno; a
- o bod yr adroddiad blynyddol a'r cyfrifon hyn yn deg, yn gytbwys ac yn ddealladwy a fy mod yn cymryd cyfrifoldeb personol amdanynt ac am y farn sydd ei hangen er mwyn pennu eu bod yn deg, yn gytbwys ac yn ddealladwy.

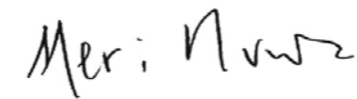
Meri Huws
Swyddog Cyfrifyddu
Comisiynydd y Gymraeg
13 Gorffennaf 2018

The responsibilities of an Accounting Officer, including responsibility for the propriety and regularity of the public finances for which the Accounting Officer is answerable, for keeping proper records and for safeguarding the Welsh Language Commissioner's assets, are set out in the memorandum, Managing Public Money, published by HM Treasury and Managing Welsh Public Money, published by the Welsh Government.

As Accounting Officer, I confirm that:

149

- o as far as I am aware, there is no relevant audit information of which the entity's auditors are unaware;
- o I have taken all the steps that I ought to have taken to make myself aware of any relevant audit information and to establish that the entity's auditors are aware of that information; and
- o this annual report and accounts as a whole is fair, balanced and understandable and that I take personal responsibility for this annual report and accounts and the judgments required for determining that it is fair, balanced and understandable.

Meri Huws
Accounting Officer
Welsh Language Commissioner
13 July 2018

Tystysgrif ac adroddiad archwilio annibynnol Archwilydd Cyffredinol Cymru i Gynulliad Cenedlaethol Cymru

150

Adroddiad ar yr archwiliad o'r datganiadau ariannol

Barn

Ardystiaf fy mod wedi archwilio datganiadau ariannol Comisiynydd y Gymraeg am y flwyddyn a ddaeth i ben 31 Mawrth 2018 o dan Fesur y Gymraeg (Cymru) 2011. Mae'r rhain yn cynnwys y Datganiad Gwariant Net Cynhwysfawr, y Datganiad ar y Sefyllfa Ariannol, y Datganiad Llif Arian Parod a'r Datganiad o Newidiadau o ran Ecwiti'r Trethdalwyr a'r nodiadau cysylltiedig. Paratowyd y datganiadau ariannol hyn o dan y polisiau cyfrifyddu a nodir ynddynt.

Yn fy marn i, mae'r datganiadau ariannol:

- o yn rhoi darlun gwir a theg o sefyllfa Comisiynydd y Gymraeg ar 31 Mawrth 2018 a'i wariant net am y flwyddyn a ddaeth i ben bryd hynny; ac
- o wedi'u paratoi'n briodol yn unol â chyfarwyddiadau Gweinidogion Cymru a gyhoeddwyd yn unol â Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011.

Sail y farn

Cynhaliais fy archwiliad yn unol â'r gyfraith berthnasol a'r Safonau Archwilio Rhyngwladol yn y DU (ISAs (DU)). Caiff fy nghyfrifoldebau o dan y safonau hyn eu disgrifio ymhellach yn adran cyfrifoldebau'r archwilydd am archwilio'r adran datganiadau ariannol yn fy adroddiad. Rwy'n annibynnol o'r corff yn unol â'r gofynion moesegol sy'n berthnasol i'm harchwiliad o'r datganiadau ariannol yn y DU, yn cynnwys Safon Foesegol y Cyngor Adrodd Ariannol, ac rwyf wedi cyflawni fy nghyfrifoldebau moesegol eraill yn unol â'r gofynion hyn. Credaf fod y dystiolaeth archwilio rwyf wedi'i chael yn ddigonol ac yn briodol i ddarparu sail i'm barn.

Certificate and independent auditor's report of the Auditor General for Wales, to the National Assembly for Wales

151

Report on the audit of the financial statements

Opinion

I certify that I have audited the financial statements of the Welsh Language Commissioner for the year ended 31 March 2018 under the Welsh Language (Wales) Measure 2011. These comprise the Statement of Comprehensive Net Expenditure, Statement of Financial Position, Statement of Cash Flows, and Statement of Changes in Taxpayers Equity and related notes. These financial statements have been prepared under the accounting policies set out within them.

In my opinion the financial statements:

- o give a true and fair view of the state of the Welsh Language Commissioner's affairs as at 31 March 2018 and of its net expenditure, for the year then ended; and
- o have been properly prepared in accordance with Welsh Ministers' directions issued in accordance with the Welsh Language (Wales) Measure 2011.

Basis for opinion

I conducted my audit in accordance with applicable law and International Standards on Auditing in the UK (ISAs (UK)). My responsibilities under those standards are further described in the auditor's responsibilities for the audit of the financial statements section of my report. I am independent of the body in accordance with the ethical requirements that are relevant to my audit of the financial statements in the UK including the Financial Reporting Council's Ethical Standard, and I have fulfilled my other ethical responsibilities in accordance with these requirements. I believe that the audit evidence I have obtained is sufficient and appropriate to provide a basis for my opinion.

Casgliadau yn ymwneud â busnes gweithredol

Nid oes gennyf unrhyw beth i'w nodi o ran y materion canlynol y mae Safonau Archwilio Rhyngwladol y DU yn ei gwneud yn ofynnol i mi gyflwyno adroddiad i chi arnynt os bydd yr amgylchiadau canlynol yn berthnasol:

- o nid yw'r defnydd o sail gyfrifyddu busnes gweithredol wrth baratoi'r datganiadau ariannol yn briodol; neu
- o nid yw'r Comisiynydd y Gymraeg wedi datgelu yn y datganiadau ariannol unrhyw ansicrwydd perthnasol a nodwyd a all fwrw amheuaeth sylweddol dros allu'r corff i barhau i fabwysiadu sail gyfrifyddu busnes gweithredol am gyfnod o ddeuddeg mis o leiaf o'r dyddiad pan awdurdodir cyhoeddi'r datganiadau ariannol.

152

Gwybodaeth arall

Comisiynydd y Gymraeg sy'n gyfrifol am y wybodaeth arall yn yr adroddiad blynyddol a chyfrifon. Mae'r wybodaeth arall yn cynnwys y wybodaeth yn yr adroddiad blynyddol, heblaw am y datganiadau ariannol a'm hadroddiad fel archwilydd arnynt. Nid yw fy marn am y datganiadau ariannol yn cwmpasu'r wybodaeth arall ac, ar wahân i'r graddau a nodir yn benodol yn ddiweddarach yn fy adroddiad, nid wyf yn mynegi unrhyw fath o gasgliad sicrwydd ar hynny.

Mewn cysylltiad â'm harchwiliad o'r datganiadau ariannol, fy nghyfrifoldeb yw darllen y wybodaeth arall er mwyn nodi anghysondebau perthnasol â'r datganiadau ariannol archwiliedig a nodi unrhyw wybodaeth sy'n ymddangos fel petai'n berthnasol anghywir ar sail y wybodaeth a ddaeth i law wrth i mi gyflawni'r archwiliad neu sy'n berthnasol anghyson â'r wybodaeth honno. Os dof yn ymwybodol o unrhyw gamddatganiadau neu anghysondebau perthnasol amlwg, ystyriaf y goblygiadau i'm hadroddiad.

Barn ar reoleidd-dra

Yn fy marn i, mae'r gwariant a'r incwm a nodir yn y datganiadau ariannol wedi eu defnyddio at y dibenion a fwrriadwyd gan Gynulliad Cenedlaethol Cymru ymhob ffordd berthnasol ac mae'r trafodion ariannol a gofnodir yn y datganiadau ariannol yn cydymffurfio â'r awdurdodau sy'n eu llywodraethu.

Conclusions relating to going concern

I have nothing to report in respect of the following matters in relation to which the ISAs (UK) require me to report to you where:

- o the use of the going concern basis of accounting in the preparation of the financial statements is not appropriate; or
- o the Welsh Language Commissioner has not disclosed in the financial statements any identified material uncertainties that may cast significant doubt about the body's ability to continue to adopt the going concern basis of accounting for a period of at least twelve months from the date when the financial statements are authorised for issue.

153

Other information

The Welsh Language Commissioner is responsible for the other information in the annual report and accounts. The other information comprises the information included in the annual report other than the financial statements and my auditor's report thereon. My opinion on the financial statements does not cover the other information and, except to the extent otherwise explicitly stated in my report, I do not express any form of assurance conclusion thereon.

In connection with my audit of the financial statements, my responsibility is to read the other information to identify material inconsistencies with the audited financial statements and to identify any information that is apparently materially incorrect based on, or materially inconsistent with, the knowledge acquired by me in the course of performing the audit. If I become aware of any apparent material misstatements or inconsistencies I consider the implications for my report.

Opinion on regularity

In my opinion, in all material respects, the expenditure and income in the financial statements have been applied to the purposes intended by the National Assembly for Wales and the financial transactions recorded in the financial statements conform to the authorities which govern them.

Adrodd ar ofynion eraill

Barn ar faterion eraill

Yn fy marn i, mae'r rhan o'r Adroddiad ar Gydabyddiaeth i'w harchwilio wedi'i pharatoi'n briodol yn unol â chyfarwyddiadau Gweinidogion Cymru a wnaed o dan Fesur y Gymraeg (Cymru) 2011.

Yn fy marn i, yn seiliedig ar y gwaith a wnaed yn ystod fy archwiliad:

- o mae'r wybodaeth a roddwyd yn y Datganiad Llywodraethiant Blynyddol ar gyfer y flwyddyn ariannol y paratowyd y datganiadau ariannol ar ei chyfer yn gyson â'r datganiadau ariannol ac wedi'i baratoi yn unol â chanllawiau Gweinidogion Cymru;
- o mae'r wybodaeth a roddwyd yn yr Adroddiad Strategol ar gyfer y flwyddyn ariannol y paratowyd y datganiadau ariannol ar ei chyfer yn gyson â'r datganiadau ariannol ac wedi'i baratoi yn unol â Fesur y Gymraeg (Cymru) 2011.

Materion y cyflwynaf adroddiad arnynt drwy eithriad

Yn sgil gwybodaeth a dealltwriaeth y corff a'i amgylchedd a gafwyd yn ystod yr archwiliad, nid wyf wedi nodi camddatganiadau perthnasol yn yr Adroddiad Strategol nodwch y wybodaeth arall a ddarparwyd neu'r Datganiad Llywodraethu Blynyddol.

Nid oes gennyf unrhyw beth i'w nodi o ran y materion canlynol, y cyflwynaf adroddiad i chi arnynt os bydd yr amgylchiadau canlynol yn berthnasol, yn fy marn i:

- o ni chadwyd cofnodion cyfrifyddu priodol;
- o nid yw'r datganiadau ariannol na'r Adroddiad ar Gyflogau sydd i'w harchwilio yn cyd-fynd â'r cofnodion a'r ffurflenni cyfrifyddu;
- o ni ddatgelwyd gwybodaeth a bennwyd gan Gweinidogion Cymru o ran cydnabyddiaeth a thrafodion eraill; neu
- o nid wyf wedi derbyn yr holl wybodaeth ac esboniadau sydd eu hangen arnaf ar gyfer fy archwiliad.

Adroddiad

Nid oes gennyf sylwadau i'w gwneud ar y datganiadau ariannol hyn.

Cyfrifoldebau

Cyfrifoldebau'r Swyddog Cyfrifyddu am y datganiadau ariannol

Fel yr eglurir yn fanylach yn y Datganiad o Gyfrifoldebau'r Swyddog Cyfrifyddu, mae'r Swyddog Cyfrifyddu yn gyfrifol am baratoi'r datganiadau ariannol yn unol â Fesur y Gymraeg (Cymru) 2011 a chyfarwyddiadau a wnaed gan Gweinidogion Cymru o dan y

Report on other requirements

Opinion on other matters

In my opinion, the part of the Remuneration Report to be audited has been properly prepared in accordance with Welsh Ministers' directions made under the Welsh Language (Wales) Measure 2011.

In my opinion, based on the work undertaken in the course of my audit:

- o the information given in the Annual Governance Statement for the financial year for which the financial statements are prepared is consistent with the financial statements and has been prepared in accordance with Welsh Ministers' guidance;
- o the information given in the Strategic Report for the financial year for which the financial statements are prepared is consistent with the financial statements and has been prepared in accordance with the Welsh Language (Wales) Measure 2011.

Matters on which I report by exception

In the light of the knowledge and understanding of the body and its environment obtained in the course of the audit, I have not identified material misstatements in the Strategic Report provided with the financial statements or the Annual Governance Statement.

I have nothing to report in respect of the following matters which I report to you if, in my opinion:

- o proper accounting records have not been kept;
- o the financial statements and the part of the Remuneration Report to be audited are not in agreement with the accounting records and returns;
- o information specified by Welsh Ministers regarding the remuneration and other transactions is not disclosed; or
- o I have not received all of the information and explanations I require for my audit.

Report

I have no observations to make on these financial statements.

Responsibilities

Responsibilities of the Accounting Officer for the financial statements

As explained more fully in the Statement of Accounting Officer's Responsibilities, the Accounting Officer is responsible for preparing the financial statements in accordance with the Welsh Language (Wales) Measure 2011 and Welsh Ministers' directions made there under, for being satisfied that they give a true and fair view and for such internal

Ddeddf honno, ac am fod yn fodlon eu bod yn rhoi darlun gwir a theg ac am y fath reolaeth fewnol ag sy'n angenrheidiol ym marn y Swyddog Cyfrifyddu i allu paratoi datganiadau ariannol sy'n rhydd o gamddatganiadau perthnasol, boed hynny drwy dwyll neu wall.

Wrth baratoi'r datganiadau ariannol, mae'r Swyddog Cyfrifyddu yn gyfrifol am asesu gallu'r corff i barhau fel busnes gweithredol, gan ddatgelu fel sy'n gymwys, faterion yn ymwneud â busnes gweithredol a defnyddio sail gyfrifyddu busnes gweithredol oni thybir nad yw hynny'n briodol.

Cyfrifoldebau'r archwilydd am archwilio'r datganiadau ariannol

Fy amcanion yw cael sicrwydd rhesymol ynghylch p'un a yw'r datganiadau ariannol gyda'i gilydd yn rhydd o gamddatganiad perthnasol, boed hynny drwy dwyll neu wall, a chyhoeddi adroddiad yr archwilydd sy'n cynnwys fy marn. Mae sicrwydd rhesymol yn lefel uchel o sicrwydd, ond nid yw'n gwarantu y bydd archwiliad a gynhelir yn unol â Safonau Archwilio Rhyngwladol y DU bob amser yn canfod camddatganiad perthnasol pan fo'n bodoli. Gall camddatganiadau ddeillio o dwyll neu wall ac fe'u hystyrir yn berthnasol os, yn unigol neu gyda'i gilydd, y gellid disgwyl iddynt yn rhesymol ddylanwadu ar benderfyniadau economaidd defnyddwyr a wneir ar sail y datganiadau ariannol hyn.

Ceir disgrifiad pellach o gyfrifoldebau'r archwilydd am archwilio'r datganiadau ariannol ar wefan y Cyngor Adrodd Ariannol yn www.frc.org.uk/auditorsresponsibilities. Mae'r disgrifiad hwn yn rhan o'm hadroddiad archwilio.

Cyfrifoldebau am reoleidd-dra

Mae'r Swyddog Cyfrifyddu yn gyfrifol am sicrhau rheoleidd-dra trafodion ariannol.

Mae'n ofynnol i mi gael tystiolaeth ddigonol i roi sicrwydd rhesymol bod y gwariant a'r incwm wedi'u cymhwyso at y dibenion a fwriadwyd gan Gynulliad Cenedlaethol Cymru a bod y trafodion ariannol yn cydymffurfio â'r awdurdodau sy'n eu llywodraethu.

Huw Vaughan Thomas
Archwilydd Cyffredinol Cymru
17 Gorffennaf 2018

Swyddfa Archwilio Cymru
24 Heol y Gadeirlan
Caerdydd CF11 9LJ

Cyfrifoldeb y Comisiynydd yw i gynnal a chadw a sicrhau uniondeb gwefan Comisiynydd y Gymraeg; nid yw gwaith sydd yn cael ei gynnal gan yr archwilydd yn ymwneud ag ystyried y materion hyn, ac o ganlyniad, nid yw'r archwilydd yn derbyn unrhyw gyfrifoldeb dros unrhyw newidiadau a allai fod wedi digwydd i'r datganiadau ariannol ers cael eu cyhoeddi gyntaf ar y wefan.

control as the Accounting Officer amend as appropriate determines is necessary to enable the preparation of financial statements that are free from material misstatement, whether due to fraud or error.

In preparing the financial statements, the Accounting Officer is responsible for assessing the body's ability to continue as a going concern, disclosing as applicable, matters related to going concern and using the going concern basis of accounting unless deemed inappropriate.

Auditor's responsibilities for the audit of the financial statements

My objectives are to obtain reasonable assurance about whether the financial statements as a whole are free from material misstatement, whether due to fraud or error, and to issue an auditor's report that includes my opinion. Reasonable assurance is a high level of assurance, but is not a guarantee that an audit conducted in accordance with ISAs (UK) will always detect a material misstatement when it exists. Misstatements can arise from fraud or error and are considered material if, individually or in the aggregate, they could reasonably be expected to influence the economic decisions of users taken on the basis of these financial statements.

A further description of the auditor's responsibilities for the audit of the financial statements is located on the Financial Reporting Council's website www.frc.org.uk/auditorsresponsibilities. This description forms part of my auditor's report.

Responsibilities for regularity

The Accounting Officer is responsible for ensuring the regularity of financial transactions.

I am required to obtain sufficient evidence to give reasonable assurance that the expenditure and income have been applied to the purposes intended by the National Assembly for Wales and the financial transactions conform to the authorities which govern them.

Huw Vaughan Thomas
Auditor General for Wales
17 July 2018

Wales Audit Office
24 Cathedral Road
Cardiff CF11 9LJ

The Auditor General for Wales has certified and reported on these Accounts in their original form. This version is a translation of the original Welsh version. The responsibility for the accuracy of this translation lies with the Welsh Language Commissioner, and not with the Auditor General.

The maintenance and integrity of the Welsh Language Commissioner's website is the responsibility of the Commissioner; the work carried out by the auditors does not involve consideration of these matters and accordingly the auditors accept no responsibility for any changes that may have occurred to the financial statements since they were initially presented on the website.

Cynadleddwyr Cymdeithas Ryngwladol y Comisiynwyr Iaith.

Delegates of the International Association of
Language Commissioners conference (IALC).

Rhan 3

Datganiadau Ariannol

160

Datganiad Gwariant Net Cynhwysfawr	162
Datganiad Sefyllfa Ariannol	164
Datganiad Llifoedd Arian	168
Datganiad Newidiadau yn Ecwiti'r Trethdalwyr	170
Nodiadau'r Cyfrifon	172

Part 3

Financial Statements

161

Statement of Comprehensive Net Expenditure	163
Statement of Financial Position	165
Statement of Cash Flows	169
Statement of Changes in Taxpayers' Equity	171
Notes to the Accounts	173

Datganiad Gwariant Net Cynhwysfawr am y flwyddyn hyd at 31 Mawrth 2018

162

	Nodiadau	2017-18 £000	2016-17 £000
Gwariant			
Costau swyddogion		2,169	2,112
Gweinyddu	4	846	748
Gwariant rhaglenni eraill	5	261	221
Dibrisiant ac amortieiddiad	6, 7	36	44
		3,312	3,125
Incwm	3	(63)	(69)
Gwariant net		3,249	3,056
Llog a dderbyniwyd		-	(1)
Gwariant net ar ôl llog		3,249	3,055

Mae'r holl weithgareddau a gwblhawyd yn ystod y flwyddyn yn parhau.

Ceir manylion costau swyddogion yn yr Adroddiad ar Daliadau Cydnabyddiaeth ac Adroddiad Staff ar dudalennau 126 i 144.

Mae'r nodiadau ar dudalennau 172 i 186 yn rhan o'r cyfrifon hyn.

Statement of Comprehensive Net Expenditure for the year ended 31 March 2018

163

	Notes	2017-18 £000	2016-17 £000
Expenditure			
Officers' costs		2,169	2,112
Administration	4	846	748
Other programme expenditure	5	261	221
Depreciation and amortisation	6, 7	36	44
		3,312	3,125
Income	3	(63)	(69)
Net expenditure		3,249	3,056
Interest receivable		-	(1)
Net expenditure after interest		3,249	3,055

All activities undertaken during the year are continuing.

Details of officers' costs are included in the Remuneration and Staff Report on pages 127 to 145.

The notes on pages 173 to 187 form part of these accounts.

Datganiad Sefyllfa Ariannol ar 31 Mawrth 2018

	Nodiadau	31 Mawrth 2018		31 Mawrth 2017	
		£000	£000	£000	£000
Asedau nad ydynt yn gyfredol					
Asedau anghyfyrrdadwy	6	14		11	
Eiddo, offer a pheiriannau	7	70		83	
Cyfanswm asedau nad ydynt yn gyfredol			84		94
Asedau cyfredol					
Masnach a symiau eraill sy'n dderbyniadwy	8	82		106	
Arian parod ac arian cywerth	9	858		1,003	
Cyfanswm asedau cyfredol			940		1,109
Cyfanswm asedau			1,024		1,203
Rhwymedigaethau cyfredol					
Masnach a symiau eraill sy'n daladwy	10	(335)		(330)	
Cyfanswm rhwymedigaethau cyfredol			(335)		(330)
Cyfanswm asedau nad ydynt yn gyfredol ac asedau cyfredol net			689		873
Rhwymedigaethau nad ydynt yn gyfredol					
Darpariaethau	11	(188)		(174)	
Cyfanswm rhwymedigaethau nad ydynt yn gyfredol			(188)		(174)
Asedau llai rhwymedigaethau			501		699

Statement of Financial Position as at 31 March 2018

	Notes	31 March 2018		31 March 2017	
		£000	£000	£000	£000
Non-Current assets					
Intangible assets	6	14		11	
Property, plant & equipment	7	70		83	
Total non-current assets			84		94
Current assets					
Trade and other receivables	8	82		106	
Cash and cash equivalents	9	858		1,003	
Total current assets			940		1,109
Total assets			1,024		1,203
Current liabilities					
Trade and other payables	10	(335)		(330)	
Total current liabilities			(335)		(330)
Non-current assets plus net current assets			689		873
Non-current liabilities					
Provisions	11	(188)		(174)	
Total non-current liabilities			(188)		(174)
Assets less liabilities			501		699

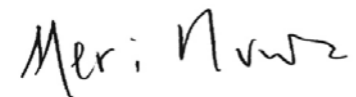
Datganiad Sefyllfa Ariannol ar 31 Mawrth 2018

Nodiadau	31 Mawrth 2018		31 Mawrth 2017	
	£000	£000	£000	£000
Ecwiti'r trethdalwyr				
Cronfa gyffredinol		501		699
		<u>501</u>		<u>699</u>

166

Mae'r nodiadau ar dudalennau 172 i 186 yn rhan o'r cyfrifon hyn.

Mae'r datganiadau ariannol ar dudalennau 162 i 170 wedi eu cymeradwyo gan y Swyddog Cyfrifyddu ac wedi eu llofnodi gan:

Meri Huws
Swyddog Cyfrifyddu
Comisiynydd y Gymraeg
13 Gorffennaf 2018

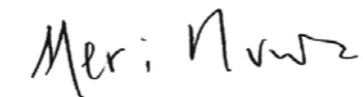
Statement of Financial Position as at 31 March 2018

Notes	31 March 2018		31 March 2017	
	£000	£000	£000	£000
Taxpayers' equity				
General reserve		501		699
		<u>501</u>		<u>699</u>

167

The notes on pages 173 to 187 form part of these accounts.

The financial statements on pages 163 to 171 were approved by the Accounting Officer and signed by:

Meri Huws
Accounting Officer
Welsh Language Commissioner
13 July 2018

Datganiad Llifoedd Arian am y flwyddyn hyd at 31 Mawrth 2018

168

	2017-18	2016-17
Nodiadau	£000	£000
Llifoedd arian o weithgareddau gweithredu		
Gwariant net	(3,249)	(3,056)
Amortiddiad ar asedau anghyfyrrdadwy	6 3	8
Dibrisiant ar eiddo, offer a pheiriannau	7 33	36
Colled ar werthiant asedau nad ydynt yn gyfredol	9	-
Lleihad / (Cynnydd) mewn derbyniadau masnach ac asedau cyfredol eraill	8 24	36
Cynnydd / (Lleihad) mewn taliadau masnach a thaliadau eraill	10 5	(7)
Cynnydd / (Lleihad) mewn darpariaethau	11 14	(2)
(All-lif) arian net o weithgareddau gweithredu	(3,161)	(2,985)
Llifoedd arian o weithgareddau buddsoddi		
Llog a dderbyniwyd	-	1
Taliad i gaffael asedau anghyfyrrdadwy	6 (6)	(1)
Taliad i gaffael eiddo, offer a pheiriannau	7 (29)	(17)
Derbyniadau am werthiant eiddo, offer a pheiriannau	-	-
(All-lif) arian net o weithgareddau buddsoddi	(35)	(17)
Llifoedd arian o weithgareddau cyllido		
Cyllido gan Weinidogion Cymru	3,051	3,051
Cyllido net	3,051	3,051
Cynnydd / (Lleihad) net mewn arian parod ac arian cywerth	(145)	49
Arian parod ac arian cywerth ar ddechrau'r cyfnod	9 1,003	954
Arian parod ac arian cywerth ar ddiwedd y cyfnod	9 858	1,003

Mae'r nodiadau ar dudalennau 172 i 186 yn rhan o'r cyfrifon hyn.

Statement of Cash Flows for the year ended 31 March 2018

169

	2017-18	2016-17
Notes	£000	£000
Cash flows from operating activities		
Net expenditure	(3,249)	(3,056)
Amortisation of intangible assets	6 3	8
Depreciation of property, plant & equipment	7 33	36
Loss on sale of non-current assets	9	-
Decrease / (Increase) in trade and other receivables	8 24	36
Increase / (Decrease) in trade payables and other payables	10 5	(7)
Increase / (Decrease) in provisions	11 14	(2)
Net cash (outflow) from operating activities	(3,161)	(2,985)
Cash flows from investing activities		
Interest received	-	1
Purchase of intangible assets	6 (6)	(1)
Purchase of property, plant and equipment	7 (29)	(17)
Proceeds of disposal of property, plant and equipment	-	-
Net cash (outflow) from investing activities	(35)	(17)
Cash flows from financing activities		
Financing from Welsh Ministers	3,051	3,051
Net financing	3,051	3,051
Net increase / (decrease) in cash and cash equivalents in the period	(145)	49
Cash and cash equivalents at the beginning of the period	9 1,003	954
Cash and cash equivalents at the end of the period	9 858	1,003

The notes on pages 173 to 187 form part of these accounts.

Datganiad Newidiadau yn Ecwiti'r Trethdalwyr ar gyfer y flwyddyn hyd at 31 Mawrth 2018

170

	£000
Balans ar 1 Ebrill 2016	703
Newidiadau mewn cronfeydd ar gyfer 2016-17 (Diffyg) a gadwyd	(3,055)
Cyfanswm incwm a gwariant a gydnabyddir ar gyfer 2016-17	(3,055)
Cyllido gan Weinidogion Cymru	3,051
Balans ar 31 Mawrth 2017	699
Newidiadau mewn cronfeydd ar gyfer 2017-18 (Diffyg) a gadwyd	(3,249)
Cyfanswm incwm a gwariant a gydnabyddir ar gyfer 2017-18	(3,249)
Cyllido gan Weinidogion Cymru	3,051
Balans ar 31 Mawrth 2018	501

Mae'r nodiadau ar dudalennau 172 i 186 yn rhan o'r cyfrifon hyn.

Statement of Changes in Taxpayers' Equity for the year ended 31 March 2018

171

	£000
Balance at 1 April 2016	703
Changes in Reserves for 2016-17 Retained (Deficit)	(3,055)
Total recognised income and expense for 2016-17	(3,055)
Financing from Welsh Ministers	3,051
Balance at 31 March 2017	699
Changes in Reserves for 2017-18 Retained (Deficit)	(3,249)
Total recognised income and expense for 2017-18	(3,249)
Financing from Welsh Ministers	3,051
Balance at 31 March 2018	501

The notes on pages 173 to 187 form part of these accounts.

Nodiadau'r cyfrifon am y flwyddyn hyd at 31 Mawrth 2018

172

Lluniwyd y cyfrifon hyn yn unol â Government Financial Reporting Manual (FReM) 2017-18 a gyhoeddwyd gan Drysorlys EM, ac unrhyw Gyfarwyddyd Cyfrifon a gyhoeddwyd gan Weinidogion Cymru, gyda chaniatâd y Trysorlys. Mae'r polisiau cyfrifyddol a gynhelir yn y FReM yn gweithredu Safonau Adrodd Ariannol Rhyngwladol (IFRS), wedi eu haddasu neu eu dehongli ar gyfer cyd-destun y sector cyhoeddus. Lle bo'r FReM yn caniatáu dewis polisi cyfrifyddol, dewiswyd y polisi cyfrifyddol a ystyrir fwyaf addas ar gyfer amgylchiadau neilltuol Comisiynydd y Gymraeg, er mwyn rhoi barn gywir a theg. Disgrifir isod y polisiau neilltuol a ddilynwyd gan Gomisiynydd y Gymraeg. Fe'u gweithredwyd yn gyson wrth ddelio â'r eitemau a ystyrir yn berthnasol i'r cyfrifon.

1 Datganiad polisiau cyfrifo

(1.1) Confensiynau cyfrifo

Lluniwyd y cyfrifon hyn yn unol â'r confensiwn cost hanesyddol. Nid yw'r Comisiynydd wedi ailbriso unrhyw eiddo, offer a pheiriannau nac unrhyw asedau anghyfyrrdadwy gan nad yw addasiadau ailbriso, ym marn y Comisiynydd, yn berthnasol.

(1.2) Cyllido

Mae Comisiynydd y Gymraeg yn derbyn symiau gan Weinidogion Cymru mewn cysylltiad â gwariant a dynnir wrth gyflawni'r swyddogaethau. Ystyrir y symiau hyn yn rhai ariannu ac fe'u credydir i'r Gronfa Gyffredinol adeg eu derbyn.

(1.3) Incwm

Caiff incwm ei gydnabod yn y flwyddyn ariannol y darperir y gwasanaeth. Mae incwm sydd wedi ei anfonebu cyn bod y gwasanaeth wedi ei ddarparu yn cael ei drin fel incwm gohiredig.

(1.4) Asedau anghyfyrrdadwy

Mae asedau sefydlog anghyfyrrdadwy dros £1,000, gan gynnwys TAW anadferadwy, yn cael eu cyfalafu. Mae asedau anghyfyrrdadwy yn cynnwys trwyddedau meddalwedd cyfrifiadurol a thrwyddedau eraill. Grwpwyd nifer o asedau o'r un math gyda'i gilydd wrth bennu a ydynt uwchben neu o dan y trothwy.

Cynhwysir asedau sefydlog anghyfyrrdadwy ar eu cost hanesyddol. Nid yw'r asedau sefydlog anghyfyrrdadwy wedi eu hailbriso, gan na fyddai'r addasiadau o ailbriso yn berthnasol.

Notes to the accounts for the year ended 31 March 2018

173

These financial statements have been prepared in accordance with the 2017-18 Government Financial Reporting Manual (FReM) issued by HM Treasury, and any Accounts Direction issued by Welsh Ministers, with the consent of the Treasury. The accounting policies contained in the FReM apply International Financial Reporting Standards (IFRS) as adapted or interpreted for the public sector context. Where the FReM permits a choice of accounting policy, the accounting policy which is judged to be most appropriate to the particular circumstance of the Welsh Language Commissioner, for the purpose of giving a true and fair view, has been selected. The particular policies adopted by the Welsh Language Commissioner are described below. They have been applied consistently in dealing with items that are considered material to the accounts.

1 Statement of accounting policies

(1.1) Accounting conventions

The accounts have been prepared under the historical cost convention. The Commissioner did not re-value any property, plant and equipment or intangible assets as any revaluation adjustments were not, in the Commissioner's opinion, material.

(1.2) Funding

The Welsh Language Commissioner receives amounts in respect of expenditure incurred in carrying out functions. These amounts are regarded as financing and are credited to the General Reserve on receipt.

(1.3) Income

Income is recognised in the financial year that the service is provided. Income invoiced in advance of the service being provided is classed as deferred income.

(1.4) Intangible assets

Intangible assets in excess of £1,000, including irrecoverable VAT, are capitalised. Intangible assets include software licences and other licences. A number of the same type of asset are grouped together to determine if they fall above or below the threshold.

Intangible assets are included at their historical cost. Intangible assets have not been revalued, given that revaluation adjustments are not material.

Bydd asedau sefydlog anghyffyrddadwy yn cael eu hamorteiddio drwy randaliadau cyfartal blynyddol dros eu hoes economaidd defnyddiol amcangyfrifedig, rhwng 3 a 10 mlynedd.

(1.5) Eiddo, offer a pheiriannau

Mae eiddo, offer a pheiriannau dros £1,000, gan gynnwys TAW anadferadwy, yn cael eu cyfalafu. Grwpwyd nifer o asedau o'r un math gyda'i gilydd wrth bennu a ydynt uwchben neu o dan y trothwy.

Cynhwysir eiddo, offer a pheiriannau ar eu cost hanesyddol, gan gynnwys costau fel gwaith gosod y gellir eu priodoli'n uniongyrchol i ddod â nhw i'r cyflwr gweithio ar gyfer eu defnydd arfaethedig. Nid yw eiddo, offer a pheiriannau wedi eu hailbriso, gan na fyddai'r addasiadau o ailbriso yn berthnasol.

Bydd eiddo, offer a pheiriannau yn cael eu dibrisio drwy randaliadau cyfartal blynyddol dros hyd y les, neu eu hoes economaidd defnyddiol amcangyfrifedig, rhwng 36 a 90 mis.

(1.6) Darpariaethau

Cydnabyddir darpariaethau yn y Datganiad Sefyllfa Ariannol pan fydd gan Gomisiynydd y Gymraeg rwymedigaeth gyfreithiol neu adeiladol yn deillio o ddiwyddiad yn y gorffennol a bod tebygolrwydd y bydd angen all-lif o fudd economaidd i dalu'r rhwymedigaeth.

(1.7) Treth ar Werth

Nid yw Comisiynydd y Gymraeg wedi cofrestru ar gyfer Treth ar Werth. Adroddir ar bob gwariant a chyfalaf gan gynnwys TAW, os yw'n berthnasol, gan na ellir adennill TAW.

(1.8) Pensiynau

Telir i'r Tâl-feistr Cyffredinol symiau priodol i gynrychioli rhwymedigaethau cronedig Pensiwn y Gwasanaeth Sifil am bensiynau a buddiannau tebyg i bersonau a gyflogir gan y Comisiynydd ac am gostau gweinyddol sydd i'w priodoli i'r rhwymedigaethau a'u cyflawni.

Mae gweithwyr cyfredol a blaenorol yn dod o dan ddarpariaethau cynllun Pensiwn y Gwasanaeth Sifil. Ceir rhagor o fanylion yn yr Adroddiad Taliadau Cydnabyddiaeth ac Adroddiad Staff.

(1.9) Buddion cyflogai

Cydnabyddir cyflogau, cyfraniadau yswiriant gwladol, a budd-dal ariannol ac anariannol ar gyfer cyflogaion cyfredol yn y Datganiad Gwariant Net Cynhwysfawr wrth i wasanaethau cyflogaion gael eu cyflawni. Polisi'r Comisiynydd yw cyfrif am absenoldebau tymor byr a ddigolledir (gwyliau blynyddol taladwy) fel rhwymedigaeth (cost cronedig) lle disgwylir setlo'r iawndal absenoldeb o fewn deuddeg mis ar ôl diwedd y cyfnod y mae'r cyflogaion yn cyflawni'r gwasanaeth ynddo.

Intangible assets are amortised in equal annual instalments over their estimated useful economic lives, between 3 and 10 years.

(1.5) Property, plant and equipment

Property, plant and equipment over £1,000, including irrecoverable VAT, are capitalised. A number of the same type of asset are grouped together to determine if they fall above or below the threshold.

Property, plant and equipment are included at their historical cost including costs, such as installation costs, that can be directly attributed to bringing them to their required location and condition. Property, plant and equipment have not been revalued, given that revaluation adjustments are not material.

Property, plant and equipment are depreciated in equal annual instalments over the term of the lease or their estimated useful economic lives, between 36 and 90 months.

(1.6) Provisions

A provision is recognised in the Statement of Financial Position when The Welsh Language Commissioner has a legal or constructive obligation as a result of a past event and it is probable that an outflow of economic benefits will be required to settle the obligation.

(1.7) Value Added Tax

The Welsh Language Commissioner is not registered for Value Added Tax. Expenditure and capital is reported including VAT, where relevant, as no VAT can be recovered.

(1.8) Pensions

Payment is made to the Paymaster General of such sums as may be appropriate as representing accruing liabilities of the Civil Service Pension in respect of pensions and other similar benefits for persons employed by the Commissioner and in respect of the administrative expenses attributable to the liabilities and their discharge.

Past and present employees are covered by the provisions of the Civil Service Pension scheme. Further details are contained within the Remuneration and Staff Report.

(1.9) Employee benefits

Wages, salaries, national insurance contributions, bonuses payable and non-monetary benefit for current employees are recognised in the Statement of Comprehensive Net Expenditure as the employees' services are rendered. The Commissioner accounts for short-term compensated absences (paid annual leave) as a liability (accrued expense) where the compensation for absence is due to be settled within twelve months after the end of the period in which the employees render the service.

(1.10) Prydlesi gweithredol

Mae rhentolion prydlesi gweithredol wedi eu cyflwyno i'r Datganiad Gwariant Net Cynhwysfawr yn y flwyddyn y maent yn berthnasol iddi.

2 Gwybodaeth segmentol

Mae gwariant, incwm a llog yn ymwneud yn uniongyrchol â gweithgareddau Comisiynydd y Gymraeg. Mae'r Comisiynydd yn gweithredu yng Nghymru ac yn ymdrin â materion sy'n effeithio ar y Gymraeg a gallu personau yng Nghymru i fyw eu bywydau drwy gyfrwng y Gymraeg. Dim ond un segment sy'n gweithredu ac fe adlewyrchir hyn yn y Datganiad Gwariant Net Cynhwysfawr, y Datganiad Sefyllfa Ariannol a'r nodiadau cysylltiedig.

3 Incwm

	2017-18 £000	2016-17 £000
Comisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol Cymru	63	35
Gweinidogion Cymru	-	34
	63	69

Mae incwm yn ymwneud â phrydles weithredol ar ran o'r anheddau yn Siambrau'r Farchnad, 5-7 Heol Fair, Caerdydd. Llofnodwyd prydles gyda Chomisiynydd Cenedlaethau Dyfodol Cymru ar 25/09/2016 a bydd yn dod i ben ar 10/12/2018.

Mae'r incwm o Weinidogion Cymru ar gyfer 2016-17 yn deillio o ymrwymiad a roddwyd gan Weinidogion Cymru i ddigolledu Comisiynydd y Gymraeg am yr incwm ar gyfer y cyfnod rhwng 01/04/2016 a'r dyddiad llofnodwyd y brydles.

4 Gweinyddu

Yr oedd costau gweinyddu yn cynnwys:

	2017-18 £000	2016-17 £000
Llety – Rhent swyddfa	120	119
Llety – Costau eraill	141	172
Darpariaeth ar gyfer addurno a dadfeiliadau swyddfeydd	20	6
Teithio, cynhaliaeth a lletygarwch	84	68
Hyfforddiant a recriwtio	37	33
Cyfreithiol a phroffesiynol	205	114
Technoleg gwybodaeth a thelathrebu	134	141
Cyfathrebu	37	32
Gwasanaethau archwilyr (tâl yr archwiliad allanol)	15	15
Costau gweinyddu eraill	53	48
	846	748

(1.10) Operating leases

Operating lease rentals are charged to the Statement of Comprehensive Net Expenditure in the year to which they relate.

2 Segmental information

Expenditure, income and interest relate directly to the activities of the Welsh Language Commissioner. The Commissioner's office operates in Wales and deals with issues that affect the Welsh language and the ability of persons in Wales to live their lives through the medium of Welsh. There is only one operational segment as reflected in the Statement of Comprehensive Net Expenditure, the Statement of Financial Position and the associated notes.

3 Income

	2017-18 £000	2016-17 £000
Future Generations Commissioner for Wales	63	35
Welsh Ministers	-	34
	63	69

Income relates to an operating lease on a part of the premises at Market Chambers, 5-7 St Mary Street, Cardiff. A lease with the Future Generations Commissioner for Wales was signed on 25/09/2016 and expires on 10/12/2018.

The income from Welsh Ministers in 2016-17 derives from an undertaking given by Welsh Ministers to compensate the Welsh Language Commissioner for the loss of income for the period between 01/04/2016 and the date the lease was signed.

4 Administration

Administration expenses included:

	2017-18 £000	2016-17 £000
Accommodation – Office rent lease costs	120	119
Accommodation – Other costs	141	172
Provision for premises redecoration and dilapidations	20	6
Travel, subsistence and hospitality	84	68
Training and recruitment	37	33
Legal and professional	205	114
Information Technology and telecommunications	134	141
Communication	37	32
Auditors' remuneration (external audit fee)	15	15
Other administrative expenses	53	48
	846	748

5 Gwariant rhaglenni eraill

Mae'r gwariant yn gysylltiedig â nifer y prosiectau yr ymgwymerwyd â hwy. Roedd cyfanswm y gwariant yn ystod y flwyddyn yn £261,000 (2016-17: £221,000); ceir rhagor o fanylion ar dudalen 84.

6 Asedau sefydlog anghyffyrddadwy

178

	Trwyddedau meddalwedd £000	Trwyddedau £000	Cyfanswm £000
Cost			
Ar 31 Mawrth 2017	126	43	169
Ychwanegiadau	6	-	6
Gwerthiannau	(2)	-	(2)
Ar 31 Mawrth 2018	130	43	173
Amorteiddiad			
Ar 31 Mawrth 2017	125	33	158
Cost am y flwyddyn	1	2	3
Gwerthiannau	(2)	-	(2)
Ar 31 Mawrth 2018	124	35	159
Gwerth net yn y llyfrau ar 31 Mawrth 2018	6	8	14
Gwerth net yn y llyfrau ar 31 Mawrth 2017	1	10	11

5 Other programme expenditure

The expenditure relates to numerous projects undertaken. The total expenditure during the year was £261,000 (2016-17: £221,000); further information is included on page 85.

6 Intangible assets

179

	Software Licences £000	Licences £000	Total £000
Cost			
At 31 March 2017	126	43	169
Additions	6	-	6
Disposals	(2)	-	(2)
At 31 March 2018	130	43	173
Amortisation			
At 31 March 2017	125	33	158
Charged in year	1	2	3
Disposals	(2)	-	(2)
At 31 March 2018	124	35	159
Net book value at 31 March 2018	6	8	14
Net book value at 31 March 2017	1	10	11

7 Eiddo, offer a pheiriannau

	Celfi a gosodiadau £000	Offer swyddfa £000	Cyfanswm £000
Cost			
Ar 31 Mawrth 2017	421	312	733
Ychwanegiadau	6	23	29
Gwerthiannau	(34)	-	(34)
Ar 31 Mawrth 2018	393	335	728
Dibrisiant			
Ar 31 Mawrth 2017	401	249	650
Cost am y flwyddyn	7	26	33
Gwerthiannau	(25)	-	(25)
Ar 31 Mawrth 2018	383	275	658
Gwerth net yn y llyfrau ar 31 Mawrth 2018	10	60	70
Gwerth net yn y llyfrau ar 31 Mawrth 2017	20	63	83

Mae offer swyddfa yn cynnwys offer technoleg gwybodaeth a chyfathrebu.

Cyllido asedau: Nid oedd gan y Comisiynydd brydlesi cyllidol na chontractau Menter Cyllid Preifat. Eiddo'r Comisiynydd oedd yr holl asedau a ddatgelwyd uchod.

Nid oedd ymrwymadau cyfalaf cyfreithiol ar 31 Mawrth 2018 (31 Mawrth 2017: £0).

8 Derbyniadau masnachol ac asedau cyfredol eraill

	31 Mawrth 2018 £000	31 Mawrth 2017 £000
Symiau sy'n ddyledus o fewn blwyddyn		
Derbyniadau masnachol	19	22
Derbyniadau eraill	-	-
Rhagdaliadau	63	84
	82	106

Nid oes symiau sy'n ddyledus ar ôl blwyddyn.

7 Property, plant & equipment

	Furniture & Fittings £000	Office equipment £000	Total £000
Cost			
At 31 March 2017	421	312	733
Additions	6	23	29
Disposals	(34)	-	(34)
At 31 March 2018	393	335	728
Depreciation			
At 31 March 2017	401	249	650
Charged in year	7	26	33
Disposals	(25)	-	(25)
At 31 March 2018	383	275	658
Net book value at 31 March 2018	10	60	70
Net book value at 31 March 2017	20	63	83

Office equipment includes information technology and telecommunication assets.

Asset financing: The Commissioner held no finance leases or Private Finance Initiative (PFI) contracts. All assets disclosed above were owned by the Commissioner.

There were no contractual capital commitments at 31 March 2018 (31 March 2017: £0).

8 Trade receivables and other current assets

	31 March 2018 £000	31 March 2017 £000
Amounts falling due within one year		
Trade receivables	19	22
Other receivables	-	-
Prepayments	63	84
	82	106

There are no amounts falling due after more than one year.

9 Arian parod ac arian cywerth

	2017-18 £000	2016-17 £000
Balans ar 1 Ebrill	1,003	954
Newidiadau net mewn balans arian parod ac arian cywerth	(145)	49
Balans ar 31 Mawrth	858	1,003

182

Cafodd arian parod y Comisiynydd ei gadw mewn banc masnachol ar ddiwedd y flwyddyn. Ni ddaliwyd unrhyw arian gan Dâl-feistr Cyffredinol EM ar ddiwedd y flwyddyn.

10 Taliadau masnachol a rhwymedigaethau cyfredol eraill

	31 Mawrth 2018 £000	31 Mawrth 2017 £000
Symiau sy'n ddyledus o fewn blwyddyn		
Taliadau masnachol	125	147
Croniadau	190	160
Incwm gohiriedig	20	23
	335	330

Nid oes symiau sy'n ddyledus ar ôl blwyddyn.

11 Darpariaethau ar gyfer rhwymedigaethau a phridiannau

	Arall £000	Dadfeiliadau ac ailaddurno £000	Cyfanswm £000
Darpariaeth ar 31 Mawrth 2017	4	170	174
Darparwyd yn y flwyddyn	12	36	48
Darpariaeth a ddefnyddiwyd yn ystod y flwyddyn	(4)	(34)	(38)
Dad-ddirwyn y disgownt	-	4	4
Darpariaeth ar 31 Mawrth 2018	12	176	188

Defnyddiwyd cyfradd ddisgowntio, yn glir o CPI, Trysorlys EM ym mis Rhagfyr 2017, sef -2.01% mewn termau real ar gyfer y dadfeiliadau (2016-17: -2.36%).

Gwneir darpariaethau ar gyfer ail-addurno yn ystod tymor y brydles ac ar gyfer dadfeilio, er mwyn dychwelyd yr adeiladau i'w cyflwr gwreiddiol ar derfyn y brydles. Gall yr ymrwymadau hyn newid yn sgil gwybodaeth a digwyddiadau yn y dyfodol a allai achosi newid i'r symiau a ddarparwyd ar sail yr amcangyfrif gorau, ar ddiwedd y cyfnod ariannol. Mae'r darpariaethau hyn wedi eu hadolygu a'u diweddarau yn ystod y flwyddyn fel sy'n ofynnol dan IAS 37.

9 Cash and cash equivalents

	2017-18 £000	2016-17 £000
Balance at 1 April	1,003	954
Net change in cash and cash equivalent balances	(145)	49
Balance at 31 March	858	1,003

183

The Commissioner's cash balances were held in a commercial bank at year end. No balances were held with HM Paymaster General at year end.

10 Trade payables and other current liabilities

	31 March 2018 £000	31 March 2017 £000
Amounts falling due within one year		
Trade payables	125	147
Accruals	190	160
Deferred income	20	23
	335	330

There are no amounts falling due after more than one year.

11 Provision for liabilities and charges

	Other £000	Dilapidations and redecorations £000	Total £000
Provision at 31 March 2017	4	170	174
Provided in year	12	36	48
Provisions utilised in the year	(4)	(34)	(38)
Unwinding of discount	-	4	4
Provision at 31 March 2018	12	176	188

HM Treasury's discount rate net of CPI at December 2017 of -2.01% in real terms has been used for dilapidations (2016-17: -2.36%).

Provisions are made for redecorating during the term of the lease and for dilapidations, to return the buildings back to their original condition, at the end of the lease term. These obligations may vary as a result of future information and events which may result in changes to the amounts which have been included, on the basis of the best estimate, at the end of the reporting period. These provisions have been reviewed and updated during the year as required by IAS 37.

Mae darpariaethau eraill yn cynnwys costau cyfreithiol mewn perthynas â cheisiadau dan ystyriaeth Tribiwnlys y Gymraeg am adolygiad o benderfyniadau Comisiynydd y Gymraeg neu apelau yn erbyn dyfarniadau'r Comisiynydd. Ceir manylion pellach am y ceisiadau hyn ar wefan Tribiwnlys y Gymraeg.

Dadansoddiad o amseru disgwyliadwy'r rhwymedigaethau

184	Arall £000	Dadfeiliadau ac ailaddurno £000	Cyfanswm £000
O fewn blwyddyn	12	116	128
Dros flwyddyn ond o fewn pum mlynedd	-	3	3
Ar ôl pum mlynedd	-	57	57
	12	176	188

12 Ymrwymadau o dan brydlesi

Mae cyfanswm y taliadau lleiafswm o dan brydlesi gweithredol yn cael ei ddangos yn y tabl isod ar gyfer pob cyfnod.

Mae'r ymrwymadau o dan brydlesi gweithredol yn cynnwys:	31 Mawrth 2018 £000	31 Mawrth 2017 £000
Adeiladau		
O fewn blwyddyn	102	107
Dros flwyddyn ond o fewn pum mlynedd	171	197
Ar ôl pum mlynedd	166	24
	439	328

Nid yw'r Comisiynydd wedi dechrau ymwneud ag unrhyw brydlesi cyllidol, unrhyw ymrwymadau o dan gontract PFI, nac unrhyw gontractau nad oedd modd eu canslo ag ymrwymadau cyllidol.

Other provisions include legal costs relating to applications pending with the Welsh Language Tribunal for a review of the Welsh Language Commissioner's decisions or appeals against the Commissioner's determinations. Further information about these applications is available on the Welsh Language Tribunal's website.

Analysis of the expected timing of the future liabilities

185	Other £000	Dilapidations and redecorations £000	Total £000
Not later than one year	12	116	128
Later than one year and not later than five years	-	3	3
Later than five years	-	57	57
	12	176	188

12 Commitments under leases

The total future minimum lease payments under operating leases are given in the table below for each of the following periods.

Obligations under operating leases comprise:	31 March 2018 £000	31 March 2017 £000
Buildings		
Not later than one year	102	107
Later than one year and not later than five years	171	197
Later than five years	166	24
	439	328

The Commissioner did not enter into any finance leases, commitments under PFI contracts or any other non-cancellable contracts with financial commitments.

13 Symiau'n dderbynadwy o dan brydlesi

Mae cyfanswm y derbyniadau lleiafswm o dan brydlesi gweithredol yn cael ei ddangos yn y tabl isod ar gyfer pob cyfnod.

Mae'r ymrwymadau o dan brydlesi gweithredol yn cynnwys:	31 Mawrth 2018 £000	31 Mawrth 2017 £000
Adeiladau		
O fewn blwyddyn	22	31
Dros flwyddyn ond o fewn pum mlynedd	-	22
	22	53

186

14 Rhwymedigaethau amodol

Nid oedd rhwymedigaethau amodol ar 31 Mawrth 2018 (31 Mawrth 2017: £0).

15 Offerynnau cyllidol

Oherwydd natur gweithgareddau'r Comisiynydd a'r modd y caiff y gweithrediadau eu hariannu, nid yw'r Comisiynydd yn agored i lefel uchel o risg ariannol.

16 Trafodion gyda phartion cysylltiedig

Cytunwyd ar Femorandwm o Gydweithio, dyddiedig 30 Tachwedd 2012, rhwng y Comisiynydd a Llywodraeth Cymru. Ystyrir Llywodraeth Cymru yn barti cysylltiedig.

Yn ystod 2017-18 derbyniodd Comisiynydd y Gymraeg arian cyllido o £3.051m gan Weinidogion Cymru (2016-17: £3.051m). Ni dderbyniwyd unrhyw daliadau masnachol gan Weinidogion Cymru yn y flwyddyn hyd 31 Mawrth 2018 (2016-17: £34,000). Ni thalwyd unrhyw daliadau i Weinidogion Cymru mewn perthynas ag adeilad dan brydles yn y flwyddyn at 31 Mawrth 2018 (2016-17: £12,000).

Yn ystod 2016-17 cytunodd Comisiynydd y Gymraeg i brydles weithredol gyda Chomisiynydd Cenedlaethau Dyfodol Cymru, ar rhan o'r anheddau yn Siambrau'r Farchnad, 5-7 Heol Eglwys Fair, Caerdydd; bydd cyfnod y brydles yn dod i ben ar 10/12/2018. Yn ystod y flwyddyn ariannol 2017-18 derbyniodd y Comisiynydd incwm o £63,000 (2016-17: £35,000) ac mae symiau derbyniadwy masnachol o £19,000 yn ddyledus ar 31 Mawrth 2018 (31 Mawrth 2017: £22,000).

17 Digwyddiadau ers diwedd y flwyddyn ariannol

Ni chafwyd digwyddiadau ers dyddiad y datganiad sefyllfa ariannol sy'n effeithio ar ddealltwriaeth y datganiadau ariannol hyn.

13 Amounts receivable under leases

The total future minimum lease receivables under operating leases are given in the table below for each of the following periods.

Obligations under operating leases comprise:	31 March 2018 £000	31 March 2017 £000
Buildings		
Not later than one year	22	31
Later than one year and not later than five years	-	22
	22	53

187

14 Contingent liabilities

There were no contingent liabilities at 31 March 2018 (31 March 2017: £0).

15 Financial instruments

Owing to the nature of the Commissioner's activities and the way in which the operations are financed, the Commissioner is not exposed to a significant level of financial risk.

16 Related party transactions

A Memorandum of Understanding, dated 30 November 2012, was agreed between the Commissioner and Welsh Government. The Welsh Government is regarded as a related party.

During 2017-18 the Welsh Language Commissioner received financing of £3.051m from Welsh Ministers (2016-17: £3.051m). No trade receivables were received from Welsh Ministers in the year ended 31 March 2018 (2016-17: £34,000) and no monies were paid to Welsh Ministers in respect of leasehold premises in the year ended 31 March 2018 (2016-17: £12,000).

During 2016-17 the Welsh Language Commissioner entered into an operating lease with the Future Generations Commissioner for Wales, on part of the premises at Market Chambers, 5-7 St Mary Street, Cardiff; the lease term expires on 10/12/2018. During the financial year 2017-18 the Commissioner received income of £63,000 (2016-17: £35,000) and trade receivables of £19,000 were due on 31 March 2018 (31 March 2017: £22,000).

17 Events since the end of the financial year

There have been no events since the date of the statement of financial position that affect the understanding of these financial statements.

Cysylltu

188

Siambrau'r Farchnad
5-7 Heol Eglwys Fair
Caerdydd
CF10 1AT

0345 6033 221
post@comisiynyddygybraeg.cymru

@ComyGymraeg
comisiynyddygybraeg.cymru

Contact

187

Market Chambers
5-7 St Mary Street
Cardiff
CF10 1AT

0345 6033 221
post@welshlanguagecommissioner.wales

@ComyGymraeg
welshlanguagecommissioner.wales

Comisiynydd y
Gymraeg
Welsh Language
Commissioner

comisiynyddygyymraeg.cymru
welshlanguagecommissioner.wales